

T. C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ BİLİM DALI

YENİ ASSUR'DA YÜK TAŞITLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra ÇİFTÇİ

VAN-2016

T. C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ BİLİM DALI

YENİ ASSUR'DA YÜK TAŞITLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Esra ÇİFTCİ

Danışman

Yard. Doç. Dr. Bilcan GÖKCE

VAN-2016

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, jürimiz tarafından Arkeoloji
ANABİLİM DALI Protokistonya ve Önasya Arkeolojisi BİLİM DALI'nda TEZLİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

: Doç. Dr. Rafet ÇANUĞORU

İmza:

ÜYE (Danışman)

: Yrd. Doç. Dr. Bilcan ÇOKLU

İmza:

ÜYE

: Yrd. Doç. Dr. Pınar Korkmaz

İmza:

ÜYE

: .....

İmza:

.....

ÜYE

: .....

İmza:

.....

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

...../...../201.....

.....
Enstitü Müdürü

İçindekiler

ÖNSÖZ.....	III
KISALTMALAR.....	IV
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Konunun Amacı.....	1
1.2. Konunun Önemi.....	2
1.3. Kaynak ve Araştırmalar.....	3
1.4. Yöntem ve Çalışma Düzeni.....	5
1.4.1. Çalışma Düzeni.....	5
1.4.2. Tez Yazım Düzeni.....	5
1.5. Terminoloji.....	6
2- ANA HATLARIYLA YAKINDOĞU'DA YÜK TAŞITLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	9
3. YENİ ASSUR COĞRAFYASI VE TARİHÇESİ.....	14
3.1. Coğrafya.....	14
3.2. Kazı Tarihi.....	16
3.3. Siyasi Tarihçe.....	18
4- YENİ ASSUR'DA YÜK TAŞITLARI.....	22
4.1. Karada Kullanılanlar.....	22
4.1.1. Tekerlekli Taşıtlar.....	22
4.1.1.1. Dört Tekerlekli.....	22
4.1.1.2. İki Tekerlekli.....	23
4.1.2. Kızaklar.....	26
4.2. Nehirde ve Denizde Kullanılanlar.....	26
4.2.1. Tekneler.....	26
4.2.2. Kayıklar.....	27
4.2.3. Sallar (Kelekler).....	29
4.3. TAŞIT ÇEKİCİLERİ/KULLANICILARI.....	31
4.3.1. İnsanlar.....	31
4.3.1.1. Haremağaları.....	31
4.3.1.2. Piyadeler.....	33
4.3.1.3. Kürekçiler.....	35
4.3.1.4. Köleler.....	35

4.3.2. Hayvanlar	37
4.3.2.1. Atlar	37
4.3.2.2. Katırlar	40
4.3.2.3. Öküzler	42
4.4. SOSYO-KÜLTÜREL YAŞAMLARINDA YÜK TAŞITLARI	44
4.4.1. Krali	44
4.4.2. Askeri	45
4.4.3. Sivil	48
4.4.4. Dini	55
5. DEĞERLENDİRME	57
6. SONUÇ	61
KAYNAKLAR	63
ÖZET	
ABSTRACT	
ÇİZİM LİSTESİ	
FOTOĞRAF LİSTESİ	
HARİTALAR	
LEVHALAR (ÇİZİMLER)	
LEVHALAR (FOTOĞRAFLAR)	

ÖNSÖZ

Arkeolojik verilerden, Yeni Assur devletinin krali, askeri, sivil ve dini yaşamlarında yük taşıtlarını çeşitli amaçlarla kullandığı bilinmektedir. Ayrıca söz konusu yük taşıtları devletin askeri, siyasi ve ekonomik gelişimine katkıda bulunmaları nedeniyle de oldukça önemlidirler. Bu sebeple yük taşıtlarını teçhizat, taşıt çekicileri ve işlevsel özellikleriyle incelemenin hem yararlı hemde ilginç bir çalışma konusu olacağı düşüncesi ile “Yeni Assur’da Yük Taşıtları” konusunu hocamın da önerileri doğrultusunda Yüksek Lisans tezi olarak seçmiş bulunmaktayım. Çalışma, bu konu üzerine yapılan ilk derli-toplu bir inceleme olması açısından önem arz etmektedir.

Bu konuyu seçmemde ve bilimsel çalışmalarımın yönlendirilmesinde değerli yardımlarını esirgemeyen Tez Danışmanım Sayın Yard. Doç. Dr. Bilcan GÖKCE’ye ve değerli fikirleri ile tezimin şekillenmesinde katkıları bulunan Sayın Doç. Dr. Rafet ÇAVUŞOĞLU, Yard. Doç. Dr. Hanifi BİBER ve Yard. Doç. Dr. Pınar PINARCIK’a teşekkürlerimi belirtmeyi bir borç bilirim.

Ayrıca tezimin çizim ve harita çalışmalarını yapan Yüzüncü Yıl Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencisi Suat AYAKAN’a, arşivini benimle paylaşan Arkeolog Dr. Kenan IŞIK’a, tez yazım aşamasında her türlü desteğini gördüğüm arkadaşlarım Yenal SÜRÜN ile M. Salih KAPAGAN’a ve son olarak da maddi ve manevi desteği ile her zaman yanımda olan aileme teşekkür ederim.

ESRA ÇİFTÇİ

VAN-2016

KISALTMALAR

- a.g.e. :Adı geçen eser
- a.g.m. :Adı geçen makale
- Ateşlier 2002 :Suat Ateşlier, “Pers Ölü Gömme Geleneğinde
“Cenaze-Harmamaksa’ları”, *Olba V*
- A.y. :Aynı yazar
- Barnett 1960 : R. D. Barnett, *Assyrische Palastreliefs: Auswahl Der
Abbildungen und Aufnahmen: Werner Forman, Artia*
- Barnett – Falkner 1962 : R. D. Barnett - M. Falkner, *The Sculptures of Aššur-
nasir- apli II (883-859 B.C.), Tiglath – Pileser III (745-
727 B.C.), Esarhaddon (681-669 B.C.), from the
Central and South-West Palaces at Nimrud, British
Museum: London*
- Barnett – Lorenzini 1975 : R. D. Barnett - Amleto Lorenzini, *Assyrische
Sculpturen in the British Musuem, Bongers*
- Curtis - Tallis 2008 : J. Curtis - N. Tallis, *The Balawat Gates of
Ashurnasirpal II, British Museum Press: London*
- Çevik 1999 :N. Çevik, “Hayat Ağacı’nın Urartu Kült
Törenlerindeki Yeri ve Kullanım Biçimi”, *Anadolu
Araştırmaları XV*
- Çiz. :Çizim
- Dezsö 2012 : T. Dezsö, *The Assyrian Army I. The Structure of the
Neo-Assyrian Army I. Infantry, Eötvös University
Press, Budapest*
- Fales – Postgate 1995 : F. M. Fales - J. N. Postgate, *Imperial Administrative
Records, Part II/Provincial and Military*

Administration, State Archives of Assyria Volume XI,
Helsinki University Press, Helsinki

- Fig. :Figür
- Florioti 2012 : H. H. D. Florioti, “Yeni Assur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi XXVII/2*
- Fot. :Fotoğraf
- Gadd 1936 : C. J. Gadd, *The Stones of Assyria: The Surviving Remains of Assyria Sculpture, their Recovery, and their Original Position of Assyria*, Chatto & Windus: London
- Galil 2007 : G. Galil, *The Lower Stratum Families in the Neo-Assyrian Period*, Leiden-Boston
- Gökce 2011b :B. Gökce, “Urartu Uygarlığı’nda Dört Tekerlekli Taşıtlar”, *Arkeoloji ve Sanat 138*
- Gökce 2011c :B. Gökce, *Arkeolojik Buluntular, Betimleme Sanatı ve Yazılı Kaynaklar Işığında Urartu Krallığı’nda Tekerlekli Taşıtlar*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Van.
- Graeve 1981 : M. C. De Graeve, *The Ships of the Ancient Near East (c. 2000-500 B.C.)*, Departement Orientalistiek Leuven
- Grayson 1972-76 :A. K. Grayson, *Assyrian Royal Inscriptions I-II*, Wiesbaden
- Grayson 1995 : A. K. Grayson, “Eunuchs in Power: Their Role in the Assyrian Bureaucracy”, *Vom Alten Orient zum Alten Testament*, (Eds., M. Dietrich and O. Loretz)

- Grayson 1996 : A. K. Grayson, *Assyrian Rulers of the Early First Millennium B.C.: (858-745 BC)*, 3. Cilt, University of Toronto Press
- Kat. No. :Katalog no
- King 1915 : L.W. King, *The Bronze Reliefs From the Gates Of Shalmaneser*, London
- Kwasman – Parpola 1991 :T. Kwasman - S. Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III through Esarhaddon*, State Archives of Assyria, Volume VI, Helsinki
- Lanfranchi – Parpola 1990 : G. B. Lanfranchi - S. Parpola, *Letters from the Northern and Northeastern Provinces* (State Archives of Assyria, Vol. 5, The Correspondence of Sargon II, Pt. II), 1990, Helsinki University Press: Helsinki
- Lev. :Levha
- Littauer – Crouwel 1979 :M. A. Littauer - J. H. Crouwel, *Wheeled Vehicles and Ridden Animals in the Ancient Near East*, Leiden/Köln
- Littauer – Crouwel 2002 :A. Littauer - J. H. Crouwel, “Ceremonial Threshing in the Ancient Near East”, *Selected Writings on Chariots and Other Early Vehicles, Riding and Harness*, (Eds. M. A. Littauer, J. H. Crouwel), Leiden/Köln-Boston
- Luckenbill 1926-27 :D. D. Luckenbill, *Ancient Records of Assyria and Babylonia I*, Chicago
- Luckenbill 1968 : Luckenbill, D.D., *Ancient Records of Assyria and Babylonia II*, Histories & Mysteries of Man Limited Press: New York
- Mallowan – Davies :Max Mallowan - Leri Glynne Davies, *Ivories from Nimrud (1949-1963) Fascicule II/Ivories in Assyrian Style/Commentary, Catalogue and Plates*, The British School of Archaeology in Iraq Press: London

- Merhav 1991 :R. Merhav, "Chariot and Horse Fittings", *Urartu A Metalworking Center in the First Millenium B.C.E.*, (Ed. R. Merhav), Jerusalem
- Mellink 1971 :M. J. Mellink, "Excavations at Karataş-Semahöyük and Elmalı, Lycia, 1970", *American Journal of Archaeology* 75
- M.Ö. :Milattan önce
- Parpola 1987 : S. Parpola, *Letters from Assyria and the West/The Correspondence of Sargon II, Part I*, Helsinki University Press: Helsinki
- Parpola 1990 :S. Parpola, *Letters From the Northern and Northeastern Provinces/The Correspondence of Sargon II, Part II*, Helsinki University Press, Helsinki
- Pl. :Plate
- Reade 1972 : "The Neo Assyrian Court and Army: Evidence from the Sculptures", *Iraq* 34
- Reade 1983 : J. Reade, *Assyrian Sculpture*, British Museum Press: London
- Res. : Resim
- Riemschneider 1956 : M. Riemschneider, *Das Reich Am Ararat*, Heiderberg
- Roaf 1996 :M. Roaf, *Mezopotamya ve Eski Yakındoğu*, Atlaslı Büyük Uygarıkları Ansiklopedisi 9 (Çev. Z. Kılıç), İletişim yayınları, İstanbul
- Roux 1992 : G. Roux, *Ancient Iraq*, Penguin Books Press
- Rusell 1991 :J. M. Russel, *Sennacherib's Palace without Rival at Nineveh*, The University of Chicago Press: Chicago
- Sevin 1991 :V. Sevin, *Yeni Assur Sanatı I/Mimarlık*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Sevin 2010 :V. Sevin, *Assur Resim Sanatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Wilson 1972 : J. W. K. Wilson, *The Nimrud Wine Lists*, London

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Amacı

İnsanoğlunun yük taşıtlarıyla olan ilişkisi yaklaşık olarak M.Ö. 4000 yıllık bir geçmişe dayanmaktadır. Ağır ve büyük yüklerin belli bir mesafeye taşınması, ticaret, savaş ve avlanma gibi nedenlerden dolayı yük taşıtlarına ihtiyaç duyulduğu ve bu taşıtların icat edildiği söylenebilir. Uygarlıkların askeri, sivil, ekonomik ve dinsel yaşamları için önemli olduğunu düşündüğümüz yük taşıtlarının yapımında öncelikle kereste kullanılmıştır. Zamanla madenin keşfedilmesiyle bakır, demir ve bronz gibi materyaller de ilave edilmiştir. Bilindiği üzere kereste ve maden yatakları büyük miktarda Yakınoğu'nun birçok bölgesinde mevcuttur.

Yakınoğu uygarlıklarında yük taşıtları genellikle duvar resimleri, kabartmalar ve çeşitli eserler (kemerler, mühürler vb.) üzerinde betimlenmiştir. Söz konusu betimlemelerde işlenmiş yük taşıtları arasında dört ve iki tekerlekli araçlar, kızaklar, gemiler, sallar ve kayıklar yer almaktadır. Yük taşıtları çoğunlukla krali, askeri, sivil veya dinsel içerikli konularla birlikte tasvir edilmiştir. Söz konusu taşıtların bir şekilde hareket edebilmesi için güce de gereksinim duyulmuş olmalıydı. Nitekim taşıtları çekmede hayvanlar (öküz, eşek, katır ve at) ile insan gücünden istifade edilmiştir. Bu tür sahneleri Kalkolitik dönemden (M.Ö. 5000-3000) itibaren birçok uygarlığın sanatında sıklıkla görebilmekteyiz.

Assur tarihinin son dört yüz yıllık evresi (M.Ö. 1000-612) "Yeni Assur Dönemi" olarak bilinmektedir. Bu dönemde krallık tüm Aşağı ve Yukarı Mezopotamya, Batı İran, Suriye, Doğu Akdeniz ve hatta Anadolu'ya; Çukurova ve Toroslar'a değin egemen ve güçlü bir imparatorluk haline gelmiştir. Bu kadar geniş bir coğrafyaya egemen olan Yeni Assur Krallığı, aynı zamanda M.Ö. I. binde Yakınoğu'nun da önemli ve büyük güçlerinden biri olmuştur. Hemen hemen her alanda üstün eserler üreten Yeni Assur devleti, yük taşıtlarında da aynı başarıyı göstermiştir. Özellikle görsel sanatlar başta olmak üzere yazılı kaynaklar yük taşıtlarının Yeni Assur'da önemli bir yere sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Tezimizin amacı; betimleme sanatı ve yazılı kaynaklar ışığında Yeni Assur'da yük taşıtlarını incelemektir. Bu amaçla Yeni Assur Krallığı'nda karada ve

nehirde kullanılan yük taşıtlarının tipleri, taşıt çekicileri/kullanıcıları çalışılacaktır. Ayrıca Yeni Assur'da yük taşıtları sosyo-kültürel açıdan da irdelenecektir.

Yeni Assur Krallığı'nda yük taşıtları üzerine yapılmış olan çalışmalar, tezimiz kapsamına alınmıştır. Yapacağımız bu çalışmanın sonucunda Yeni Assur Krallığı'nda yük taşıtlarına dair elde edilecek bilgi ve belgeler değerlendirilerek bilinenlere yeni katkılar sağlanacaktır.

1.2. Konunun Önemi

Yeni Assur devleti, yayılım alanı içerisinde birçok kent inşa etmiştir. Bu merkezlerin birçoğunda arkeolojik kazılar yapılmıştır. Yapılan kazılar neticesinde çok sayıda küçük buluntu ele geçmiştir. Ayrıca yapılan bilimsel çalışmalarda Yeni Assur'un sosyo-kültürel yaşamına önemli bir katkı sağlayan duvar resimleri ve kabartmalar da ortaya çıkarılmıştır.

Kabartmalarda birçok konunun yanı sıra yük taşıtları da işlenmiştir. Yeni Assur dönemine ait kabartmalar ve yazılı kaynaklar, yük taşıtları konusunda oldukça önemli ve detaylı veriler sunmaktadır. Bu verilere rağmen bu güne kadar böylesi önemli bir konuda yeterli çalışma yapılmaması, bizim bu tezi hazırlamamıza neden olmuştur. Bu çalışma ile birlikte Yeni Assur'da yük taşıtlarının tipleri, taşıt çekicileri/kullanıcıları, bu tip taşıtların kullanım amaçları gibi konular gün ışığına çıkarılmıştır.

Bu güne kadar bu konu üzerine yapılmış sınırlı sayıda çalışma söz konusudur. Bu çalışmaların birinde az sayıda Yeni Assur iki tekerlekli yük taşıtlarına değinilmiştir. Diğer çalışmalarda ise Yeni Assur dönemi nehir taşımacılığında kullanılan araçlar incelenmiştir. Söz konusu çalışmalar görsel sanatlar ve yazılı kaynaklardan yola çıkılarak yapılmıştır. Nitekim Yeni Assur dönemi tasvirli eserlerinde dört ve iki tekerlekli yük taşıtlarının birçok örneklerinin olduğu bilinmektedir. Ancak bu çalışmalarda dört ve iki tekerlekli araçlara dair geçen betimlemelerin tamamı verilmemiştir. Ayrıca söz konusu çalışmalarda kızaklara hiç değinilmemiştir. Bunların yanı sıra bu çalışmaların bir diğer eksikliği de sosyo-kültürel yaşamda (askeri, krali, sivil, dini ve ekonomik) yük taşıtlarının kullanım amaçlarının ele alınmamış olmasıdır. Yine bu konuyla ilgili bugüne kadar yapılmış

olan çalışmalarda taşıt çekicileri/kullanıcılarına dair bilgiler de incelenmemiştir. Bu yönüyle yaptığımız tez çalışması yukarıda belirtilen eksikliklerin giderilmesi açısından önem arz etmektedir.

1.3. Kaynak ve Araştırmalar

Yeni Assur devleti üzerine Avrupa'da çok sayıda çalışma yapılmış olmakla birlikte Türkiye'de sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Ancak dünyada bu kadar yayın yapılmasına rağmen Assurluların (krali, sosyal, dinsel ve askeri) hayatlarında önemli bir yer tutan yük taşıtlarının kullanımı konusunda yeterli ve detaylı bir çalışma yapılmamıştır.

Yeni Assur uygarlığına ait yayınlar içinde tasvirli eserlerin değerlendirildiği bölümlerde yük taşıtlarına da yer verilmiştir. Ancak söz konusu çalışmalarda yük taşıtları detaylı ele alınmamıştır. Bu yayınlardan başlıcaları: Curtis ve Tallis, *The Balawat Gates of Ashurnasirpal II*¹; Mallowan ve Davies, *Ivories from Nimrud (1949-1963) Fascicule II/Ivories in Assyrian Style/Commentary, Catalogue and Plates*²; Barnett ve Lorenzini, *Assyrische Sculpturen in the British Museum*³; Sevin, *Assur Resim Sanatı*⁴; Graeve, *The Ships of the Ancient Near East (c. 2000-500 B.C.)*⁵; Barnett, *Assyrische Palastreliefs: Auswahl Der Abbildungen und Aufnahmen: Werner Forman*⁶; Barnett ve Falkner, *The Sculptures ofr Aššur-nasir- apli II (883-859 B.C.), Tiglath – Pileser III (745-727 B.C.), Esarhaddon (681-669 B.C.), from the Central and South-West Palaces at Nimrud*⁷ dır.

Tasvirli eserlerin yanı sıra Yeni Assur dönemi yazılı metinleri de yük taşıtları hakkında bilgi vermektedir. Bu yayınlardan başlıcaları: Parpola, *Letters from the*

¹ J. Curtis - N. Tallis, *The Balawat Gates of Ashurnasirpal II*, British Museum Press: London, 2008.

² Max Mallowan - Leri Glynne Davies, *Ivories from Nimrud (1949-1963) Fascicule II/Ivories in Assyrian Style/Commentary, Catalogue and Plates*, The British School of Archaeology in Iraq Press: London.

³ R. D. Barnett - Amleto Lorenzini, *Assyrische Sculpturen in the British Museum*, Bongers, 1975.

⁴ V. Sevin, *Assur Resim Sanatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010.

⁵ M. C. De Graeve, *The Ships of the Ancient Near East (c. 2000-500 B.C.)*, Departement Orientalistiek Leuven, 1981.

⁶ R. D. Barnett, *Assyrische Palastreliefs: Auswahl Der Abbildungen und Aufnahmen: Werner Forman*, Artia, 1960.

⁷ R. D. Barnett - M. Falkner, *The Sculptures ofr Aššur-nasir- apli II (883-859 B.C.), Tiglath – Pileser III (745-727 B.C.), Esarhaddon (681-669 B.C.), from the Central and South-West Palaces at Nimrud*, British Museum: London, 1962.

*Northern and Northeastern Provinces/The Correspondence of Sargon II, Part II*⁸; Grayson, *Assyrian Rulers of the Early First Millennium B.C.: (858-745 BC)*⁹; Lanfranchi ve Parpola, *Letters from the Northern and Northeastern Province*¹⁰; Luckenbill, *Ancient Records of Assyria and Babylonia II*¹¹; Parpola, *The Correspondence of Sargon II Part I Letters from Assyria and the West*¹², dir.

Yakındoğu uygarlıklarına ait yük taşıtları ile ilgili olarak: Littauer ve Crouwel, *Wheeled Vehicles and Ridden Animals in the Ancient Near East*¹³; Littauer ve Crouwel, “Ceremonial Threshing in the Ancient Near East”, *Selected Writings on Chariots and Other Early Vehicles, Riding and Harness*¹⁴; Littauer, “Rock Carvings of Chariots in Transcaucasia, Central Asia and Quter Mongolia”, *Selected Writings on Chariots and Other Early Vehicles, Riding and Harness*¹⁵; Karageorghis, *Excavations in the Necropolis of Salamis, I*¹⁶; Anlağan, “Sadberk Hanım Müzesin’deki Bir Urartu Kemerı”¹⁷; Seid, *Bronzekunst Urartus*¹⁸; Bakır, *Die Satrapre in Daskyleion, Achaemenid Anatolia*¹⁹; Gökce, “Urartu Uygarlığı’nda İki Tekerlekli Yük Taşıtları”²⁰; Mellink, “Excavations at Karataş-Semahöyük and

⁸ S. Parpola, *Letters from the Northern and Northeastern Provinces/The Correspondence of Sargon II, Part II*, Helsinki University Press, Helsinki 1990.

⁹ A. K. Grayson, *Assyrian Rulers of the Early First Millennium B.C.: (858-745 BC)*, 3. Cilt, University of Toronto Press, 1996.

¹⁰ G. B. Lanfranchi - S. Parpola, *Letters from the Northern and Northeastern Provinces* (State Archives of Assyria, Vol. 5, The Correspondence of Sargon II, Pt. II), 1990, Helsinki University Press: Helsinki, 1990.

¹¹ D. D. Luckenbill, *Ancient Records of Assyria and Babylonia II*, Histories & Mysteries of Man Limited Press: New York, 1968.

¹² S. Parpola, *The Correspondence of Sargon II Part I Letters from Assyria and the West*, Helsinki University Press: Helsinki, 1987.

¹³ M. A. Littauer - J. H. Crouwel, *Wheeled Vehicles and Ridden Animals in the Ancient Near East*, Leiden/Köln 1979.

¹⁴ M. A. Littauer - J. H. Crouwel, “Ceremonial Threshing in the Ancient Near East”, *Selected Writings on Chariots and Other Early Vehicles, Riding and Harness*, (Eds. M. A. Littauer, J. H. Crouwel) Leiden/Köln-Boston, 2002.

¹⁵ M. A. Littauer, “Rock Carvings of Chariots in Transcaucasia, Central Asia and Quter Mongolia”, *Selected Writings on Chariots and Other Early Vehicles, Riding and Harness*, (Eds. M. A. Littauer, J. H. Crouwel) Leiden/Köln-Boston, 2002.

¹⁶ V. Karageorghis, *Excavations in the Necropolis of Salamis, I*, Nicosia 1967.

¹⁷ T. Anlağan, “Sadberk Hanım Müzesin’deki Bir Urartu Kemerı”, *Palmet II*, 1998.

¹⁸ U. Seid, *Bronzekunst Urartus*, Mainz Am Rhein, 2004.

¹⁹ T. Bakır, *Die Satrapre in Daskyleion, Achaemenid Anatolia*, Pihans 92, Proceedings of the First International Symposium on Anatolia in the Akhaemenid Period, Bandırma, 1997, Leiden 2001.

²⁰ B. Gökce, “Urartu Uygarlığı’nda İki Tekerlekli Yük Taşıtları”, *Toplumsal Tarih* 215, 2011a.

Elmalı, Lycia, 1970”²¹; Ateşlier, “Pers Ölü Gömme Geleneğinde “Cenaze-Harmamaksa’ları”²²; Derin, *Demir Çağı’nda Doğu Anadolu’da Ölü Gömme Gelenekleri*²³; Piotrovskii, *Il Regno Di Van Urartu*²⁴; Çevik, “Hayat Ağacı’nın Urartu Kült Törenlerindeki Yeri ve Kullanım Biçimi”²⁵; A. Ayvazian, *Urartian Glyptic: New Perspectives*²⁶ ve Gökce, “Urartu Uygarlığı’nda Dört Tekerlekli Taşıtlar”²⁷ tarafından yayınlanan yayınlardan faydalanılmıştır.

1.4. Yöntem ve Çalışma Düzeni

1.4.1. Çalışma Düzeni

Tez çalışmamızda ilk olarak konunun daha iyi kavranabilmesi için bizden önceki çalışmalara ulaşılmıştır. Bu amaçla İstanbul Alman Arkeoloji ve Hollanda Arkeoloji Enstitülerinde kaynak taramaları yapılmış ve fotokopiler çekilmiştir. Ayrıca internet ortamında da taramalar yapılmıştır. Bilkent, ODTÜ ve Boğaziçi Üniversitelerinin kütüphanelerindeki bazı kaynaklara da ulaşılmıştır.

Daha sonra taraması yapılmış ve arşivlenmiş yayınlardan tespit edilmiş olan yük taşıtlarının çizimleri oluşturulmuştur. Söz konusu tüm bu çalışmalar sonucunda elde edilen bilgi ve belgeler ışığında çalışma ortaya konulmuş ve aşağıdaki plan uygulanmıştır.

1.4.2. Tez Yazım Düzeni

Giriş bölümünde konunun önemi ve amacı, kaynak ve araştırmalar, yöntem ve düzen konusunda bilgiler verilmiştir. Daha sonra konunun daha iyi anlaşılabilmesi için ve kullanılan terminolojiyi belirlemek amacıyla “Terminoloji” adı altında bir alt bölüm daha oluşturulmuştur.

²¹ M. J. Mellink, “Excavations at Karataş-Semahöyük and Elmalı, Lycia, 1970”, *American Journal of Archaeology* 75, 1971.

²² S. Ateşlier, “Pers Ölü Gömme Geleneğinde “Cenaze-Harmamaksa’ları”, *Olba* V, 2002.

²³ Z. Derin, *Demir Çağı’nda Doğu Anadolu’da Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İzmir 1993.

²⁴ B. B. Piotrovskii, *Il Regno Di Van Urartu*, Incunabula Graeca Vol. XII, Roma 1966.

²⁵ N. Çevik, “Hayat Ağacı’nın Urartu Kült Törenlerindeki Yeri ve Kullanım Biçimi”, *Anadolu Araştırmaları XV*, 1999.

²⁶ A. Ayvazian, *Urartian Glyptic: New Perspectives*, Berkeley 2006.

²⁷ B. Gökce, “Urartu Uygarlığı’nda Dört Tekerlekli Taşıtlar”, *Arkeoloji ve Sanat* 138, 2011b.

İkinci bölümde Yakındoğu'da yük taşıtlarının tarihsel gelişimi çalışılmıştır. Bu gelişim kızaklar, iki ve dört tekerlekli taşıtlar ile nehir ya da denizlerde kullanılan kayık, tekne ve salları şeklinde sınıflandırılarak yapılmıştır. Böylelikle, Yeni Assur dışında farklı tarihsel dönemlerdeki yük taşıtları ortaya konulmuştur.

Üçüncü bölümde “Yeni Assur Coğrafyası ve Tarihçesi” diye bir başlık oluşturulmuştur. Coğrafya bölümünde Yeni Assur coğrafi sınırlarının yanı sıra nehirleri ve yolları üzerinde de durulmuştur. Tarihçe kısmı ise kazı tarihçesi ve siyasi tarihçe olarak sınıflandırılmıştır.

Dördüncü bölümde Yeni Assur yazılı metinleri ve kabartmaları ışığında Yeni Assur'da görülen yük taşıtları kara, nehir ya da denizde kullanılanlar olmak üzere gruplandırılmıştır. Daha sonra bu başlıklar altında yük taşıtları teçhizatlarına göre değerlendirilmiştir. Yine aynı bölümde yük taşıtlarının çekicileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu bölümde Yeni Assur sosyo-kültürel yaşamında yük taşıtlarına açıklık getirilmiştir.

Beşinci bölümde çalışmanın her bir bölümünde elde edilen veriler ışığında genel bir değerlendirilme yapılmıştır.

Altıncı bölümde sonuç kısmı yazılmıştır. Nitekim bu bölümde elde edilen veriler ve yapılan değerlendirmeler ışığında, incelemiş olduğumuz yük taşıtlarının Yeni Assur devletindeki yeri ve taşıdıkları önem ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın sonunda konuya ilişkin kaynaklar, haritalar, çizimler ve fotoğrafların levha dizin listeleri verilmiş ve çalışma haritalar, çizimler ve fotoğraflarla sonlandırılmıştır.

1.5. Terminoloji

Bu tez çalışmasında kabartmalarda görülen ve yazılı kaynaklarda bahsi geçen taşıt aksamaları ile koşum takımlarının terminolojisi oluşturulmuştur.²⁸

²⁸Tez çalışmamızda terminoloji konusu oluşturulurken, B. Gökce'nin, *Arkeolojik Buluntular, Betimleme Sanatı ve Yazılı Kaynaklar Işığında Urartu Krallığı'nda Tekerlekli Taşıtlar* adlı

İki Tekerlekli Yük Taşıtı: İki tekerlek üzerine monte edilmiş ve yük (insan veya malzeme) taşımada da kullanılan taşıt tipi.

Dört Tekerlekli Yük Taşıtı: Her zaman dört tekerlekli olan genellikle yük (insan veya malzeme) taşımada kullanılan taşıt tipi.

Sal (Kelek): Birçok kalın ahşabın yan yana bağlanmasıyla yapılan, düz ve korkuluksuz deniz veya ırmak taşıtı.

Kayık: Kürek veya yelkenle yürütülen ufak deniz veya ırmak taşıtı.

Tekne: Su üstünde yüzen, insan ve yük taşımaya yarayan büyük deniz veya ırmak taşıtı.

Kasa: Taşıtların tabanını ve üst yapısını belirten genellikle kare, dörtgen, taht planlı ve zaman zaman dekore edilmiş olan parça.

Disk Biçimli Tekerlek: Tekerleği oluşturan ahşap parçaları birbirine tutturabilmek ve sağlamlaştırmak amacıyla tekerlek dış yüzeyine, yatay ve dikey olarak monte edilen çubuklara sahip parça.

Parmak Biçimli Tekerlek: Dingil başlığından belirli açılarla tekerleğe monte edilen en az dört veya daha çok sayıdan oluşan metal ya da ahşap parça.

Tekerlek Keleçesi: Tekerleği sağlamlaştırmak için çemberlerin (jant) olduğu kısma takılan metal parça.

Parmak: Tekerlek yuvasından belirli açılarla çemberlere (jant) monte edilen uzun ahşap ya da metal parça.

Jant: Parmakların dış taraftaki uçlarının içine girdiği yuvaların bulunduğu parça.

Dingil: Kasanın altından enlemesine geçen, tekerleklerin ortasına monte edilen metal ya da ahşaptan oluşan yuvarlak kesitli parça.

Dingil Ucu Başlığı: Dingilin her iki ucuna tekerleğin çıkmaması ve sürtünmeyi önlemek için çiviyle tutturulan silindir, mantar biçimli süslü veya süssüz parça.

Tek Merkezi Taşıt Oku: Kasanın alt kısmından çıkarak boyunduruğa doğru meyilli uzayan parça.

Taşıt Oku Ucu Başlığı: Taşıt okunun ön kısmına takılan silindir ya da at başlı metal süslü veya süssüz parça.

Boyunduruk: İki ya da daha çok hayvanın omuzlarından geçen ve koşum hayvanlarının taşıt oku ile bağlantısını sağlayan ahşap parça.

Boyunduruk Ucu Başlığı: Boyunduruğun uçlarına takılan sade yada hayvan başlı metal süslü veya süssüz parça.

Gem: Binek hayvanlarını kontrol edebilmek için ağızda kullanılan olasılıkla kemik ya da metal parça. Ağızlık ve yanaklık parçalarından oluşur.

Yakalık: Binek hayvanlarının boğazını korumak için boyun üzerine takılan olasılıkla metal, deri ya da dokuma yapımı parça.

Dizgin: Gem ya da burun bandından geriye doğru devam eden ip veya halat yapımı eleman.

Omuz Süsü (Pendant): Disk, saçaklar ve hayvan başlarıyla bezenmiş dış dizginden geçen parça.

Kamçı: Koşum hayvanlarını hareket ettirmek ve hızlarını arttırmak için kullanılan ucuna bir kayışın ya da ipin bağlandığı kısa değnek veya sopa. .

Üvendire: Hayvanı dürtmek için kullanılan uzun ve sivri uçlu değnek.

2- ANA HATLARIYLA YAKINDOĞU'DA YÜK TAŞITLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

İnsanoğlu, köy yaşantısından devletleşme sürecine geçmesiyle birlikte askeri, ekonomik, siyasi vb. birçok alanda yenilikler gerçekleştirmiştir. İnsanoğlunun bu başarısını yük taşıtlarında da görmek mümkündür. Nitekim yük taşıtları ticari, askeri, ekonomik gibi ihtiyaçları karşılamak için üretilmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde, zamanla toplumların vazgeçilmezi durumuna gelen yük taşıtlarının askeri, av, ticaret gibi farklı işlevlerde kullanıldığı görülmüştür. Yakındoğu tarihinde yük taşıtları karada kullanılan kızaklar, dört ve iki tekerlekli taşıtlar ile nehir ya da denizlerde kullanılan kayık, gemi ve salları olarak sınıflandırılabilir.

Söz konusu yük taşıtlarından kızaklarla ilgili en erken kanıtlar M.Ö. 4.binin sonunda Güney Mezopotamya'da Uruk tabaka VIa'da (M.Ö. 3200-3100) ele geçen kil tabletler¹, British Museum'da BM 128858 envanter numarasıyla sergilenen taş plaka², Anadolu'da Arslantepe'den silindir mühür baskısı³ gibi eserler üzerindeki betimlemelerden bilinmektedir. Sözü geçen eserler üzerinde betimlenmiş taşıtların büyük çoğunluğu kızak görüntüsü verdiğinden bunlar "kızaklı taşıtlar"⁴ olarak adlandırılmıştır. Bazı kızak betimlemelerinde bunların üzeri tentelerle kapatılmıştır. Kemerli tentelerin güneşten korunmak veya önemli kişiler için tasarlandığı ifade edilmiştir.⁵ Bunları çekmede bir ya da iki öküz kullanılmıştır.⁶ Ayrıca Uruk yazıtlarında bunların eşek veya öküzler tarafından çekildiğine dair ibareler geçmektedir.⁷

İki tekerlekli yük taşıtlarına dair en erken veriler Ermenistan'da M.Ö. 2000'lere tarihlenen Jamani Us'da kaya yüzeyine işlenmiş betimlemelerdir. Taşıtların tekerlekleri küçük boyutlu olup sekiz parmaklıdır. Kasanın alt tarafından boyunduruğa doğru devam eden tek merkezli taşıt oku bulunmaktadır. Taşıtların kasası

¹ M. A. Littauer - J. H. Crowel, *Wheeled Vehicles and Ridden Animals in the Ancient Near East*, Leiden/Köln, 1979, 13, Fig. 1.

² A.y., a.g.e., 1979, Fig. 2.

³ M. A. Littauer - J. H. Crowel, "Ceremonial Threshing in the Ancient Near East", *Selected Writings on Chariots and Other Early Vehicles, Riding and Harness*, (Eds. M. A. Littauer, J. H. Crowel) Leiden/Köln-Boston, 2002, 330, Fig. 1.

⁴ Littauer - Crowel, a.g.e., 1979, 13.

⁵ A.y., a.g.e., 1979, 13; A.y., 2002, a.g.m., 2002, 333.

⁶ a.g.e., 1979, 13, Fig. 1.; a.g.m., 2002, 330, Fig. 1.

⁷ a.g.e., 1979, 13.

kapalı olup üzeri süslemeli bir tente ile örtülmüştür. Kasada bir kişi oturmaktadır. Taşıtlara iki veya üçlü takımdan oluşan atlar koşulmuştur.⁸ Söz konusu betimlemeden bu taşıtların insan sevkiyatında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Kıbrıs'da Salamis gömülerinde orijinal taşıt kalıntıları arasında iki tekerlekli yük taşıtları da bulunmuştur.⁹ Yine Kıbrıs'da M.Ö. 7-6 yüzyıla ait üstü tente ile kapatılmış pişmiş topraktan iki tekerlekli yük taşıdı modeli de bilinmektedir.¹⁰ Keza iki tekerlekli yük taşıtları M.Ö. 1600-1000 döneminde II. Ramses (M.Ö. 1302-1212) dönemi Mısır kabartmasında işlenmiş betimlemeler ile Transkafkasya'da Lchashen kurganlarından gelen taşıt kalıntılarında da bilinir. Bu tip taşıtlar genellikle altı parmak tekerlekli olup at ya da öküzlerce çekilmektedir. Çağdaşı birkaç yazıtta, bu tip taşıtlar için "GIS-MAR.GID.DA" terimi kullanılmış ve malzeme taşındığından bahsedilmiştir.¹¹ Yeni Assur devletinin çağdaşı Urartu Krallığına ait iki kemer parçası üzerinde iki tekerlekli yük taşıtları resmedilmiştir.¹² Bu taşıt tipinde, kasalar kare olup üst kısımları yarım daire biçimli bir tente ile kapatılmıştır. Kare kasalar sekiz parmaklı tekerlekleri birbirine bağlayan dingil üzerine monte edilmişlerdir. Bunların hem yan panelleri hem de üst örtüleri nokta, papatya benzeri çiçek ve zigzag motifleri ile dekore edilmiştir. Kasa altından çıkan tek merkezli taşıt oku boyunduruğa doğru devam etmektedir. Bu taşıtlarda da koşum hayvanı olarak iki tane boğa kullanılmıştır. Betimlemelerden taşıtların kontrolünün koşum hayvanının yanında yürüyen ve hayvana eşlik eden bir erkek tarafından küçük boyutlu bir kırbaçla sağlandığı görülmektedir. Kemer parçaları üzerinde betimlenmiş iki tekerlekli yük taşıtlarında kasaların üst tentesi ve yan panelleri tamamen kapalı ve kasalar oldukça süslü bezenmiştir. Söz konusu taşıtlarda insan ya da malzeme taşındığı ifade edilmiştir.¹³ Bu verilerin yanı sıra iki tekerlekli yük taşıtlarını

⁸ M. A. Littauer, "Rock Carvings of Chariots in Transcaucasia, Central Asia and Quter Mongolia", *Selected Writings on Chariots and Other Early Vehicles, Riding and Harness*, (Eds. M. A. Littauer, J. H. Crouwel) Leiden/Köln-Boston, 2002, 116, Figs. 20-21.

⁹ V. Karageorghis, *Excavations in the Necropolis of Salamis, I*, Nicosia, 1967, 118, vdd.; Littauer - Crouwel, *a.g.e.*, 1979, 100.

¹⁰ *a.g.e.*, 1979, 143.

¹¹ *a.g.e.*, 1979, 74, dipnot 9.

¹² T. Anlağan, "Sadberk Hanım Müzesin'deki Bir Urartu Kemer", *Palmet II*, 1998, 61; U. Seid, *Bronzekunst Urartus*, Mainz Am Rhein, 2004, 141, Abb. 99.

¹³ B. Gökce, "Urartu Uygarlığı'nda İki Tekerlekli Yük Taşıtları", *Toplumsal Tarih 215*, 2011a, 82-83.

Daskyleion Satraplık bölgesinde bulunmuş olan Pers etkili mezar stellerinde¹⁴, Elmalı Karaburun II Tümülüsü mezar odasının güney duvarı¹⁵, Ağlayan Kadınlar Lahdi'nin kapağında¹⁶, Uşak Çivril'de Çeçtepe kaya kabartmasında¹⁷ işlenmiş taşıt tasvirlerinden de bilmekteyiz. Söz konusu betimlemelerde yük taşıtlarının dikdörtgen planlı kasalarının üst kısmı bir çadır ile kapatılmıştır. Tekerlekler oldukça büyük olup 8 ile 12 parmaklıdır. Taşıtların tasvirlerinden tek merkezli taşıtların kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu taşıtların kullanımı konusunda bilim adamlarının farklı görüşleri bulunmaktadır. Örneğin Mellink, Karaburun II tümülüsü mezar odasının güney duvarında taşıtların mezara konulacak hediyelerin taşındığını ya da mezar sahibinin maiyeti ile birlikte çıktığı bir seyahatte, üstünde yük taşındığını öne sürmüştür.¹⁸ Tappeiner ise bu tarz taşıtların kadınların seyahati amacıyla kullanılan ve antik metinlerde *Harmamaksa/ἀρμάμαξα* olarak adlandırılan taşıtlar olduğunu, üst tabakadan bir Persli kadının maiyeti ile birlikte seyahati ya da cenaze töreni sırasında kullanıldığını belirtmiştir.¹⁹ Nolle, bu taşıtların Persli, ileri gelen bir kadına ya da Persli ileri gelen bir erkeğin haremine ait olabileceğini ifade etmiştir.²⁰ Ateşlier ise bu taşıtların cenaze-harmamaksaları olarak kullanıldığını, cenazenin mezara getirilişinden sonra ölü kültüne göre kirlendikleri düşünüldüğü için mezar önünde parçalanmış ya da söküldüklerini ileri sürmüştür.²¹

Dört tekerlekli taşıtlar yabancı literatürde çoğunlukla wagon olarak tanımlanmıştır. Mezopotamya ve Anadolu'da bu taşıtların tipine ait betimlemeler bilinmektedir. Ancak bunlar savaş sahnelerinde yer aldıkları için "savaş taşıtları" olarak tanımlanmıştır.²² Nitekim yük taşımada kullanılan bu tip taşıtların en güzel örnekleri Urartu devleti merkezlerinden biri olsun Toprakkale'den (Rusahinili) ele

¹⁴ T. Bakır, *Die Satrapre in Daskyleion, Achaemenid Anatolia*, Pihans 92, Proceedings of the First International Symposium on Anatolia in the Achaemenid Period, Bandırma, 1997, Leiden, 2001, 174.

¹⁵ M. J. Mellink, "Excavations at Karataş-Semahöyük and Elmalı, Lycia, 1970", *American Journal of Archaeology* 75, 1971, 250-255, Pl. 54, Fig. 21.

¹⁶ S. Ateşlier, "Pers Ölü Gömme Geleneğinde "Cenaze-Harmamaksa'ları", *Olba V*, 2002, 77.

¹⁷ N. Fıratlı, "Uşak-Selçukler Kazısı ve Çevre Araştırmaları", *TAD 19/2*, 1970, 121-122, Res. 159.

¹⁸ Mellink, a.g.m., 1971, 250-255, Pl. 54, Fig. 21.

¹⁹ M. Tappeiner, "Ein Beitrag zu den Wagenzügen auf den Stelen aus Daskyleion", *EpigrAnat.* 7, 1986, 81-95.

²⁰ M. Nolle, *Denkmäler vom Satrapensitz Daskyleion*, 1992, 91.

²¹ Ateşlier, a.g.m., 2002, 89.

²² Detaylı bilgi için bkz., Littauer - Crouwel, a.g.e., 1979.

geçmiş iki mühür baskısından bilinmektedir.²³ Söz konusu taşıtların kasaları dikdörtgendir. Dikdörtgen kasalar parmaklı dört adet tekerlek üzerine monte edilmiştir. Kasaların yan panelleri alçaktır. Tek merkezli taşıt oku kullanılmıştır. Bunları çekmede boğa ve insan gücünden istifade edilmiştir.²⁴ Bu tip taşıtlarda cenaze²⁵, hayat ağacı²⁶ gibi nesnelere yanı sıra insan ve malzemelerinde²⁷ taşınmış olabileceği ileri sürülmüştür.

Yakındoğu uygarlıklarının birçoğunda karada kullanılan yük taşıtları kadar nehir veya denizlerde kullanılan yük taşıtlarıda önem arz etmektedir. Nitekim M.Ö. 4000 yıllarından itibaren birçok uygarlığın tasvirli eserlerine yansımış kayık, sal, gemi gibi betimlemeler bu önemi göstermektedir.²⁸ Yine Eridu'da bir Obeyt mezarında bulunan (M.Ö. 4000) pişmiş kilden tekne modeli ile Ur Kral Mezarlığından (M.Ö. 2600-2500) ele geçmiş gümüş bir sandal modelide bu önemi destekler niteliktedir.²⁹ Söz konusu kayık betimlemeleri daha çok av, savaş ve gezinti amaçlı kullanılmıştır. Ancak Urukta ele geçen bir silindir mühür baskısı ile Uluburun batığı bunların yük amaçlıda kullanıldığını göstermektedir. Nitekim Uruk'da M.Ö. 4. binyıl sonuna tarihlenen tapınak hazinesinde bulunan lapis lazuli silindir mühür baskısı üzerinde yönetici bir kişi tekneyle boğa taşırken betimlenmiştir.³⁰ Keza M.Ö. 3300 yıllarına ait Uluburun gemisinde de 10 ton bakır, bir ton kalay, cam, fayans, çam reçinesi, fildişi, gümüş ve altından yapılmış lüks ürünler, boncuklar, devekuşu yumurtaları, çanak çömlek, silah ve birçok başka malzemeden oluşan önemli hammadeler taşındığı belirtilmiştir.³¹

²³ B. B. Piotrovskii, *Il Regno Di Van Urartu*, Incunabula Graeca Vol. XII, Roma, 1966, 330, Çiz. 75-76; N. Çevik, "Hayat Ağacı'nın Urartu Kült Törenlerindeki Yeri ve Kullanım Biçimi", *Anadolu Araştırmaları XV*, 1999, 364, Lev. III/b; A. Ayvazian, *Urartian Glyptic: New Perspectives*, Berkeley 2006, 64.; B. Gökce, "Urartu Uygarlığı'nda Dört Tekerlekli Taşıtlar", *Arkeoloji ve Sanat* 138, 2011b, 21-28.

²⁴ Gökce, a.g.m., 2011b, 23-24.

²⁵ Z. Derin, *Demir Çağı'nda Doğu Anadolu'da Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İzmir, 1993, 121.

²⁶ Çevik, a.g.e., 1999, 345-346.

²⁷ Gökce, a.g.m., 2011b, 25-26.

²⁸ Bu konuda detaylı bilgi için bkz., M. C. Graeve, *The Ships of the Ancient Near East (c. 2000-500 B.C.)*, Leuven, 1991, Pl. I/1, Pl. II/4, 6, Pl. III/8, Pl. VIII/30, 31, Pl. IX/32, Pl. L/123, Pl. XLVI/106-107.

²⁹ M. Roaf, *Mezopotamya ve Eski Yakındoğu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, 112.

³⁰ Roaf, a.g.e., 2006, 74.

³¹ Ü. Yalçın, *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, Ege Yayınları, İstanbul, 2006, 21.

Şu ana kadar genel hatlarıyla Yakındoğu'da yük taşıtlarının gelişimi verilmeye çalışılmıştır. Eldeki veriler, Yakındoğu'da toplumların vazgeçilmezi durumuna gelen yük taşıtlarının erken dönemlerden geç dönemlere doğru gelişerek ve çeşitlilik göstererek farklı işlevlerde kullanıldığını göstermektedir.

3. YENİ ASSUR COĞRAFYASI VE TARİHÇESİ

3.1. Coğrafya

Assur ülkesinin çekirdeğini, günümüzde tümüyle Irak sınırları içinde kalan ve Musul havzası boyunca uzanan topraklar oluşturur. Eski Mezopotamya halkları tarafından bütününe bir ad verilmemiş olan ülke, *Sumer, Akkad, Assyria ve Babylonia* biçiminde çeşitli adlar taşımaktaydı. 2. yüzyıldan başlayarak klasik antik yazarların Mesopotamia (meso+potamos= Irmaklar arası) olarak tanımladıkları bu bölge kabaca, batıda Halep, doğuda Zagros Dağları, güneyde de Basra Körfezi arasında uzanan bir üçgeni andırmaktadır¹ (Harita 1-2).

Mezopotamya'nın en önemli akarsuları, Fırat ve Dicle'dir. Ülkeye hayat veren bu iki ırmaktan Fırat, çivi yazılı belgelerde Purattu ve Mala, klasik yazarlarda Euphrates, Arapça kaynaklarda da al-Furat olarak anılır. Kaynaklarını Doğu Anadolu'dan alıp, Karasu ile Murat'ın birleşmesiyle meydana gelen 2780 km. uzunluğundaki bu ırmak, Anadolu toprakları içinde zikzaklar çizerek güneye doğru akar. Çivi yazılı belgelerde Diglat, klasik yazarlarda Tigris ve Arapça kaynaklarda da Dicle denen, 1900 km. uzunluğundaki ırmak ise Elazığ'ın güneyindeki Hazar Gölü'nden doğarak, güneydoğu yönünde bir akış yolu izler. Elcezire'de geniş bir çöküntü çukuru içinde ilerleyerek, Aşağı Musul'da Büyük Zap ve Küçük Zap çaylarıyla birleşir; Samarra ile Balad arasında Mezopotamya ovasına girer. Mezopotamya içinde ırmaklar yalnızca tüm ovayı birleştirmekle kalmayıp, ulaşım ve taşıma açılarından büyük kolaylık sağlamaktaydı.²

Mezopotamya'nın iklimi en eski zamanlardan günümüze değin fazla bir değişikliğe uğramamıştır. Bölge yazın oldukça sıcaktır. Yaz sıcaklıkları gölgede 50 dereceyi bulur. Ülke güneyde olmasına karşın, kışları soğuk geçer. Bununla birlikte, Güney Mezopotamya'da tropikal etki ağır basar. Bölgede yağmursuzluk sekiz ay sürmektedir. Sonbahardan ilkbahara değin, Akdeniz'den gelen alçak hava tabakalarının getirdiği yağışla birlikte, Toroslar ve Zagroslar'daki karların erimesi, ilkbahardan başlayarak Fırat, Dicle ve kollarının taşmalarına yol açar. Buna karşılık

¹ V. Sevin, *Yeni Assur Sanatı I/Mimarlık*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, 1.

² A.y., a.g.e., 1991, 2, 5.

az yağış alan ayların sonlarına doğru ırmaklardaki su miktarı oldukça azalır. Doğa kasım ayından başlayarak yeşerir. Ancak çok kısa ömürlü olan bitki örtüsü nisan ayından itibaren kurur. Güneydeki çöllük alanlarda ise hiç bitki yetişmez.³ Kuzeye çıktıkça çölün yerini bozkır alır ve çevre dağlarına yaklaştıkça yağışlar artar. Yıllık 200 mm. civarında yağış düşen bu yöre, güneyin aksine, sulama yapılmaksızın yılda bir kez buğday hasatına olanak tanıyan kuru ziraate elverişlidir. Bununla birlikte, çayırın bolca bulunduğu bu bölge hayvancılığa daha uygundur.⁴

Bitümen, kil ve tarımsal ürünler yönünden zengin olan Mezopotamya’da maden, sert taş ve kaliteli kereste yoktur. Bu tür gereçler Prehistorik dönemlerden beri dış ülkelerden ithal edilmiştir. Sözelimi Neolitik Çağ’ın en erken evrelerinde alet yapımı için gerekli olan volkanik obsidyen, Doğu Anadolu’da Van Gölü kıyısındaki Nemrut Dağı ve Bingöl Dağları’ndan; bakır Diyarbakır yakınlarındaki Ergani’den kaliteli sedir, selvi ve ardıç ağaçları Lübnan ya da Amanoslar’dan sağlanıyordu.⁵

Yeni Assur devletinin kurulduğu coğrafyada ticaret, iletişim, askeri ve nüfus aktarımlarında nehirler kadar yollar da önem taşımaktaydı. Yeni Assur dönemi metinlerinde yol “*Harran*”, krali yol “*Harran Sharri*” olarak geçer. Krali yolların Assur kentleri arasında krali yazışmaları taşıyan kuryeler için tasarlanmış olduğu belirtilmiştir.⁶ Yazılı verilerin yanı sıra arkeolojik kalıntılar da yollar hakkında bilgi vermektedir. Nitekim arkeolojik verilerden Suriye ve Akdeniz kıyılarına doğru başlıca iki büyük yolun uzandığı bilinmektedir. Bunlardan ilki Bağdat’ın güneyindeki Sippar’dan başlayıp, Fırat kıyısını izleyerek Mari’ye (Tell Hariri), daha sonra çölü Tadmor (Palmyra) üzerinden aşarak Homs bölgesine ulaşır. Bu yol buradan da Fenike limanları, Şam ya da Filistin’e doğru uzanan çeşitli kollara ayrılıyordu. Ayrıca bu yol Dicle’yi Ninive’de geçerek Cezireyi aşmakta, Şubat Enlil (Tell Leilan), Guzana (Tell Halaf) ve Urfa yakınındaki Harran üzerinden, Fırat’ı

³ G. Roux, *Ancient Iraq*, 1964, 24; F. Kinal, *Eski Mezopotamya Tarihi*, 1983, 11; Sevin, *a.g.e.*, 1991, 5.

⁴ *a.g.e.*, 1991, 5.

⁵ *a.g.e.*, 1991, 5.

⁶ K. Kessler, “Royal Roads’ and Other Questions of the Neo-Assyrian Communication System,” in *Assyria 1995: Proceedings of the 10th Anniversary Symposium of the Neo-Assyrian Text Corpus Project* (Eds. S. Parpola and R. M. Whiting; Helsinki), Neo-Assyrian Text Corpus Project, 1997, 129-36; D. Danzing, “Roads and Mass Deportations in the Neo-Assyrian Empire”, *Paper for Graduate Course on the Neo-Assyrian Empire with Prof. Eckart Frahm*, 2011, 1.

Kargamış yakınlarında geçerek Halep'e, buradan da Doğu Akdeniz kıyılarına ulaşmaktaydı. Assur belgelerinde "Harran Sarri" (kral yolu) olarak tanımlanan bu güzergâhın bir kolu da kuzeye, Anadolu'ya doğru gitmekteydi.⁷ Doğu ile ulaşım sağlayan en önemli yol ise Bağdat'tan Diyala Vadisi ve Halwand Geçidi üzerinden Kirmanşah ve Hamadan'a varan Ortaçağlar'ın "Horasan Yolu"dur. Mezopotamya'nın büyük yollarından sonuncusu, güneyde Basra Körfezi yönündedir.⁸

3.2. Kazı Tarihiçesi

Yeni Assur kentlerinde yapılan kazıların tarihi 19. yüzyılın erken dönemlerine kadar uzanmaktadır. Bu ilk çalışmalar, tarihi eser kaçakçılığına yöneliktir.⁹ Assur ülkesindeki ilk kazı İngiliz koleksiyoncusu C. J. Rich tarafından 1820 yılında Ninive kentinin sitadeline yapılmıştır. Bunu P. E. Botta'nın 1802-1870 yılları arası yaptığı çalışmalar izlemiştir. P. E. Botta daha sonra ressam E. N. Flandin ile birlikte 1843-1844 yılları arasında Dur-şarrukin (Khorsabad) kentinin kazısını gerçekleştirdiler.¹⁰ 1817-1894 yıllarında İngiliz bilim adamı A. H. Layard doğuyu gezmeye başlamıştır. Daha sonra 1845 yılında Kalhu (Nimrud) kazılarını başlattı. 1846 yılında ise II. Aşşur-nasir-apli'nin (M.Ö. 883-859) Kuzeybatı ve Aşşur-ahaidi'nin (M.Ö. 680-669) Güneybatı saraylarında geniş çaplı kazılar ve Ninive'de kimi sondajlar yaptı. Bu sondaj neticesinde Ninive (Koyuncuk) Sitadelinin güneybatısında Sin-ahhe-riba'nın (M.Ö. 704-681) sarayını ortaya çıkardı.¹¹

İngilizlerin yanı sıra Fransızlar da Yeni Assur kentlerinde çalışmalarda bulunmuşlardır. Nitekim V. Place 1851-1855 yılları arasında Dur-şarrukin'de ilk Fransız kazılarını yapmıştır.¹² 1851 yılında A. H. Layard'ın hastalanıp ülkesine dönmesi üzerine Kalhu'daki çalışmalar ünlü dil bilimci H. C. Rawlinson tarafından daha çok çivi yazılı belge bulma amacıyla Kuzeybatı Sarayı ile Ninurta Tapınağı'nda yürütülmüştür. H. C. Rawlinson'un Kalhu kazılarını H. Rassam'ın izlemiştir. H.

⁷ K. Kessler, *Untersuchungen zur Historischen Topographie Nordmesopotamiens*, 1980, 183 vdd., Sevin, a.g.e., 1991, 6.

⁸ a.g.e., 1991, 6.

⁹ a.g.e., 1991, 17.

¹⁰ M. Botta, *Discoveries at Nineveh*, III-IV, London, 1850.

¹¹ A. H. Layard, *Nineveh and its Remains*, London, 1849; Sevin, a.g.e., 1991, 17-18.

¹² A.y., a.g.e., 1991, 18.

Rassam kazı çalışmaları sırasında Kuzeybatı Sarayının yanı sıra Merkezi Saray, III. Adad-nirari'nin sarayının bir bölümü ve Nabu Tapınağını keşfetti.¹³ H. Rassam'dan sonra Kalhu kazılarına W. K. Loftus 1855 yılına kadar devam ederek Kuzeybatı Sarayı ile Ninurta Tapınağını araştırdı. Ayrıca W. K. Loftus aynı yıl Ninive'de de kazılar gerçekleştirmiştir.¹⁴

1855 yılında sona eren bu çalışmaların sonuçları, Avrupa ve Amerika'da büyük yankılar uyandırmıştır. Bu tarihten sonra dikkatler artık çok da iyi bilinmeyen çivi yazılı metinler üzerinde yoğunlaşmıştır. 1872 yılında G. Smith ve 1878'de A. H. Rassam Yeni Assur kazılarını çivi yazılı metinler bulmak amacıyla yapmışlardır. 1887-1891 yılları arasında E. A. W. Budge, 1903'te de L. W. King'in Ninive kazılarının yanı sıra W. Andrae başkanlığında 1903 yılında en eski başkent Assur'da ve daha sonra da 1913 yılında Kar-Tukulti-Ninurta'da kazılar gerçekleştirmiştir. Ancak bu çalışmalar I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla son bulmuştur.¹⁵

Kazı sistematüğinden uzak, daha çok yağmaya yönelik bu kazı çalışmalarından sonra Assur devletindeki gerçek arkeolojik çalışmalar 1927 yılı ile başlamıştır. Bu çalışmalardan ilki British Museum adına Ninive'de yapılan R. C. Thompson'un kazılarıdır.¹⁶ Ayrıca Louvre Müzesi'nden F. Thureau-Dangin'in K. Suriye'de yapmış olduğu kazı çalışmaları da Yeni Assur dönemi eyalet kentlerinin tanınmasını sağlamıştır. Bu kazılardan ilki 1928-1929 yılları arasında Hadatu'da (Arslantaş)¹⁷, ikincisi 1929-1931 yılları arasında Til Barsip'de (Tell Ahmar)¹⁸ gerçekleştirildi.

1939-1945 yılları arasında gelişen II. Dünya Savaşı, Assur kazılarının yeniden durmasına neden olmuştur.¹⁹ Savaşın bitiminden sonra ilk kazı M. E. L. Mallowan başkanlığında 1974-1978 tarihleri arasında Kalhu'da II. Aşşur-nasir-apli'nin kimi odaları Yanık Saray, III. Şulmanu-aşerid'in (M.Ö. 858-824) kışlasarayında başlamıştır.²⁰ Ayrıca M. E. L. Mallowan daha önce A. H. Rassam

¹³ a.g.e., 1991, 18; H. Rassam, *Asshur and the Land of Nimrod*, General Books, 2013.

¹⁴ W. K. Loftus, *Travels and Researches in Chadaea and Lusiana*, 1857; Sevin, a.g.e., 1991, 18.

¹⁵ A.y., a.g.e., 1991, 19.

¹⁶ R. C. Thompson - R. W. Hutchinson, *A Century of Exploration at Nineveh*, Luzac.& Company, 1929; Sevin, a.g.e., 1991, 20.

¹⁷ F. T.-Dangin, A. Barrois, G. Dossin, M. Dunand, *Arslan-Tash*, Geuthner 1931.

¹⁸ F.T.-Dangin - M. Dunand, *Til-Barsib*, 1936.

¹⁹ Sevin, a.g.e., 1991, 21.

²⁰ M. E. L. Mallowan, *Nimrud and Its Remains*, Dodd, Mead, 1966; Sevin, a.g.e., 1991, 21.

tarafından bulunmuş olan Balawat kentinde de 1956 ve 1957 yıllarında kısa süreli kazılar gerçekleştirmiştir.²¹

Irak ve K. Suriye dışında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde de Assur kazıları yapılmıştır. Bu kazı çalışmalarından en erkeni 1951-1952 yılları arasında S. Lloyd ve N. Gökce tarafından Urfa'nın 16. km. güneyindeki Sultantepe'de yapılmıştır. Bu kazının en büyük önemi, olasılıkla bir tapınağa ilişkin çivi yazılı tabletlerden oluşan arşivin keşfidir. Aynı bilim adamları Assur'un son başkenti Harran'da da çalışmalar yapmıştır. Yine Diyarbakır il merkezinin 40 km. güneydoğusunda bulunan Üçtepe Höyüğü'nde 1988-1992 yılları arasında V. Sevin yönetiminde başlayan kazılarda 7-8. yapı katları Yeni Assur dönemine tarihlendirilmiştir.²² Bunların yanı sıra Diyarbakır ili, Bismil ilçesinin güneydoğusunda; Tepe kasabasının hemen doğusunda bulunan Ziyaret Tepe Höyüğünde de T. Matney başkanlığında 2001 yılında başlayan ve halen devam eden kazılarda Yeni Assur dönemi kalıntıları tespit edilmiştir.²³

3.3. Siyasi Tarihçe

Oldukça geniş bir coğrafyada hüküm sürmüş olan Yeni Assur Devleti askeri ve ekonomik alanlarda olduğu kadar siyasi tarih açısından da önemli gelişmeler kaydetmiştir. Yeni Assur imparatorluğun temelleri II. Aşşur-dan (M.Ö. 934-912) ve oğlu II. Adad-nirari (M.Ö. 912-891) dönemlerinde atılmıştır. Bu baba-oğul doğuda Arrapha (Kerkük), kuzeybatıda Tell Halaf (Guzana) gibi kentleri savunma gücünün güçlü noktaları haline getirdi. Kuzeyde Elazığ yöresindeki Alzi'ye kadar seferler düzenlediler. Ülkenin idari yapısını güçlendirici ve ekonomik yönden tarımsal verimi arttırıcı, sulama kanalları yapımı gibi önlemler aldılar.²⁴

II. Adad-nirari'yi oğlu II. Tukulti-Ninurta (M.Ö. 890-884) izlemiştir. Bu kral Van Gölü'nün güneybatısındaki Nairi ülkesine seferler düzenlemiştir. Daha sonra Dur-Kurigalzu ve Sippar'ı eline geçirdi. Bunu akabinde kuzeydeki Muşkular'la

²¹ A.y., a.g.e., 1991, 21.

²² K. Köroğlu, *Üçtepe I: Yeni Kazı ve Yüzey Bulguları Işığında Diyarbakır/Üçtepe ve Çevresinin Yeni Assur Dönemi Tarihi Coğrafyası*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998.

²³ [http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=9270&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=9270&html=ages_detail_t.html&layout=web).

²⁴ A. K. Grayson, *Assyrian Royal Inscriptions I-II*, Wiesbaden 1972-76, 420, 433; Sevin, a.g.e, 1991, 8.

savaşı.²⁵ Yeni Assur krallarının en büyüğü ve en ünlüsü II. Assur-nasir-apli'dir (M.Ö. 883-859). Kral savaşları, avları ve bayındırlık işleriyle ünlüdür. Başkenti Kalhu'ya taşıyan kral, kuzeybatıda Fırat'a doğru sefer düzenlemiştir. Bu sefer sonucunda Til-Barsip ele geçirilip vergiye bağlanmıştır.²⁶

II. Assur-nasir-apli'yi ardılı ve oğlu III. Şulmanu-aşerid (M.Ö. 858-824) izler. Bu kral özellikle Assur'un batı ve kuzeyindeki sorunları çözdü. Bit-Adini tümüyle Assur'a bağlandı ve Til-Barsip'in adı Kar-Şulmanu-aşerid olarak değişti.²⁷ Kralın saltanatının son yıllarında ülkede; içinde Assur, Ninive, Arbail ve Arrapha'nın bulunduğu 27 önemli kent ayaklandı.²⁸ Bu ayaklanmayla birlikte Assur 70-80 yıl kadar sürecek bir zayıflama dönemine girmiştir.²⁹

III. Şulmanu-aşerid'i oğlu V. Şamşi-Adad (M.Ö. 823-811) izler. Saltanatının ilk yıllarında babası döneminde çıkan ayaklanmayı Babil kralından aldığı yardımla bastırmıştır. Daha sonra Van Gölü'nün güney batısındaki Nairi ülkesi ve Güneydoğu Urmiye bölgesindeki Med kabilelerine karşı seferler düzenledi.³⁰

V. Şamşi-Adad öldüğünde yerine oğlu III. Adad-nirari (M.Ö. 810-783) geçti. Bu kral batıda Damaskus'u zapt etti. Samaria, Sidon ve Tyre'den vergi alındı. Kral Kaldeli beyleri denetim altına alarak Babil ülkesi ile anlaşma yapmıştır. III. Adad-Nirari'yi sırasıyla IV. Şulmanu-aşerid (M.Ö. 782-777), III. Aşşur'dan (M.Ö. 771-754), V. Aşşur-nirari (M.Ö. 753-746) ve III. Tukulti-apil-Eşarra izlemiştir. Bu dönme itibariyle Assur için büyük bir tehlike oluşturacak olan Urartular ortaya çıkmıştır.³¹ III. Tukulti-apil-Eşarra saltanatı sırasında yitirilmiş bölgeleri yeniden kazanarak Assur'u Yakındoğu'nun en etkin ekonomik ve askeri gücü durumuna getirdi. Tahta çıkar çıkmaz iç karışıklıklara son vermiştir. Bunun akabinde Urartu ve bağlaşıklarına karşı harekete geçti. Urartu kralı II Sarduri'yi (M.Ö. 760-730) Adıyaman/Gölbaşı'nda yapılan bir savaşta bozguna uğrattı. Ayrıca Urartu başkenti

²⁵ Grayson, *a.g.e.*, 1976-77, 464, 470; Sevin, *a.g.e.*, 1991, 8.

²⁶ A.y., *a.g.e.*, 1976-77, 584; A.y., *a.g.e.*, 1991, 8.

²⁷ D. D. Luckenbill, *Ancient Records of Assyria and Babylonia I*, Chicago 1926-27, yazıt no. 602; Sevin, *a.g.e.*, 1991, 8-9.

²⁸ Luckenbill, *a.g.e.*, 1926-27, yazıt no. 715; Sevin, *a.g.e.*, 1991, 10.

²⁹ *a.g.e.*, 1991, 10.

³⁰ *a.g.e.*, 1991, 10.

³¹ *a.g.e.*, 1991, 10-11.

Tuşpa'ya (Van) kadar ilerleyerek Urartu'nun Akdenize inme politikasını engellemiştir. Kral idari, ekonomik ve askeri alanlarda yenilikçi girişimlerde bulunmuştur.³²

III. Tukulti-appil-Eşarra'yı oğlu V. Şulmanu-aşerid (M.Ö. 726-722) izledi. Hakkında fazla bilgi bulunmayan bu kraldan sonra II. Şarru-kin (M.Ö. 721-705) gelir. Kral hükümdarlığının ilk yılında Kaldeli prens Merodakh-baladan ile uğraşmışsa da, Suriye'deki son bağımsız prenslik olan Hamat'ı Assur eyaleti haline soktu.³³ Bunun akabinde M.Ö. 714 yılında kuzeye doğru ilerleyerek Urartuları yenip, kutsal kentleri Muşşiri (*Ardini*) ele geçirip yağmaladı.³⁴ Daha sonra Babil'i zaptetti. Bu arada kuzeybatı sınırlarında 716 yılından beri sorunlar yaratan Tabal ve Muşku (Phryg) ile olan anlaşmazlıkları gerek diplomasi gerekse askeri seferlerle sona erdirdi.³⁵

II. Şarru-kin'den sonra Assur tahtına oğlu ve veliahtı Sin-ahhe-riba (M.Ö. 704-681) geçti. Kral ülkesine devamlı ve güvenilir sınırlar çizdi. Assurluların düzenli yıllık askeri seferlerine son verdi. Kral tahta geçer geçmez devletin başkentini Ninive'ye taşıdı.³⁶ Bir saray entrikasıyla Babil'de oğulları tarafından suikaste kurban giden Sin-ahhe-riba'yı oğlu ve veliahtı Aşşur-aha-iddin (M.Ö. 680-669) izledi. Kral ilk olarak Babil'deki Bit Yakın kabilesinin yarattığı sorunları çözümlendi ve sonra kuzeyde Tabal eyaletine giren Kimmerler'i yenilgiye uğrattı.³⁷ Ancak yine de bu terör havasına son veremedi. Sonuçta, kuzeyden güneye doğru giderek yaklaşan bu tehlikeyi önleyebilmek için tek kızı Şeru a-eterat'ı İskit prensi Bartatua ile evlendirdi. Bunun akabinde Suriye çöllerinde oturan Araplar'la dostluk kurdu. M.Ö. 671 yılında Mısır'ı eline geçirdi.³⁸

Aşşur-aha-iddi'nin ölümü üzerine yerine Aşşur-ban-apli (M.Ö. 668-627) geçti. Kral tahta çıkar çıkmaz Mısır'daki ayaklanmayı bastırdı.³⁹ Bu dönemde

³² *a.g.e.*, 1991, 12.

³³ D. D. Luckenbill, *Ancient Records of Assyria and Babylonia II*, Chicago 1968, 5; Sevin, *a.g.e.*, 1991, 12.

³⁴ Luckenbill, *a.g.e.*, 1968, 19-22.

³⁵ A.y., *a.g.e.*, 1968, 13.

³⁶ *a.g.e.*, 1968, 13.

³⁷ Luckenbill, *a.g.e.*, 1968, yazıt no. 516, 530.

³⁸ A.y., *a.g.e.*, 1968, yazıt no. 580.

³⁹ *a.g.e.*, 1968, yazıt no. 770, 776.

imparatorluk en geniş sınırlarına ulaştı. Ancak buna karşın kuzeydeki huzursuzluklar ve eyaletlerdeki karışıklıklar sürüyordu. Bunun akabinde kral Kaldeliler'le birleşerek Assur'a karşı ayaklanan Elam'ın başkenti Susa'ya girdi.⁴⁰ Daha sonra Aşşur-ban-apli kendini Babil kralı ilan etti.⁴¹

Aşşur-ban-apli'nin ölümünden sonra imparatorluk hızla çökmeye başladı. Bu hızlı çöküşün başlıca nedenleri, kuzeyde Kimmer ve İskit göçebelerinin yarattığı karışıklıklar, Med kabilelerinin bir krallık çevresinde birleşmesi ve son olarak da Babil'deki ayaklanmalardır. Bütün bunların neticesinde Assur imparatorluğu M.Ö. 609 yılında yıkılmıştır.⁴²

---

⁴⁰ *a.g.e.*, 1968, yazıt no. 787.

⁴¹ *a.g.e.*, 1968, yazıt no. 791-794.

⁴² Sevin, *a.g.e.*, 1991, 15.

4- YENİ ASSUR'DA YÜK TAŞITLARI

Yeni Assur'da çeşitli amaçlar için kullanılan yük taşıtlarını dönemin kabartmaları ve yazılı kaynaklarından bilmekteyiz. Kabartmalardan ve yazılı metinlerden karada çoğunlukla dört ve iki tekerlekli taşıtların nadiren de kızakların, nehir veya denizlerde tekneler, kayıklar ve sallarin yük taşımacılığında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu bölümde Yeni Assur'da kullanılan yük taşıtları teknik/teçhizat özellikleri açısından incelenmiştir. Nitekim dönemin kazılarında yük taşıtlarına dair orijinal bir kalıntı ele geçmediğinden dolayı, söz konusu değerlendirme yazılı kaynaklar ve görsel sanatlar ışığında yapılmıştır. Ayrıca bu bölümde özellikle yazılı veriler ışığında yük taşıtlarını üreten zanaatkârlara dair veriler de verilmiştir. Bu bağlamda aşağıda öncelikle karada ve hemen ardından nehir ile denizlerde kullanılan yük taşıtları değerlendirilmiştir.

4.1. Karada Kullanılanlar

4.1.1. Tekerlekli Taşıtlar

4.1.1.1. Dört Tekerlekli

Yeni Assur'da bu taşıt tipiyle ilgili çok veri yoktur. Bilinenler de şimdilik Balawat Tunç Kapı kabartmalarında işlenmiş taşıt betimlemeleridir.¹ Nitekim bu taşıt betimlemeleri teçhizat olarak birbirinin aynısıdır (Lev. I/Çiz.1).

Kasa: Bu taşıt tipinde kasalar genellikle dörtgen planlıdır. Kasalarda, yan kenar panelleri bulunmamaktadır.

Tekerlek: Tekerlekler altı parmaklıdır. Tek çemberli tekerlekler küçük boyutlu işlenmiştir.

Dingil: Betimlemelerde dingilin kasa tabanının arka ve ön tarafında bulunan tekerleklerle aynı konumda olduğu anlaşılmaktadır.

Taşıt Oku: Tasvirlerden tek merkezli taşıt okunun kasanın ön tarafından çıkıp meyilli olarak devam ettiği anlaşılmaktadır.

¹ L.W. King, *The Bronze Reliefs From the Gates Of Shalmaneser*, London, 1915, 22; M. Riemschneider, *Das Reich Am Ararat*, Heiderberg, 1956, 25-26.

Boyunduruk: Bu teçhizatın kullanımına dair veri bulunmamaktadır.

4.1.1.2. İki Tekerlekli

İki tekerlekli yük taşıtları Kalhu Orta Saray kabartması², Ninive Güneybatı Sarayı kabartmaları³, Ninive Kuzey Sarayı kabartmaları⁴, Ninive Kuzeybatı Sarayı Avlu VI⁵, Balawat Tunç Kapı kabartması⁶, Aşşur-ban-apli dönemi kabartması⁷ ve Nimrud'dan fildişi bir eser⁸ üzerinde betimlenmiştir (Lev. I-V/Çiz. 2-14).

Kasa: İki tekerlekli yük taşıtlarının kasaları dörtgen (Lev. II-V/Çiz. 5-13) ve taht formu (Lev. I-II/Çiz. 2-4) olarak çeşitlilik göstermektedir. Bunlardan dörtgen formu kasaların yan kenar panelleri yüksek (Lev. II/Çiz. 5), alçak (Lev. III/Çiz. 7- 9; Lev. IV/Çiz. 10-12) ya da hiç bulunmamaktadır (Lev. II/Çiz. 6; Lev. IV/Çiz. 10; Lev. V/Çiz. 13-14). Nitekim bu tip kasaların kapalı olan örneğinin yanı sıra arka ve ön bölmeleri açık tutulmuş olanları da söz konusudur. Yine bir örnekte kasanın yan kenar paneli muhtemelen ahşap çubuklarla bölmelere ayrılmıştır (Lev. IV/Çiz. 12).

Taht biçimli kasalar da kendi içerisinde çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik kasaların yan kenar panellerinde söz konusudur. Bazı kasaların yan kenar panelleri sade/bezemesiz iken (Lev. I/Çiz. 2) bazıları ise olasılıkla ahşap çubuklarla (Lev. I/Çiz. 3) bölmelere ayrılmış ya da cin ve at figürleri ile dekore edilmiştir (Lev. II/Çiz. 4). Bunların yanı sıra bir taşıt betimlemesinde kasanın yan kenar panelinin üst kısmında muhtemelen metal, hasır veya ahşap olduğunu düşündüğümüz bir tutamak yer

²R. D. Barnett, *Assyrische Palastreliefs: Auswahl Der Abbildungen und Aufnahmen: Werner Forman, Artia*, 1960, Figs. 35-36; R. D. Barnett - M. Falkner, *The Sculptures ofr Aşşur-nasir- apli II (883-859 B.C.), Tiglath – Pileser III (745-727 B.C.), Esarhaddon (681-669 B.C.), from the Central and South-West Palaces at Nimrud*, British Museum: London, 1962, Pl. XXXIII.

³C. J. Gadd, *The Stones of Assyria: The Surviving Remains of Assyria Sculpture, their :Recovery, and their Orginal Position of Assyria*, Chatto & Windus: London, 1936, Fig.13; Barnett, *a.g.e.*, 1960, Fig. 45; J. M. Russel, *Sennacherib's Palace without Rival at Nineveh*, The University of Chicago Press: Chicago, 1991, Figs. 54, 56-58, 60-61, 158, Fig. 82, Fig. 77, Fig. 75, Fig. 111; V. Sevin, *Assur Resim Sanati*, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara, 2010, 153, 164-165, 191, Res. 179, 195, 196, 221.

⁴Gadd, *a.g.e.*, 1936, Pl. 35; Sevin, *a.g.e.*, 2010, 207, Res. 247; <http://www.metmuseum.orgtoahworks-of-art32.143.4, PL. XXXII/fig. 2>.

⁵Russel, *a.g.e.*, 1991, 106-107, Fig. 54.

⁶J. Curtis - N. Tallis, *The Balawat Gates of Ashurnasirpal II*, British Museum Press: London, 2008, 169, Fig. 68.

⁷S. Parpola, *Letters from the Northern and Northeastern Provinces/The Correspondence of Sargon II, Part II*, Helsinki University Press, Helsinki, 1990, Fig. 3.

⁸M. Mallowan – L. G. Davies, *Ivories from Nimrud (1949-1963) Fascicule II/Ivories in Assyrian Style/Commentary, Catalogue and Plates*, The British School of Archaeology in Iraq Press: London, Pl. XXX/106.

almaktadır (Lev. I/Çiz. 3). Taht biçimli kasaların hemen ön tarafında, oturan kişinin ayaklarını koyabilmesi için bir platform yapılmıştır (Lev. I/Çiz. 2-3).

Tasvirli eserlerin yanı sıra II. Şarru-kin dönemine ait bir metinden bu tip taşıtların dekorasyonu hakkında bilgiler edinmekteyiz. Bu yazıtın orijinal metni ve çevirisi şöyledir;

Metin

.....
 r.1 [GIŠ.l]e' - [']u - ^lú' Ša' du^l - la^l - a - ni'
 2 [ša] LUGAL iš - pur - an - ni^lma^l - [a bi - la]
 3 [is - s]i - ia ú - ba - la^la - na^l [LUGAL]
 4 EN - ia ú - ša - áš - ma
 5 an- ni - tú LUGAL be - lí a - na ARAD - šú le - pu - uš
 6 GIŠ.qir - si - ia pa - ni - ú - te i - ba - áš - ši
 7 la^ldam^l - qu šá - ni - ú - te eš - šu - u - te
 8 ú - TAR - si la ga - am - mu - ru
 9 ina UGU^{md} IM - ib - ni LUGAL be - lí^lli^l - iš - pu - ra
 10 GIŠ.qir - si SIG₅.MEŠ ša NIM.[MA] ^lTÚG^l GADA.....

Çeviri

r.1 Üzerine işlerle ilgili yazı yazdığım tahtamla geleceğim, ki ben kralıma yazacağım ve ben lorduma, kralıma bunu okuyacağım.

⁵ Kralım, lordum hizmetkârı için bunu beğenmelidir! Benim önceki iki tekerlekli yük taşıtım iyi değildi ve ben yeni bir tane istiyorum, ama onlar hazır değil. Kralım, lordum, Adad-ibni'ye yazdı, onlar iyi bir iki tekerlekli yük taşıtı göndermeli. Bu taşıtın alt kısmı tunimmu derisi ve üst tarafı ketenle dekore edilmiş olmalıdır.....)⁹.

Bu yazıtta doğrudan dekorasyonun yapıldığı teçhizat belirtilmemiştir. Ancak yazıtta geçen taşıtın alt kısmı ve üst tarafın terimleri bize bunun kasa olabileceğini düşündürmüştür. Nitekim söz konusu metinden yük taşıtlarının en azından bir

⁹G. B. Lanfranchi - S. Parpola, *Letters from the Northern and Northeastern Provinces*, State Archives of Assyria, Vol. 5, The Correspondence of Sargon II, Pt. II, Helsinki University Press: Helsinki, 1990, yazıt no. 152. Ayrıca metnin İngilizcesi şöyledir; "I shall bring [wit]h me [the wr]iting- [bo]ard on the works (in progress) [Which] the king wrote [I should bring], and I shall have it read to [the king], my lord. May the king, my lord, do this (favour) to his servant! My previous carts were not good and I have ... new ones, but they are not ready. May the king, my lord, write to Adad-ibni, that they should [send me] good carts, (furnished) with linen abo[ve] and with tunimmu leather below.....".

bölümünün olasılıkla kasalarının *tunimmu*¹⁰ derisi ve ketenle dekore edildiği anlaşılmaktadır.

Tekerlekler: Kabartmalardan anlaşıldığı kadarıyla iki tekerlekli yük taşıtlarında genellikle oniki, sekiz, altı ve dört parmaklı tekerleklerin kullanıldığı görülmektedir. Sekiz parmaklı tekerleklerin tek çemberli küçük ebatlı ve kalın tasarlanmış (Lev. II/Çiz. 4; Lev. III/Çiz. 8) örneklerinin yanı sıra çift çemberli, büyük ve hafif tasarlanmış (Lev. I/Çiz. 2; Lev. II/Çiz.5) olanı da vardır. Sekiz parmaklı tekerleklerde zaman zaman sayıları iki ile dört arasında değişen ve tek taraflı ya da karşılıklı yerleştirilmiş kelepçelerde mevcuttur (Lev. I/Çiz. 2; Lev. II/Çiz. 4). Altı parmaklı tekerlekler hem tek çemberli, büyük ve hafif (Lev. III/Çiz. 7) hem de küçük ve kalın (Lev. I/Çiz. 3; Lev. IV/Çiz. 11) betimlenmiştir. Ayrıca dört ve on iki parmaklı tekerleklerde büyük, hafif ve kalın görünümüdür (Lev. II/Çiz. 6; Lev. III/Çiz. 9; Lev. IV/Çiz. 10; Lev. V/Çiz. 13-14). Parmaklı tekerleklerin yanı sıra bir örnekte disk biçimli tekerlek kullanımı da söz konusudur (Lev. IV/Çiz. 12).

Dingil: Tekerlekli taşıtlar profilden betimlendiği için dingiller görülememektedir. Tekerleklerin pozisyonlarından yola çıkarak sonuçlara ulaşabilmek mümkündür. Dingil genellikle kasanın alt merkezi (Lev. III-V/Çiz. 7-14) ya da alt arka tarafındadır (Lev. I-II/Çiz. 2-6).

Taşıt Oku: Betimlemelerden iki tekerlekli yük taşıtlarında tek merkezli taşıt okunun kullanıldığı görülmektedir (Lev. I-V/Çiz. 2-14). Tek merkezli taşıt oku genellikle kasanın alt tarafında çıkıp meyilli olarak boyunduruğa doğru devam etmektedir. Bu örneğin yanı sıra kasanın alt tarafından çıkıp düz devam ettikten sonra bükülerek yukarıya doğru dik bir şekilde devam eden örnekler de söz konusudur (Lev. I-II/Çiz. 2-5). Birkaç kabartmada taşıt okunun bitim kısımlarının at başı şeklinde sonlandırıldığı görülmektedir (Lev. I-II/Çiz. 2-4). Bu örneklerin birinde at başı sade (Lev. I/Çiz. 2), diğeri ise sorguç, alın bandı, gem, disk ve çingirakla süslenmiştir (Lev. I/Çiz. 2; Lev. II/Çiz. 4). Nitekim bu at başları taşıt okunda kullanılan ok ucu başlıklarıdır.¹¹

¹⁰ Yazıtta geçtiği şekliyle kullanılmıştır.

¹¹ Yeni Assur kabartmalarında bu tarz taşıt ok ucu başlıkları görülmekle birlikte dönemin kazılarında buluntu olarak ele geçmemiştir. Ancak Yeni Assur'un çağdaşı Urartu dönemine ait Erzincan-Altuntepe

Boyunduruk: Taşıt betimlemeleri profilden işlendiği için bunlarda boyunduruk kullanılıp kullanılmadığı anlaşılamamaktadır. Ancak bir tek örnekte düz çubuk formulu boyunduruğun bitim kısımları koç başı ile sonlandırılmıştır (Lev. II/Çiz. 4). Söz konusu koç başları boyundurukta kullanılan boyunduruk ucu başlıklarıdır.¹²

4.1.2. Kızaklar

Yük taşımada kullanılan kızaklarla ilgili veriler Yeni Assur Dönemi kabartmalarında oldukça sınırlıdır. Bilinenler Ninive Güneybatı Sarayı kabartmalarından iki örnektir.¹³ Betimlenmiş olan kızaklar her iki kabartmada da benzer özellikler sergilemektedir. Kayık formunda işlenmiş olan kızakların arka kısımları küt, ön bölmeleri hafif yukarıya yay şeklinde uzanmaktadır (Lev. V/Çiz.15). Bu kabartmaların yanı sıra Sin-ahhe-riba dönemine ait bir metinde yük taşıma da kullanılan kızaktan söz edilmektedir.¹⁴ Yazıtta; “.....Tyrian, Sidonian ve Cyrian askerleri benim esirimdi, Ben onlara Dicle’yi geçmeyi ve Opise’de ki Opis iskelesinden aşağıdaki araziye gelmeyi emrettim, ki orada onlar karada onları çekti, Arahtu kanalı için kızaklar üzerinde onları sürükledi. Onlar, onları Arahtu kanalına attılar.....”¹⁵ İfadesi geçmektedir.

4.2. Nehirde ve Denizde Kullanılanlar

4.2.1. Tekneler

Yeni Assur devletinde yük taşımada kullanılan teknelerle ilgili bilinen tek örnek, Ninive Güneybatı Sarayı 1 no’lu odanın duvar kabartmalarında betimlenmiştir.¹⁶ Söz konusu kabartmada işlenmiş teknenin ön bölmesi yukarıya doğru hafif yay şeklinde olup bitim kısmı küt sonlandırılmıştır. Kabartma eksik

---

ve Karmir-Blur kazılarında bronz at başlı taşıt ok uçlarının ele geçtiği bilinmektedir. (Bu konuda detaylı bilgi için bkz., B. Gökce, *Arkeolojik Buluntular Betimleme Sanatı ve Yazılı Kaynaklar Işığında Urartu Krallığı’nda Tekerlekli Taşıtlar*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Van, 2011c, Kat. No. 15-16.

¹² Yeni Assur kazılarında taşıt ok ucu başlıklarında olduğu gibi boyunduruk ucu başlıkları da bilinmemektedir. Ancak çağdaşı Urartu’da bronz yapımı kavis tipli boyunduruk ucu başlıkları ele geçmiştir. (Bu konuda detaylı bilgi için bkz., Gökce, *a.g.e.* 2011c, Kat. No. 17-18)

¹³ Sevin, *a.g.e.*, 2010, 164-165, Res. 195-196.

¹⁴ Luckenbill, *a.g.e.*, 1968, 145, yazıt no. 319.

¹⁵ A.y., *a.g.e.*, 1968, 145, yazıt no. 319; Ayrıca metnin İngilizcesi şöyledir: “.....Tyrian, Sidonian and Cyrian sailors, captives of my hand, I ordered (to descend) the Tigris with them and come to land at (descend to) the wharves(?) at Opis from Opis, (where) they drew them up on land, they dragged them on sledges to the Arahtu Canal (?).....”.

¹⁶ R. D. Barnett – A. Lorenzini, *Assyrische Sculpturen in the British Musuem*, Bongers, 1975, 29; Sevin *a.g.e.*, 2010, 157, Res 184.

olduğundan dolayı arka bölmenin nasıl sonlandırıldığı anlaşılamamaktadır. Alt bölümde toplam beş kürekçi yer almaktadır. Bu bölmenin hemen üstünde daire şeklinde yan yana sıralanmış kalkanlar (?) bulunmaktadır. Ayrıca tekne betiminin en üst bölümünde yer alan ve ikinci bir kat olarak nitelendirilen bölüm, dikdörtgen bir yapı gösterir. Tekneyi yürütmede kullanılan küreklerin bitim kısımları kare formludur (Lev. VI/Çiz.16).

4.2.2. Kayıklar

Yük taşımada kullanılan kayıklar ile ilgi verileri Dur-şarrukin Sarayı kabartması¹⁷, Ninive Kuzey Sarayı kabartması¹⁸, Kalhu Kuzey Batı Sarayı Oda B'den kabartma¹⁹, Ninive Güneybatı Sarayı Kabartması²⁰ ve Sin-ahhe-riba²¹ dönemi kabartmalarından bilmekteyiz (Lev. VI-VIII/Çiz.17-22).

Söz konusu kabartmalarda işlenen kayık betimlemelerini iki grupta toplamak mümkündür. Bunlardan ilk grubu fazla derin olmayan kayıklar oluşturur (Lev. VI-VII/Çiz.17-20). Bunların arka ve ön bitim kısımları yukarıya doğru uzatılmıştır. Yukarı doğru uzatılmış olan bitim kısımları genellikle hafif ovalimsi sonlandırılmıştır. Ayrıca bazı kayık betimlemelerinde bu kısımlardan ön taraftaki at başı, arka bölmedeki ise küt (Lev. VII/Çiz.19) veya her iki ucu at başı olarak sonlandırılmıştır (Lev. VII/Çiz.20). Bu tip kayıklarda sayıları otuzaltı, dört ve sekiz arasında değişen kürekler kullanılmıştır. Çoğu betimlemelerde küreklerin bitim kısımları verilmemiştir, bu nedenle bunların uçlarının nasıl bir form verdiği bilinmemektedir (Lev. VI/Çiz. 18). Ancak küreklerin tamamen işlendiği kayık tasvirlerinde bitim kısımlarının yarım daire ya da dikdörtgen formunda kalınlaştırıldığı görülmektedir.

Kabartmalardan kayıkların ikinci grubunun hafif ovalimsi ve oldukça derin işlendiği anlaşılmaktadır (Lev. VII-VIII/Çiz. 21-22). Nitekim bu tip kayıkların yan

¹⁷ Sevin, *a.g.e.*, 2010, 123, Res. 146.

¹⁸ Graeve, *a.g.e.*, 1981, Pl. XXXII/Fig. 67; <http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/32.143.4>, Pl. XXIX/Fig. 4.

¹⁹ Barnett - Lorenzini, *a.g.e.*, 1975, Figs. 21-22, 25; J. Reade, *Assyrian Sculpture*, British Museum Press: London, 1983, Fig. 34; H. Waetzoldt – H. Hauptmann, *Assyrien Im Wandel Der Zeiten/Heidelberger Studien Zum Alten Orient Band 6*, Heidelberg, 1992, Taf. 32/Figs. 17-18.

²⁰ Sevin, *a.g.e.*, 2010, 164, Res. 195.

²¹ S. Parpola, *The Correspondence of Sargon II Part I Letters from Assyria and the West*, Helsinki University Press: Helsinki, 1987, 53, Fig. 17/a-b.

kenar panellerinin üst kısmı düz bir şekilde bitmektedir. Yine yan kenar panelleri sade olan örneğin (Lev. VIII/Çiz. 22) yanı sıra kareler oluşturacak şekilde bezeli olan örneği de (Lev. VII/Çiz. 21) bulunmaktadır. Bu tip kayıklarda sayıları dördü bulan kürekler kullanılmıştır. Küreklerin ucu, belirgin bir şekilde, “U” biçiminde içeriye doğru kıvrılmış ve hemen üst tarafında kurdele benzeri bir çıkıntı yer almaktadır (Lev. VII/Çiz.21). Bu tip küreğin yanı sıra uç kısmı küt biçimli kürekler de söz konusudur (Lev. VIII/Çiz.22).

Görsel sanatların yanı sıra Yeni Assur dönemi *Tab-Şill-Eşarra*'ya ait iki mektuptan kayıkların üretimine, üreticilerine ve bitirme tarihlerine dair bilgiler bulabilmekteyiz. İlk yazılı kaynağın orijinal metni ve çevirisi;

Metin

- 14 .....UD-6-KÁM ina UGU GIŠ.MÁ.[MEŠ]¹
 15 e-pa-a-še iq-ṭar-bu
 16 e-pu-šu.....

Çeviri

¹⁴ “.....6. günde onlar kayıkları inşa etmeye başladı, ve onlar şimdi kayıkları inşa ediyor.....”²²

İkinci yazılı kaynağın orijinal metni ve çevirisi;

Metin

- 5 .....lik-ru-bu ina UGU GIŠ.MÁ.[MEŠ]
 6 ša LUGAL be-lí iš-pr-an-ni [0]
 7 ma-a ina SAG.DU ITI ú-ga-mur[0]
 8 ma-a- ú-ma-a ITI. MEŠ gab-bu
 9 ug-da-ad-me-ru
 10 ma-a GIŠ.MÁ. MEŠ la-a-šu-u ši-na
 11 la-a ki-i an-ni-e a-na LUGAL EN-ia
 12 áš-pu-ra nu-uk 3 GIŠ.MÁ.MEŠ
 13 ina UD-I-KÁM ša ITI.BARAG ú-ga-mur
 14 mu-uk 4-tú ina UD-I KÁM ša ITI.G[UD]
 15 ú-ga-mur ú-ma-a an-nu-[rig]

²² Parpola, a.g.e, 1987, yazıt no. 78; Ayrıca metnin İngilizcesi şöyledir; “..... On the 6th they started building the boat[s], and they are building them (now).....”.

- 16 [x] GIŠ.MÁ.MEŠ ga'-mu-r[a']
 17 [xxxx]x ab' [xx].....

Çeviri

⁵ “.....Kralım, lordum bana kayıklar hakkında yazdı: Onlar aybaşıyla birlikte bitirilmeli! Şimdi bu ayın tamamı heba oldu, gerçekten hiç kayık var mı?”

¹¹ Ben kralıma, lorduma şöyle yazdım: “onlar Nisanın 1'ine kadar 3 kayığı bitirebilecek, dördüncüsü Iyyar (II)'nin 1'ine kadar hazır olacak” Şu anda kayıklar bitti [.....]”²³

Bunların yanı sıra Yeni Assur kralı Aşşur-ban-apli dönemine ait bir yazıtta bir kayık türü ve bunun ölçüleri hakkında da bilgiler edinmekteyiz. Söz konusu yazıtta kayık “*maturru*” olarak tanımlanmıştır. Yazıtta *maturru*'nun uzunluğu 12/3 cubit²⁴, yüksekliği 2/3 cubit, genişliği 2/3 cubit olarak verilmiştir.²⁵

4.2.3. Sallar (Kelekler)

Yük taşımacılığında kullanılan sallara dair tek veri Ninive'den bir kabartmadan bilinmektedir (Lev. VIII/Çiz. 23).²⁶ Söz konusu kabartmada sal, iki adet yatay ahşabın birbirine koştur olarak yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu ahşapların hemen altında belirli bir simetride yerleştirilmiş yedi adet su tulumu vardır. Ahşaplar ve su tulumları arasındaki bağlantı çapraz yerleştirilmiş halat ya da kamışla sağlanmıştır. Salı çekmede iki kürek kullanılmıştır. Küreklerin ucu, “U” biçiminde içeriye doğru kıvrılmış ve hemen üst tarafında kurdele benzeri bir çıkıntı yer almaktadır (Lev. VIII/Çiz. 23).

Görsel sanatların yanı sıra III. Şulmanu-aşerid dönemine ait bir yazıtta sallar hakkında bilgi vermektedir.²⁷

²³ Parpola, a.g.e., 1987, yazıt no. 80; Ayrıca İngilizcesi şöyledir: “.....As to the boats which the king, my lord, wrote me about: they must be finished by the beginning of the month! Now all these months have been wasted, are there really no boats?” - Did I not write to the king my lord like this: "They will finish three boats by the 1 st of Nisan (I), the fourth will be ready by the 1 st of Iyyar (II)?" At the moment [x] boats are finished[.....]”.

²⁴ Cubit, dirsekten orta parmağın ucuna kadar olan mesafeye eşit eski bir uzunluk ölçüsü birimidir. Antik Çağ, Orta Çağ ve Erken Modern Çağ'da kullanılan bu birim dünyanın değişik bölgelerinde farklı uzunlukları göstermekteydi (bkz., <http://tr.wikipedia.org/wiki/Cubit>).

²⁵ Luckenbill, a.g.e., 1968, yazıt no. 1013.

²⁶ <http://www.metmuseum.org/toahworks-of-art/32.143.4>, Pl. LXII/Fig. 2; K. Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi/Başlangıcından Perslere Kadar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, 28.

²⁷ A. K. Grayson, *Assyrian Rulers of the Early First Millennium B.C.: (858-745 BC)*, 3. Cilt, University of Toronto Press, 1996, yazıt no. 75b-78a.

Metin

- 75)..... šá KIL.LÁ-šu la šab-ta-at a-na IGI-ia ú-te-ra
 ÍD.HAL.HAL ú-še-bir a-na URU-ia aš-sur ub-la
 a-na UN.MEŠ KUR-ia am-nu-šu-nu ina MU-
 ma ši-a-ti a-na KUR ma-za-mu-a al-lik ina né-
 re-bi
- 76) šá KUR bu-na-is lu KU₄-ub a-na URU. MEŠ-ni
 šá ^mnik-de-me ^mnik-de-e-ra aq-ti-rib TA IGI na-
 mur-rat GIŠ.TUKUL.MEŠ-ia KAL.MEŠ u MÉ-
 ia šit-mu-ri ip-la-hu-ma
- 77) ina GIŠ.MA.MEŠ GIŠ ur-ba-te a-na tam-di it-
 Tab-ku ina GIŠ.MA.MEŠ KUŠ.DUH.ŠI-e
 EGIR.MEŠ-šú-nu lu aš-bat MÉ dan-nu ina
 MURUB₄ tam-di lu DÚ-uš BAD₅.BAD₅-šú-nu
 lu áš-kun
- 78) tam-di ina ÚŠ-šú-nu GIM na-pa-a-si lu aš-ru-up
 İna li-me ^{md}DI.KUD-aš-šur ina ITI.GU₄ UD
 14.KÁM TA URU.NINA at-tu-muš
 ID.HAL.HAL e-te-bir a-na URU.MEŠ-ni.....

Çeviri

İi 75b-78a “.....Aynı yıl Mazamua arazisine yürüdüm. Nikēme ve Nikdēra şehirlerine yaklaştım ve Bunais'i geçtim. Onlar benim silahlarımın korkunç ışınları karşısında korktular. Keçi derisinden yapılmış salları üzerinde kargaşa devam etti ve denizin ortasında savaş sürmekteydi. Onları kendi kanlarıyla kırmızı yün gibi olan kırmızı denizde öldürdüm ve defettim.....”²⁸ Söz konusu yazıttan ahşap sallaların alt bölümünde keçi derisinden yapılmış su tulumlarının kullanıldığını öğrenmekteyiz.

²⁸ Grayson, a.g.e., 1996, 22, yazıt no. 75b-78a ; Ayrıca metnin İngilizcesi şöyledir; “.....In this same year I marched to the land Mazamua. I entered the pass of Bunais (and) approached the cities of Nikēme (and) Nikdēra. They became frightened in the face of the flash of my mighty weapons and my tumultuous on slaught after them in rafts (made of inflated) goatskins (and) waged a mighty battle in the mids of the sea. I defeated them (and) dyed the sea red like red wool with their blood.....”.

4.3. TAŞIT ÇEKİCİLERİ/KULLANICILARI

4.3.1. İnsanlar

4.3.1.1. Haremağaları

Haremağalarının Demir Çağı'nda, Yakınoğu'nun güçlü krallıklarından olan Yeni Assur'da var olduğunu dönemin yazılı kaynakları ve kabartmalarından öğrenmekteyiz. Yeni Assur dönemi yazıtlarında sakallı kimseler için “ša ziqni” terimi geçmektedir. Ayrıca “ša ziqni” sık sık Yeni Assur memurları için kullanılan “ša rēši” terimi ile birlikte de kullanılmıştır.²⁹ Yine yazılı kaynaklarda geçen “ša rēši” teriminin anlamı ve Yeni Assur kabartmalarındaki sakalsız figürlerin konumu hakkında farklı görüşler vardır. Grayson, bazı bilim adamlarının “ša rēši”'nin “haremağası” olduğuna inandığını belirtmiştir.³⁰ Reade, ise Yeni Assur sanatında işlenmiş sakalsız figürlerin tamamının haremağası olduğunu kabul eder.³¹ Yine Grayson, Watanabe'nin ise mühürlere üzerinde betimlenmiş sakalsız figürlerin, mühürlere sahip haremağaları olduğunu ileri sürdüğünü belirtmiştir.³²

Yeni Assur dönemi kabartmaları da haremağaları konusunda oldukça önemli ipuçları vermektedir. Kabartmalardaki memur tasvirlerinin bazıları sakallı bazıları ise sakalsız işlenmiştir. Örneğin, III. Tukulti-apil-Eşarra dönemi Kalhu Orta Saray kabartmalarında sakalsız figürler kralın huzura kabul sahnesinde işlenmişlerdir.³³ II. Şarru-kin dönemi Dur-şarrukin sarayı kabartmalarında ise sakalsız figürler, yelpaze, şemsiye, asa, yay, taht ve masa taşıırken ya da sakallı soylu kişilere savaş ve av sırasında eşlik ederken betimlenmişlerdir.³⁴ Yeni Assur'da haremağalarının bu görevlerinin yanı sıra başka işlerden de sorumlu olduklarını yazılı metinlerden bilmekteyiz. Nitekim Yeni Assur sarayları dış avlu (*babanu*) ve iç avlu (*bitanu*)

²⁹ A. K. Grayson, “Eunuchs in Power: Their Role in the Assyrian Bureaucracy”, *Vom Alten Orient zum Alten Testament*, (Eds., M. Dietrich and O. Loretz), 1995, 92.

³⁰ Grayson, a.g.m. 1995, 92.

³¹ J. E. Reade, “The Neo Assyrian Court and Army: Evidence from the Sculptures”, 1972, *Iraq* 34: 87-112.

³² Grayson, a.g.m. 1995, 92.

³³ A. H. Layard, *The Monuments of Nineveh: From Drawings made on the Spot*, London, 1849, Pl. 59.

³⁴ P. Albenda, *The Palace of Sargon, King of Assyria: Monumental Wall Reliefs at Dur-Sharrukin, from Original Drawings Made at the time of their Discovery in 1843-1844 by Botta and Flandin*, Paris, Pl. 45, 47-48.

olmak üzere iki ana bölümden oluşur.³⁵ *Babanu*'daki en yüksek görevli, “*rab ša reši*” (haremağalarının başı) denen haremağasıydı ve taht odasında huzura çıkacakları krala takdim ederdi. *Bitanu*'nun başı da bir haremağası olan “*ša muhhi bitani*” ya da “*rab ekalli*” (başmabeyinci) idi. En yüksek görevli “*ša reši*” denen haremağasına ise haremın sorumluluğu bırakılmıştır.³⁶ Ayrıca haremağaları Yeni Assur yönetimi ve ordusunda yüksek düzeyde memurlar arasında yer almaktadırlar. M.Ö. 9.-8. yüzyıllarda 15 yüksek düzeydeki memur, haremağası olarak tanımlanmıştır. Bunlardan üçü Bel-Harran-beli-usur, Mushezzib-Shamash, Pan-Ashur-Lamar'dur. Diğer isimsiz memurlar ise kabartmalarda ve mühürlerde resm edilmiş sakalsız kişilerdir. Ayrıca bu periyotta seçkin 147 memur arasında 19 haremağasının da olduğu ifade edilmiştir.³⁷ Bu bilgiler ışığında Grayson, Yeni Assur'da yüksek memurların % 10'unun haremağalarından oluştuğunu önermiştir.³⁸ Haremağalarının yönetimdeki esas rollerinin kral II. Şarru-kin döneminde ortaya çıktığı belirtilmiştir. II. Şarru-kin dönemi yazıt, anlaşma, mektup ve kehanet listelerinde haremağaları vilayet yöneticisi ve krali muhafızlar gibi yüksek rütbeli memurlarla birlikte geçmektedir.³⁹ Nitekim kabartmalarda da haremağaları yüksek düzey memurlar arasında betimlenmişlerdir.⁴⁰ Ayrıca haremağalarının başının (*rab ša reši*) seferlerde orduya öncülük ettiği de bilinmektedir. Bunun en güzel örneğini V. Shamshi-Adad'ın bir metninden bilmekteyiz. Metinde: “*İkinci seferimde emirlerimi verdim ve Nairi ülkesi kampına birliklerimle birlikte savaşta tecrübeli, zeki ve mantıklı bir adam olan haremağalarının başı Mutarris-Ashur'u gönderdim*” ibaresi geçmektedir.⁴¹ Yeni Assur krallığında haremağalarının tümünün memur olmadığı da belirtilmiştir. Bunların özel şahısların haremağalarını evlerinde harem muhafızı, ev hizmetkârı, haberci olarak ve bazı diğer alanlarda kullandıkları ileri sürülmüştür.⁴² Haremağaları müzisyen, kâtip (yazman) vb. değişik alanlarda da

³⁵ J. W. K. Wilson, *The Nimrud Wine Lists*, London, 1972, 46-48; Grayson, a.g.m., 1995, 94.

³⁶ Wilson, a.g.e., 1972, 44.

³⁷ Grayson, a.g.m., 1995, 93.

³⁸ A.y., a.g.m., 1995, 95.

³⁹ A.g.m., 1995, 93.

⁴⁰ Reade, a.g.m., 1972, 95.

⁴¹ Grayson, a.g.m., 1995, 93.

⁴² A.y., a.g.m., 1995, 95.

görülmüştür.⁴³ Bunlardan kaç tanesinin özgür haremağası olduğu bilinmemesine rağmen, bazılarının köle olduğu belirtilmiştir.⁴⁴

Nitekim Assur'da haremağalarının yukarıdaki görevlerinin yanı sıra krala ait iki tekerlekli yük taşıtını çekme işinde kullanıldığını dönemin kabartmalarından bilmekteyiz. Profilden verilmiş figürlerin saçları omuzlara dökülmektedir. Büyük çoğunluğunda saçların bitim kısmı buklemi işlenmiştir. Üzerlerinde çoğunlukla ayak bileklerine kadar inen tek parça bir tunik ve zaman zaman da bu tunik üzerinden geçirilmiş bir şal söz konusudur. Bu elbiseler sade olmakla birlikte dikey çizgiler, püsküller ve üçgen dizileriyle süslenmiş örneği de bulunmaktadır. Haremağalarının ayakları zaman zaman çıplak zaman zaman da sandaletli betimlenmiştir. Takı olarak küpe, pazıbent ve bilezik kullanımı söz konusudur (Lev. I-II/Çiz. 2-5). Betimlemelerden haremağalarının taşıtı nasıl çektiği nispeten de olsa anlaşılmaktadır. Bunlar çoğunlukla taşıt okunun bitim kısmında bir sağda diğeri solda olmak üzere yer almaktadırlar. Tasvirlerden her ne kadar anlaşılmasa da figürler buradaki boyunduruktan istifade ederek taşıtı çekmiş olmalıdırlar (Lev. I-II /Çiz. 2-4, 5). Yine bir örnekte taşıt okundan sağlı-sollu gelen ve figürlere ulaşan birer kuşak görülmektedir. Bu kuşak olasılıkla deri yapımı olmalıdır. Söz konusu kuşaklar vasıtasıyla haremağaları taşıtta oturan kralı çekmektedir (Lev. I/Çiz. 3).

4.3.1.2. Piyadeler

Yeni Assur dönemi kabartmaları ve yazılı kaynakları piyadeler hakkında bilgi vermektedir. Dönemin kabartmalarında bunlar av ve savaş sahnelerinde işlenmişlerdir.⁴⁵ Kabartmalardan yola çıkılarak piyadelerin Assur ordusunun önemli bir gücünü oluşturduğu belirtilmiştir. Yine kabartmalar göz önünde bulundurularak bunlar hafif piyadeler (okçular, sapancılar) ve ağır piyadeler (mızrakçılar) olarak sınıflandırılmıştır.⁴⁶ Hafif piyadelerin üzerinde genellikle beli kemerli, etek uçları püsküllü ve sade kısa bir tunik vardır. Bu tunik zaman zaman bel hizasına kadar bir zırhla da koruma altına alınmıştır. Bu tip piyadelerin başında konik miğfer,

⁴³ Reade, a.g.m., 1972, 96-97.

⁴⁴ Grayson, a.g.m., 1995, 95.

⁴⁵ T. Dezsö, *The Assyrian Army I. The Structure of the Neo-Assyrian Army I. Infantry*, Eötvös University Press, Budapest, 2012, Pl. 1-49/1-172.

⁴⁶ G. Roux, *Ancient Iraq*, Penguin Books Press., 1992, 348-349.

ayaklarında ise sandalet bulunmaktadır. Yine bu piyadeler ağır olmayan silahlarla betimlenmiştir. Ağır piyadelerin ise üzerlerinde ayak bileklerine kadar uzanan ve beli kemerli bir elbise vardır. Bu elbise de zaman zaman ayak bileklerine kadar bir zırhla koruma altına alınmıştır. Bunlar, çoğunlukla kendi boylarını da aşan yuvarlak veya dikdörtgen kalkanlarla tasvir edilmişlerdir. Ağır piyadelerin başında genellikle konik ve zaman zamanda sorguçlu miğfer ya da alınbandı görülmektedir. Bunların ayakların da ayakkabı olarak sandaletlerin yanı sıra diz kapaklarına kadar uzanan deriden çizmeler de bulunmaktadır. Ayrıca çıplak ayaklı işlenmiş piyadeler de söz konusudur. Bunların yanı sıra hem ağır piyadeler hem de hafif piyadeler kısa kılıç, hançer ve topuz gibi silahlarla da gösterilmişlerdir.⁴⁷

Assur metinlerinde piyade birliklerinin tanımlamaları, kullanmış oldukları silahlara veya teçhizatlara göre yapılmaktaydı. Örneğin okçular, “ok taşıyan” veya “okçu asker” anlamına gelen “*nāš qašti*” veya “*ōāb qašti*” ifadeleri ile tanımlanmıştır. Yine aynı şekilde mızrakçılar, “*nāš azmari*” olarak ifade edilmekteydi. Metinlerde kalkancılar ise “*nāš tukši*”, “*nāš kabābi*” ve “*nāš ariti*” olarak geçmektedir. Bu veriden üç tür kalkan taşıyıcısının olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bunların birbirlerinden farkı tam olarak bilinmemektedir. Kalkan taşıyıcıların bu şekilde ayrı olarak zikredilmesi, kalkanların farklı şekillerde veya farklı malzemelerden yapılıyor olmasına bağlanmıştır.⁴⁸

Assur ordusunun önemli bir birimini oluşturan piyadelerden savaş ve av gibi alanların yanı sıra dört (Lev. I/Çiz. 1) ve iki tekerlekli (Lev. II/Çiz. 6) yük taşıtlarını çekmede ya da taşıtlara koşulan hayvanların kontrolünü sağlamada (Lev. III/Çiz. 9) istifade edilmiştir. Profilden işlenmiş figürlerde yüz uzuvları vurgulanmıştır. Saçları omuzlara dökülen piyadelerin başında konik miğfer vardır. Üzerlerinde diz kapaklarına kadar inen kısa bir tunik bulunmaktadır. Bu tuniğin bitim kısımları zaman zaman püsküllerle sonlandırılmıştır. Piyadeler dört ve iki tekerlekli taşıtları çekmede taşıt okundan istifade etmişlerdir. Taşıtları çekmede kullanılan piyadelerin sayısı değişebilmektedir. Nitekim dört tekerleklielerde beş, iki tekerlekli yük

⁴⁷ Dezsö, *a.g.e.*, 2012, 23.

⁴⁸ İ.G.Gökçek - F. Akyüz, “Assur Ordusu”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1842/19394.pdf>, 47-48; Roux, *a.g.e.*, 1992, 316; N. Stillman - N. Tallis, *Armies of the Ancient Near East 3000 BC to 539 BC*, England, 1984, 30; R. A., Gabriel, *The Ancient World*, London, 2007, 204-205.

taşıtlarında ise bir piyadeden istifade edilmiştir. Ayrıca iki tekerlekli yük taşıtlarında koşum hayvanının yanında ilerleyen piyade, hayvanın kontrolünü iki kamçı ya da üvendire vasıtasıyla sağlamaktadır.

4.3.1.3. Kürekçiler

Yeni Assur dönemi yazılı kaynaklarında her ne kadar kürekçilere dair veriler geçmese de, kabartmalarda bunlarla ilgili veriler bulunmaktadır. Kayıklar, sallar ve gemilerde betimlenmiş kürekçiler söz konusu taşıtlar içerisinde çoğunlukla oturur vaziyette zaman zaman da ayakta tasvir edilmişlerdir. Profilden işlenmiş kürekçilerin yüz uzuvları vurgulanmış ve saçları omuzlara kadar inmektedir. Bu figürler zaman zamanda sakallı işlenmiştir. Kürekçi sayısı iki ile beş arasında değişmektedir. Bunlar salları, kayıkları ve tekneleri çekmede sayısı üç, dört, altı, sekiz, otuzaltı ve dokuz arasında değişen küreklerden istifade etmişlerdir. Betimlerin bir kısmında küreklerin bitim kısmı verilmemiştir. Bu nedenle bunların uçlarının nasıl bir form verdiği anlaşılammamaktadır. Ancak küreklerin tamamen işlendiği kayık, sal ve tekne tasvirlerinde bunların bitim kısımlarının yarım daire, dikdörtgen, “U” biçiminde içeriye doğru kıvrılmış ve hemen üst tarafında kurdele benzeri bir çıkıntı vardır. Elde her ne kadar veri bulunmasa da söz konusu küreklerin ahşaptan olduğu söylenebilir (Lev. VI-VIII/Çiz. 16-22).

4.3.1.4. Köleler

Yeni Assur toplumu üst, orta ve alt sınıf olarak tanımlanmaktadır.⁴⁹ Nitekim yazılı kaynaklarda alt sınıf içerisinde değerlendirilen köleler ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Yeni Assur dönemi metinlerinde kölelere ait listeler söz konusudur. Örneğin bir metinde köleler; “[N]ani, Nabûa, Nabû-le i, Sulm-şarri, E [...] kölesi, Bel Taklak”⁵⁰ şeklinde listelenmişlerdir. Yine, şahısların miras metinlerinde şahsın karısı, oğlu, annesi, erkek kardeşi ve kız kardeşi ile birlikte kölelerin de bahsi geçmektedir. Ayrıca bu metinlerin birinde “Zizibuyu adlı kölenin azad edildiğine”⁵¹ dair veri söz konusudur. Dönemin metinlerinden Yeni Assur devletinin köleleri çevre bölgelerden temin ettiğini de öğrenmekteyiz. Bu konu ile ilgili bir metinde, “Labaşia

⁴⁹ G. Galil, *The Lower Stratum Families in the Neo-Assyrian Period*, Leiden-Boston, 2007, 2-7.

⁵⁰ F. M. Fales - J. N. Postgate, *Imperial Administrative Records, Part II/Provincial and Military Administration*, State Archives of Assyria Volume XI, Helsinki University Press, Helsinki, 1995, yazıt no. 182.

⁵¹ Fales - Postgate, *a.g.e.*, 1995, yazıt no. 146.

şehrinden iki, Babil şehri Bel-epuş'dan bir köle"⁵² alındığına dair bilgi bulunmaktadır. Bunların yanı sıra sınırlı da olsa birkaç metinde kölelerin ne amaçla kullanıldığına dair bilgiler mevcuttur. Bu metinlerin birinde; "*Assur-ahu-usur'un kölesi Nabu Eriba'nın savaş taşıtlarına koşulan atların eğitmeni olduğunu*"⁵³; diğer metinde ise "*bir saray inşasında çalıştırılacak köle için izin alımından*"⁵⁴ söz edilmektedir. Köleler ile ilgili bu verilerin yanı sıra metinlerde Yeni Assur devletinde Nisan ve Simanu/Sivan (Mayıs-Haziran) ayları içinde köle satışlarının yapıldığına dair verilerde geçmektedir.⁵⁵ Yine III. Tukulti-apil-Eşarra dönemine tarihlenen ve köle satışı ile ilgili bir mektupta; "*Muşallim-İssar isimli şahsın Şubat ayının 26. günü köle satın aldığına*" dair ibareler vardır.⁵⁶

Yazılı verilerin yanı sıra dönemin kabartmalarında da sınırlı sayıda kölelere dair veriler bulunmaktadır. Nitekim Yeni Assur'da inşaat, tarım ve askeri gibi alanlarda kullanılan⁵⁷ kölelerden kızakları çekmede de istifade edilmiştir. Bunun en güzel örneklerini Ninive Güneybatı Sarayı kabartmalarında işlenmiş sahnelerde kapı girişlerinde koruyucu güç olarak kullanılan anıtsal yontuların (Lamaşşu) kızaklarla taşındığı kabartmada görmekteyiz⁵⁸ (Lev. XIII-XIV/Çiz. 36, 38). Söz konusu sahnede kızığın ilerlemesi için kullanılan teçhizatlar da betimlenmiştir. Bunlar halatlar, kalaslar, kazmalar, çapalar, kürekler ve büyük boyutlu kazanlardır. Söz konusu teçhizatlardan halat, kalas ve kazanlar iki tekerlekli taşıtlarla taşınmaktadır. Kabartmada betimlenmiş sahneden kölelerin teçhizatların taşınmasında, kızığın ilerlemesinde kullanılan halatı çekmede ve kızak altına kalasları sürmede kullanıldıkları görülmektedir. Nitekim tekerlekli taşıtlarda da çekici olarak iki köleden istifade edilmiştir. Erkek köleler fiziksel olarak ortak özellikler sergilemektedir. Profilden işlenmiş figürlerin yüz uzuvları vurgulanmıştır. Sakalsız olan kölelerin saçları omuzlara dökülmektedir. Üzerlerinde giysi olarak, kısa kollu,

⁵² A.y., a.g.e., 1995, yazıt no. 174.

⁵³ A.g.e., 1995, yazıt no. 124.

⁵⁴ Parpola, a.g.e., 1987, yazıt no. 99.

⁵⁵ T. Kwasman - S. Parpola, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III through Esarhaddon*, State Archives of Assyria, Volume VI, Helsinki, 1991, yazıt no. 039; H. H. D. Florioti, "Yeni Assur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri", 2012, *Tarih İncelemeleri Dergisi XXVII/2*: 363, 365.

⁵⁶ Kwasman - Parpola, a.g.e., 1991, yazıt no. 001; Florioti, a.g.m., 2012, 373.

⁵⁷ Bu konuda detaylı bilgi için bkz., Galil, a.g.e. 2007.

⁵⁸ Sevin, a.g.e., 2010, 164-165, Res. 195-196.

sade ve diz kapağına kadar gelen bir tunik vardır. Büyük çoğunluğunun belinde kuşak bulunmaktadır (Lev. XIII-XIV/Çiz. 36, 38).

4.3.2. Hayvanlar

4.3.2.1. Atlar

Yakındoğu kültürlerinin bir çoğunun yazılı kaynaklarında atları tanımlayan terimler bulunmaktadır. Mezopotamya ve Elam'dan Isın-Larsa ve Eski Babil dökümanlarında, Suriye'de Mari, Chagar Bazar ve Alalakh'da ele geçmiş metinler ile Anadolu'da Boğazköy'den bilinen Eski Hitit ve Urartu metinlerinde at bir Sümerogram olan ANŞE.KUR.RA terimi ile tanımlanmaktadır.⁵⁹ Bunun yanında Urartu merkezi olan Ayanis (*Rusahinili Euduru-kai*) Kalesi'nde bulunan bullalar üzerindeki "hušáa" sözcüğünün atın Urartuca fonetik yazılışı olduğu da belirtilmiştir.⁶⁰ Tarihin ilerleyen süreçlerinde ANŞE.KUR.RA terimi atları tanımlamak için kullanılmıştır.

Atları tanımlamada kullanılan ANŞE.KUR.RA terimi Yeni Assur dökümanlarında da bulunmaktadır. Yeni Assur yazıtlarında taşıtlara koşulan atlar KUR.MEŞ.GIŞ ya da ANŞE.KUR.MEŞ.GIŞ olarak geçmektedir.⁶¹

Yeni Assur dönemi yazıtları, idari metinler, mektuplar ve askeri sefer yazıtlarında sıklıkla atlardan söz edilmektedir. Bu listelerde atların büyük çoğunluğunun ganimet olarak toplandığı ya da haraç olarak alındığından söz edilir. Yazılı kaynaklardan Yeni Assur devletinin at ihtiyacını daha çok Urartu coğrafyası ve Mana ülkesinden karşıladığı bilinmektedir. Nitekim Assur kralları Urartu krallığı kurulmadan önce Urartu coğrafyasına birçok askeri sefer düzenlemişlerdir. Assur yazıtlarında söz konusu seferler sonucunda ganimet olarak çok sayıda atın Assurlar tarafından ele geçirildiği bildirilmektedir. Bu krallardan I. Tukulti-apil-Eşarra üçüncü sefere dair anlatımlarında 60 Nairi ülkesi kralını dize getirdiğini ve koşum takımı ile donatılmış at sürülerini ganimet olarak aldığını bildirmektedir.⁶² Assur'un güçlü kralı

⁵⁹ Littauer - Crouwel, *a.g.e.*, 1979, 58-59; M. Salvini, *Corpus Dei Testi Uratei Vol. I-II-III*, Istituto di Studi Civiltà Dell'eGeo e Del Vicino Oriente, Rome, 2008, 395 vdd.

⁶⁰ M. Salvini, "Inscriptions on Clay", *Ayanis I: Ten Years' Excavations at Rusahinili Eiduru-kai 1989-1998* (Eds. Çilingiroğlu, A.-Salvini, M.), Rome, 2001, 285, dipnot 21.

⁶¹ Fales - Postgate, *a.g.e.*, 1995, 68, K 817, ADD 990.

⁶² Luckenbill, *a.g.e.*, 1926-27, yazıt no. 236.

III. Şulmanu-aşerid sefer yıllıklarında Urartu Kralı Arame'nin krali kenti *Arzaşku*'yu zapt etmesi sırasında Urartu ordusunun çok sayıda süvari ve savaş taşıtından oluştuğunu kaydetmiştir. Aynı metinlerde sefer sonucunda ganimet olarak çok sayıda at ve tayın Assurlarca ele geçirildiği bildirilmektedir.⁶³ Yeni Assur krallığı için Urartu coğrafyası kadar Urmiye Gölü'nün güneyinde bulunan Mana ülkesi de önemliydi. Nitekim Mana ülkesi üzerindeki çekişme Urartu ve Assur arasındaki savaşların başlamasında büyük rol oynamıştır. Çünkü Mana, gerek Assur'un gerekse Urartu'nun at ihtiyacını karşılayan bir bölgedir. Bir yazılı metinde; Mana elçisi, Yeni Assur Kralı II. Şarru-kin'in huzuruna çıktığında iyi bir at hediye götürdüğü ve bunun karşılığında kralında Mana elçisini mor giydirdiğine dair ibareler geçmektedir.⁶⁴ Konu ile ilgili olarak Yeni Assur'un son krallarından II. Aşşur-ban-apli'ye ait Ninive'de bulunmuş bir yazıtta kral II. Aşşur-ban-apli Mana ülkesi kralı Ahseri'yi yendiği sefere dair anlatımlarında “.....*Babalarımın önceki kralların egemenliği zamanında sona eren vergiyi (Mana'lular) bir kez daha benim önüme getirdiler. Önceki vergiye 30 at daha ekledim ve onu, bunu ödemekle yükümlü kıldım*”⁶⁵ ifadelerini kullanmaktadır.

Yeni Assur yazılı kaynaklarından Ninive'de bulunmuş ve II. Şarru-kin dönemine ait bir tablette şu ifadeler geçmektedir: “*lala.....Andia Ülkesi Kralının oğlu gelecek Nergal-beluşur, bir kabile reisi (?) onunla birlikte 16 adet doru at, 13 adet kızıl doru (?) at, 14 siyah at, 1 dağ atı, 1.....at, 6 binek (?) atı, 5 katır-Andia ülkesi kralının oğlunun toplam 51 atı, Mana ülkesinin reisi Abidsarriuşur onlarla birlikte gelecek. Onu sorguya çekeceğim, diyeceğim ki; ihtişam (?).....*”⁶⁶ Bu yazılı kaynaktan Yeni Assur'da atların renklerinin doru, kızıl doru ve siyah olduğunu öğrenmekteyiz. Ayrıca dönemin bir diğer yazıtında da kiremit, siyah ve *irginu*⁶⁷ renkli atların bahsi de geçmektedir.⁶⁸

⁶³A.y., a.g.e., 1926-27, yazıt no. 605.

⁶⁴Parpola, a.g.e., 1987, 53.

⁶⁵Luckenbill, a.g.e., 1968, yazıt no. 786.

⁶⁶L. Waterman, *Royal Correspondence of the Assyrian Empire Vol. I*, Ann Arbor 1930-36, 466.

⁶⁷Metinde geçtiği şekliyle verilmiştir.

⁶⁸F. M. Fales, “Notes On Some Nineveh Horse Lists”, Undena Publications, 1974, 6 vdd.; Fales – Postgate, a.g.e., 1995, 70.

Yazılı verilerin yanında, Yeni Assur kabartmaları da atlar ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Söz konusu kabartmalarda at figürleri genellikle savaş⁶⁹, av⁷⁰ ve tören alayı⁷¹ geçişlerinde betimlenmiştir. Bu sahnelerde işlenmiş atlar hem binek olarak kullanılmış hem de iki tekerlekli savaş/av taşıtlarına koşulmuştur. Hayvanlar işlendikleri yerlerde yürür veya dörtnala (gallop) koşar pozisyonundadır. Çoğunlukla büyük ve nadiren küçük boyutlu ve yüksek sağırlı işlenmiş olan at figürlerinin gözleri badem şeklinde; ağız ve burunları çizgilerle belirtilmiştir. Hemen hemen bütün betimlemelerde atların kasları ve yeleleri çizgilerle belirgin halde vurgulanmıştır. Atlarda kuyruklar arka ayaklara paralel olarak uzatılmıştır. Bazı betimlemelerde kuyrukların ortadan bir kurdele ya da ipe bağlandığı görülmektedir. Kuyruk kılları çizgilerle işlenmiştir. Kabartmalarda verilmiş at figürlerinde göz siperliği, alınlık, çingirak, gem, omuz süsü (pendant), göğüs plakası, at gövde örtüsü, alınbandı, sorguç, disk gibi koşum takımları da görülmektedir. Nitekim bu at koşum takımlarından gemler, diskler, göz siperlikleri, alınlıklar ve çingiraklar Nimrud kazılarında ele geçmiştir.⁷²

Yaşamın hemen hemen her alanında sürekli at gereksinimi duyan Yeni Assur'da at bakıcılığının oldukça önemli bir uğraş olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Yine Assur tasvirli eserlerinde at bakımıyla ilgilenen kişileri görmekteyiz. II. Aşşur-ban-apli ve III. Şulmani-aşerid dönemi kabartmalarında özellikle taşıtlara koşulan atlar kısa tunikli, sakallı bir seyis tarafından çekilmektedir.⁷³ Ancak M.Ö. 9. yüzyıldan farklı olarak ilk kez III. Tukulti-apil-Eşarra dönemi itibariyle koşum atları ile süvari atları iki seyis tarafından kontrol edilir.⁷⁴ Kabartmalarda seyisler atları çekmenin yanında taşıt aksamları taşıırken ve koşum hayvanı getirirken de işlenmiştir.⁷⁵ Bu verilerin yanı sıra II. Aşşur-ban-apli dönemine ait bir kabartmada

⁶⁹ T. Dezsö, *The Assyrian Army/I. The Structure of the Neo-Assyrian Army/2. Cavalry and Charioty*, Budapest 2012, Pl. 1-18.

⁷⁰ E. Strommenger, *The Art of Mesopotamia*, Thames and Hudson, London, 1964, Fig. 259; P. Collins, *Assyrian Palace Sculptures*, The British Museum Press., London, 2008, Fig. 128.

⁷¹ Barnett, *a.g.e.*, 1960, Figs. 139-144.

⁷² J. Curtis, *An Examination of the Late Assyrian Metalwork with Special Reference to Nimrud*, Oxbow, Oxford/UK, 2013, 91-110.

⁷³ Sevin, *a.g.e.*, 2010, 74.

⁷⁴ A.y., *a.g.e.*, 2010, 115.

⁷⁵ P. Albenda, *The Palace of Sargon King of Assyria*, Paris, 1986, Pl. 49; Sevin, *a.g.e.*, 2010, 127, Fig. 151.

Elamlı bir tutsak atları yemlerken işlenmiştir.⁷⁶ Ayrıca aynı kral dönemine ait Kalhu Kuzeybatı sarayı kabartmalarında seyisler, atları tımar ederken ve yem verirken betimlenmiştir.⁷⁷ II. Şarru-kin dönemine ait bir saray kabartmasında ise seyis atlara yem taşıırken resm edilmiştir.⁷⁸

Yeni Assur yaşamında önemli bir yeri olan atlardan, yük taşıtlarını özellikle iki tekerlekli yük taşıtlarını çekmede de istifade edilmiştir. Kabartmada, iki tekerlekli yük taşıtına bir at koşulduğu görülmektedir. Profilden betimlenmiş at figürünün burun ve gözleri çizgilerle işlenmiştir. Oldukça sade işlenmiş olan at üzerinde herhangi bir koşum takımı verilmemiştir. Hayvanın kontrolü yanında yürüyen insan tarafından dizginle sağlanmaktadır (Lev. V/Çiz. 14). Herhangi bir koşum takımı görülememekle birlikte olasılıkla dizgin, disk ya da gemden geçmektedir.

4.3.2.2. Katırlar

Yeni Assur dönemi yazılı kaynakları, fildişi eserler ve kabartmaları katırlar ile ilgili veriler sunmaktadır. Dönemin metinlerinden Assurluların katırları çevre bölgelerden ganimet ya da haraç olarak temin ettiğini öğrenmekteyiz. Bu bölgeler içerisinde Tabal⁷⁹ ve Mugallu⁸⁰ gelmektedir. Yine saray yolundaki ganimetlerin geçtiği bir metinde; “*eşek ve kralın oğlu ile birlikte [x] katır*” ifadesi de geçmektedir.⁸¹ Yeni Assur metinlerinde at listeleri kadar çok olmasa da katırların sayısal değerlerini gösteren listeler de bulunmaktadır.⁸² Ayrıca metinlerden Assur devletinin satın alma yoluyla katır temin ettiği de bilinmektedir.⁸³ Bunların yanı sıra yazılı kaynaklardan katırların nerelerde kullanıldığını da öğrenebilmekteyiz. Bu konuyla ilgili Mazamua'nın askeri birlikleri metninde; “*.....orduda 10 savaş arabası, 20 büyük tekerlekli savaş arabası, 10 koşum atı, 97 binek at, 11 savaş arabası sürücüsü, 106 adam ile birlikte 10 koşum katırı.....*” ibaresi geçmektedir.⁸⁴ Bir diğer yazıt olan suçlular ve posta istasyonu metninde; “*.....posta servisleri için*

⁷⁶A.y., a.g.e., 2010, 208, Fig. 248.

⁷⁷M. Roaf, *Mezopotamya ve Eski Yakındoğu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, 36-37.

⁷⁸Barnett - Falkner, a.g.e., 1962, 113.

⁷⁹Fales - Postgate, a.g.e., 1995, yazıt no. 30.

⁸⁰A.y., a.g.e., 1995, yazıt no. 112.

⁸¹Parpola, a.g.e., 1987, yazıt no. 187.

⁸²Fales - Postgate, a.g.e., 1995, yazıt no. 115.

⁸³Parpola, a.g.e., 1990, yazıt no. 171, 224.

⁸⁴Parpola, a.g.e., 1990, yazıt no. 215.

katır kullanımına.....” dair ifade geçmektedir.⁸⁵ Çevre bölge krallıklarından Yeni Assur devletine elçiler aracılığıyla hediyelerin geldiği bilinmektedir. Nitekim dönemin yazılı kaynaklarından birinde katırın da hediye olarak getirildiğini öğrenmekteyiz. Söz konusu metinde; “.....*Subrian elçileri kral için yoldadır. Elçilerle birlikte 8 adam, 1 katır ve 3 eşek de geldi .....*” ibaresi geçmektedir.⁸⁶ Yukarıdaki verilerden Assurluların yazılı metinlerinde katırları bir Sümerogram olan *ANŠE.ku.din.MEŠ* terimi ile tanımladıkları anlaşılmıştır. Ayrıca taşıtlara koşulan katırları tanımlamada *ša ANŠE.ku.di.ni* terimi kullanılmıştır.

Dönemin kabartma⁸⁷ ve fildişi eserleri⁸⁸ de katırlar hakkında bilgi vermektedir. Söz konusu kabartmalarda ve fildişi eserlerde katırlar av ve inşaat malzemesi (olasılıkla kereste) taşırken betimlenmiştir. Katırlar işlendikleri yerlerde yürür pozisyonudur. Profilden işlenmiş hayvanların yüz uzuvları vurgulanmış ve kulaklar uzun işlenmiştir. Hem kabartmada hem de fildişi eserde katırların kasları özellikle bacak kasları çizgilerle belirgin halde verilmiştir. Katırlarda kuyruk arka ayaklara paralel olarak uzatılmış ve ortadan bir iple bağlanmıştır. Fildişi eser üzerinde tasvir edilmiş katır figüründe herhangi bir koşum takımı bulunmamakla birlikte kabartmada betimlenmiş örnekte başlık kayışı, disk, gem ve semer örtüsü görülmektedir.

Yeni Assur da katırlar yukarıda söz edilen işlevlerinin yanı sıra yük taşıtlarını özellikle iki tekerlekli yük taşıtlarını çekmede de kullanılmıştır. Kabartmada, iki tekerlekli yük taşıtına bir katır koşulduğu görülmektedir. Profilden betimlenmiş katır figürünün burun ve gözleri çizgilerle işlenmiştir. Kulakları uzun verilmiş olan katırın kuyruğu kısa işlenmiştir. Katır üzerinde koşum takımı olarak başlık kayışı ve omuz süsü (pendant) görülmektedir. Hayvanın kontrolü kasada oturan insan tarafından dizginle sağlanmaktadır. (Lev. V/Çiz. 13).

⁸⁵ A.y., a.g.e., 1990, yazıt no. 227.

⁸⁶ A.y., a.g.e., 1990, yazıt no. 52.

⁸⁷ Barnett – Lorenzini, a.g.e., 1975, 100; Sevin, a.g.e., 2010, 155, Res. 182.

⁸⁸ Mallowan – Davies, a.g.e., Pl. XXX/Fig. 103-104.

4.3.2.3. Öküzler

Yeni Assur dönemi yazılı metinlerinde öküz bir Sümerogram olan *GUD*. *MEŠ* terimi ile tanımlanmaktadır.⁸⁹ Dönemin bağış (hibe) metinleri⁹⁰, evcil hayvan çalıntı listeleri⁹¹, nüfus listeleri⁹², evcil hayvan kayıt listeleri⁹³, öküz ve koyun tedarik etme metinleri⁹⁴, öküz ile koyunların dağılım listelerinde⁹⁵ ve ordu için büyükbaş hayvanlar metninde⁹⁶ eşek, koyun gibi hayvanlarla birlikte öküzlerinde bahsi geçmektedir. Söz konusu metin ve listelerde öküzler sayısal açıdan verilmiştir. At ve katır gibi hayvanlarda olduğu gibi Assur devleti öküzleri de ganimet ya da haraç olarak almıştır. Örneğin Guzana'dan insanların gemilerle kabulüne dair bir metin bu konuyla ilgili bilgi vermektedir. Metinde; “..... *Ben Šabirešu'ya kadar gittim ve Guzana'dan bana getirilen öküz ile insanları karşıladım. Onları çek ettim ve bir barınakla onları korudum. ....*” ibaresi geçmektedir.⁹⁷ Bunların yanı sıra Assur toplumunda öküzün etinden de istifade edildiği bilinmektedir. Bu konuyla ilgili bir metinde; “.....*kral, lordum yazdı: değerli 4 öküzü tahsis etmelisin-fakat ben sadece damgalanmış öküzler içerisinde öküz aldım. Assur şehrinde onlar gerçekten de yeniyordu.....*”⁹⁸.

Yeni Assur devletinde öküzler tarımsal faaliyetlerde de kullanılmış olmalıdır. Nitekim bir yazıtta; “*çiftçiler için 110 öküz*” ibaresi geçmektedir.⁹⁹ Ayrıca Yeni Assur kralı Aşşur-aha-iddin dönemine ait siyah taş tablette bir saban ve tohum ekme makinesi betimlenmiştir.¹⁰⁰ Ancak burada sabanın hangi hayvan tarafından çekildiğine dair veri bulunmamaktadır. Aynı tip saban ve tohum ekme makinesi, Akkad dönemi (M.Ö. 2200 dolay) deniz kabuğu bir silindir mühür baskısında işlenmiştir.¹⁰¹ Mühür üzerindeki saban öküz tarafından çekilmektedir. Bu örnekten ve yazılı kaynaktan yola çıkılarak Yeni Assur'da da öküzün saban çekmede

⁸⁹ Parpola, *a.g.e.*, 1990, yazıt no. 37.

⁹⁰ Fale - Postgate, *a.g.e.*, 1995, yazıt no. 38.

⁹¹ A.y., *a.g.e.*, 1995, yazıt no. 87.

⁹² A.g.e., 1995, yazıt no. 206.

⁹³ A.g.e., 1995, yazıt no. 94.

⁹⁴ Parpola, *a.g.e.*, 1990, yazıt no. 258.

⁹⁵ Fale - Postgate, *a.g.e.*, 1995, yazıt no. 90.

⁹⁶ Parpola, *a.g.e.*, 1987, yazıt no. 20.

⁹⁷ A.y., *a.g.e.*, 1987, yazıt no. 12.

⁹⁸ Parpola, *a.g.e.*, 1990, yazıt no. 37.

⁹⁹ Fales - Postgate, *a.g.e.*, 1995, yazıt no. 90

¹⁰⁰ Roaf, *a.g.e.*, 1996, 189, üst fotoğraf.

¹⁰¹ A.y., *a.g.e.*, 128, sağ fotoğraf.

kullanılmış olabileceği düşünülebilir. Ayrıca Yeni Assur devleti öküzden ağır yükleri taşımada, derisinden ve etinden de istifade etmiş olmalıdır.

Yeni Assur devletinde öküzler iki tekerlekli yük taşıtlarında koşum hayvanı olarak da kullanılmıştır. Profilden işlenmiş öküzlerin yüz uzuvları vurgulanmıştır. Kuyruk arka ayaklara paralel uzanmaktadır. Hayvanların birçoğunda bacak ve karın kasları çizgilerle belirtilmiştir. Büyük çoğunluğun boynunda yakalık yer almaktadır. Öküzler ya yanlarında yürüyen ya da kasada oturan insanlar tarafından kırbaçla kontrol edilmektedir (Lev. III-IV/Çiz. 8-12).

4.4. SOSYO-KÜLTÜREL YAŞAMLARINDA YÜK TAŞITLARI

4.4.1. Krali

Kabartmalar üzerinde betimlenmiş ve kasasında profilden, oturur ya da ayakta durur vaziyette kralın betimlendiği iki tekerlekli taşıtların Yeni Assur krali yaşamında kullanıldığı anlaşılmaktadır (Lev. I-II/Çiz. 2-5). Nitekim kralın başında tepesinde yumru şeklinde bir çıkıntının olduğu krallık polosü, üzerinde ayak bileklerine kadar inen kısa kollu ve etek uçları püsküllerle bezenmiş bir giysi vardır. Ayrıca kral figürünü zaman zaman bir elinde krallık simgesi olan asayı tutmakta zaman zaman da kutsal selamlama pozisyonundadır. Krali yaşamda bu taşıtlar hangi amaçla kullanılıyordu? Bu sorunun cevabını Balawat Tunç Kapı kabartması ve Ninive Kuzeybatı Sarayı Avlu VI'da işlenmiş sahnelerden öğrenmekteyiz. Balawat Tunç Kapı kabartmasında kasada oturan kral Suhu'dan gelen ganimetleri kabul etmektedir¹⁰² (Lev. I/Fot. 1/Lev. VIII/Çiz. 24). Niniveh Kuzeybatı Sarayı Avlu VI'da ki sahnede ise kasada ayakta duran kral, taşınmakta olan anıtsal yontuyu izlerken işlenmiştir¹⁰³ (Lev. IX/Çiz. 25). Söz konusu bu sahnelerden Yeni Assur krallığında kabul törenleri, günlük işlerin takibi gibi durumlarda kralı bir yerden bir yere taşımada iki tekerlekli ve haremağaları tarafından çekilen bu tip taşıtların kullanıldığını anlamaktayız.

Yeni Assur devletinde avlanmanın önemli bir yer tuttuğunu ve bunun krali kesim tarafından gerçekleştirildiğini hem dönemin görsel sanatlarından hem de yazılı metinlerinden bilmekteyiz. Ayrıca arkeolojik verilerden ölü ya da canlı avlanan hayvanların Assur ülkesine getirildiği bilinmektedir. Bu hayvanların Assur ülkesine naklinin nasıl yapıldığını Ninive Kuzey Sarayı kabartmasında betimlenmiş bir sahneden öğrenebilmekteyiz¹⁰⁴ (Lev. VII/Çiz. 20). Söz konusu sahnede kayık içinde bulunan kral ve ekibi tarafından aslan avı gerçekleştirilmektedir. Burada avlanmış ve yaralı olan aslanlardan biri ayaklarından kayığın kış kısmına bağlanmıştır. Böylelikle avlanan hayvanların Assur ülkesine getirilmesinde kayıklardan istifade edildiğini anlamaktayız. Ancak bu durum, kayıklar dışında diğer taşıtların kullanılmadığı anlamına gelmemelidir.

¹⁰² Curtis - Tallis, *a.g.e.*, 2008, 169, Fig. 68.

¹⁰³ Russell, *a.g.e.*, 1991, Fig. 54.

¹⁰⁴ Graeve, *a.g.e.*, 1991, Pl. XXXII/Fig. 67.

4.4.2. Askeri

M.Ö. 1. Binde Yeni Assur devleti siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda Yakınoğu'nun önemli güçlerinden biridir. Döneminin üstün güçlerinden biri olan Yeni Assur devleti genişleme politikası neticesinde çevre bölgelere askeri seferler düzenlemiştir. Bu seferler neticesinde kendileri ile birlikte ülkelerine çok sayıda ganimet (hayvan, insan, pitos vs.) getirmişlerdir. Dönemin kabartmaları ve yazılı metinlerinden Yeni Assur devletinin söz konusu ganimetleri getirmede dört ve iki tekerlekli taşıtlar ile tekneleri aktif olarak kullandığı anlaşılmaktadır.

Balawat Tunç Kapı kabartması üzerinde askeri sefer sonucunda elde edilen bir pitosun taşınması tasvir edilmiştir¹⁰⁵ (Lev. I/Fot. 2; Lev. IX/Çiz. 26). Pitos dört tekerlekli ve beş asker tarafından çekilen taşıt üzerinde yer almaktadır. Profilden işlenmiş olan pitos taşıt kasasına uzunlamasına yerleştirilmiştir. Bunun ağız kısmı bir ip ya da halatla taşıt okuna bağlanarak sabitlendirilmiştir. Olasılıkla pitosun içerisinde hububat türü arpa, buğday ya da şarap gibi sıvı bir madde bulunmaktadır. Ayrıca Ninive Kuzey¹⁰⁶ ve Güneybatı Sarayı¹⁰⁷ kabartmalarında yine askeri seferler sonucu elde edilen metal ya da pişmiş toprak yapımı kazanların da (?) boğa veya askerler tarafından çekilen iki tekerlekli yük taşıtlarıyla getirildiği görülmektedir (Lev. IX-X/Çiz. 27-28).

Yeni Assur devleti askeri seferler sonucunda ele geçirdiği erkek, kadın ve çocukları ülkesine getirmiştir. Bu insanlardan özellikle kadın ve çocukların sevkياتında iki tekerlekli taşıtlar ve tekneler kullanılmıştır. Bunun en güzel örneklerini Ninive Kuzey¹⁰⁸ ve Güneybatı Sarayı¹⁰⁹ kabartmaları ve Kalhu Orta Saray¹¹⁰ kabartmalarından bilmekteyiz. Taşıtlarda profilden işlenmiş insan figürleri çoğunlukla oturur vaziyettedir (Lev. II/Fot. 3-4; Lev. IX, X-XI/Çiz. 27, 29-31). Kabartmaların yanı sıra dönemin yazılı kaynakları da nispeten askeri amaçlı insan taşımacılığı hakkında bize bilgi vermektedir. Kral Sin-ahhe-riba dönemine ait bir metinde askeri sefer düzenlenen Bit-Yakin ve Elam toprakları insanların ganimet

¹⁰⁵ King, *a.g.e.*, 1956, 22; Riemschneider, *a.g.e.*, 1956, 25-26.

¹⁰⁶ Gadd, *a.g.e.*, 1936, Pl. 35; Sevin, *a.g.e.*, 2010, 207, Res. 247.

¹⁰⁷ Gadd, *a.g.e.*, 1936, Fig.13; Russel, *a.g.e.*, 1991, Fig. 111; Sevin, *a.g.e.*, 2010, Res. 221.

¹⁰⁸ Gadd, *a.g.e.*, 1936, Pl. 35; Sevin, *a.g.e.*, 2010, 207, Res. 247.

¹⁰⁹ Barnett, *a.g.e.*, 1960, Fig. 45; Barnett - Lorenzini, *a.g.e.*, 1975, 29; Sevin *a.g.e.*, 2010, 157, Res 184.

¹¹⁰ Barnett, *a.g.e.*, 1960, 45; Barnett - Falkner, *a.g.e.*, 1962, Pl. XXXIII.

olarak alınışı ve bunların kayıklarla sevkiyatının yapıldığına dair bilgiler bulunmaktadır.

Yazılı kaynağın orijinal metni ve çevirisi;

Metin

.....
 34) UN.MEŠ KUR.É-^mia-kin₇ [a-di] DINGIR.MEŠ -šú-nu ú UN.MEŠ
 35) ša LUGAL KUR.ELAM.MA.KI áš-[lu]-^llam^l-ma la e-zi-ba mul-taḫ-tu
 36) qé-reb GIŠ.MÁ.MEŠ ú-^lšar-kib^l -ma a-na a-ḫa-an-na-a
 37) ú-še-bi-ram-ma ú-šá-[aš]-bi-ta ḫar-ra-an KUR aš-šur.KI
 38) URU.MEŠ-ni ša qé-reb na-[ge]-e šá-tu-nu ap-pul aq-qur
 39) i-na ^dGIŠ.BAR aq-mu a-na DU₆ ú kar-me ú-ter
 .....

Çeviri

“.....Bīt-Yakīni topraklarının insanlarını tanrılarıyla birlikte ve Elam arazisi krallığının insanlarını alıp götürdüm ve tek bir kaçak bırakmadım. Onları kayıklara yükleyip nehir kenarına getirdim ve sonra onları Assur yoluna yönlendirdim. Bu bölgedeki şehirleri ateşe verdim, yaktım ve yıktım.....”¹¹¹

Yeni Assur devleti yapmış olduğu askeri seferlerde askeri teçhizatların taşınmasında insan gücünün yanı sıra kayıklardan da istifade etmiştir. Bunun en güzel ve tek örneğini Kalhu Kuzeybatı Sarayı kabartmasından bilmekteyiz.¹¹² Söz konusu sahnede kayıklarla tekerlekli taşıtlar ve atlar nehrin bir kıyısından diğer kıyısına taşınmıştır (Lev. XI/Çiz. 33). Ayrıca II. Şarru-kin dönemine ait bir metinden kayıkların yanı sıra sallarında (kelekler) askerlerin sevkiyatında kullanıldığını öğrenmekteyiz.

Yazılı kaynağın orijinal metni ve çevirisi;

Metin

¹¹¹ A. K. Grayson – J. Novotny, *The Royal Inscriptions Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC), Part 1, The Royal Inscriptions of the Neo Assyrian Period, Volume 3/1, Eisenbrauns, 2012, 196-197, yazıt; 34-39; Metnin İngilizcesi şöyledir; “.....I carr[ied] off the people of the land Bīt-Yakīn, [together with] their gods and the people (iv 35) of the king of the land Elam, and I did not leave a (single) escapee. I loaded (them) onto boats and brought (them) to this side (of the sea), then I made (them) [ta]ke the road to Assyria. I destroyed, devastated, (and) burned with fire the cities that are in those distr[ict]s.....”.*

¹¹² Barnett, a.g.e., 1965, Figs. 18, 20; Barnett - Lorenzini, a.g.e., 1975, Figs. 21-22, 25; Reade, a.g.e., 1983, Fig. 34.

- 1) a- na LUGAL EN - [ia]
- 2) ARAD - ka ^mLUGAL - IGI.LAL - [an - ni]
- 3) lu DI - mu a - na LUGAL [EN - ia]
- 4) ša LUGAL EN iš - pu[r - an - ni]
- 5) ma-a e-mu-qi-ka ku-š[u¹-ru]
- 6) lu et-ka-ka ma -a šúm- mu [ta-ri-iš]
- 7) KASKAL ša a-na URU.hi - ri - te ša ¹ú¹ -[xx]
- 8) a-lik la áš - šu la ta-ri-ši
- 9) kaq-qu-ru ma-ri-ši bir-te KUR.MEŠ-ni
- 10) šu - ú A.MEŠ kar.ku ID da -' a-na
- 11) la a-na KUŠ.maš-ki-ri ka-ra-ri
- 12) i-la-ka la a-na KUŠ.ka-la-ki
- 13) LUGAL EN ú - da ERİM.MEŠ A.MEŠ
- 14) la i-la -' u - ú e-mu-qi
- 15) pu-uh-ra al-lak e - l[i]
- 16) ¹a¹ - na KUR.su-um-bi a-na UR¹U¹. [xx]
- 17) [a-l]a¹ - bi-a ina KUR.É - ¹ha¹ - ban [xx]
- 18) [xx].x¹ x¹ [xxx] ¹x¹ [xx]

.....

Çeviri

“.....Kralıma, Lorduma: hizmetkârınız Šarru – emurranni. Kralıma, lorduma iyi sağlıklar! kral olarak; lordum bana yazdı: Ordunuz organize ve tetikte olmalı! Hitite yoluna devam etmek mümkün değildir! Arazi oldukça zordur; o dağlar arasında uzanır, su kısıtlıdır ve akıntı güçlüdür, kelekler veya su tulumlarını kullanmak için uygun değildir. Kral, lord bilir ki erkekler yüzemez. Ordu bir aradadır ve ben sapma yaparak Sumbiye gideceğim [...],sonra Bit-Hamban'a ineceğim [.....] (Kırık) .....”¹¹³

Assur kralları askeri sefere çıkarken ordugâhını da birlikte götürmektedir. Söz konusu ordugâhda kralın bütün ihtiyaçlarını karşılayacak her şey bulunmaktadır. Bunlar içerisinde yemek yapmakla sorumlu olan erkek aşçılar da vardır. Bunun en güzel örneklerini kral II. Aşşur-ban-apli dönemi kabartmalarından bilmekteyiz. Söz konusu kamp kabartmalarında bir ocakta kulplu bir kazanda yemek pişiren erkek figürünü görülmektedir. Bu kazanın benzer örneğini fildişi bir plaka üzerine işlenmiş kabartmadan da biliyoruz.¹¹⁴ Kabartmada boğalar tarafından çekilen iki tekerlekli

¹¹³ Lanfranchi – Parpola, a.g.e., 1990: yazıt no. 200; Metnin İngilizcesi şöyledir; “.....To the king, [my] lord: your servant Šarru - emurranni. Good health to the king, [my lord]! As to what the king ; my lord, wro[te me]: "Orga[nize] your army and be on the alert! If [feasible], take the road to Hitite by [...]" - it is not at all fasible! The terrain is difficult; it lies between the mountains, the waters are constricted and the current is strong, not fit for using either wineskins or keleks. The king, lord, knows that the men cannot swim. The troops are assembled, and I am going up to Sumbi, making a detour to [...], [then descending] to Bit - Hamban [.....] (Break) .....

¹¹⁴ Mallowan - Davies, a.g.e., Pl. XXX/106.

taşıt kasasında iki adet kazan görülmektedir (Lev. XII/Çiz. 34). Kazanların iki kulpu vardır. Mallowan ve Davies yaptıkları çalışmada, “*Bunların iki kulplu kazanlar olduğunu ve aynı kazanların II. Aşşur-ban-apli dönemi kabartmalarında yemek hazırlayan erkekler tarafından kullanıldığı ve aynı zamanda bu kazanların sık sık ganimet olarak Assur ülkesine getirildiğini belirtmişlerdir*”¹¹⁵ (Lev. III/Fot.6-7). Fildişi eser üzerinde betimlenmiş olan sahneden olasılıkla kamp alanına götürülen bu kazanların naklinin iki tekerlekli ve öküzün koştuğu taşıtlarla sağlandığını anlamaktayız.

4.4.3. Sivil

Dönemin kabartmalarından ve yazılı metinlerinden Yeni Assur devletinin sivil yaşamında dört-iki tekerlekli taşıtlar ile kayıklar ve kızakların hayvan ya da malzeme gibi yüklerin taşınmasında aktif olarak kullanıldığını anlamaktayız. Hayvanların yük taşıtlarıyla taşındığına dair en güzel veri Ninive Kuzey Sarayı kabartmalarında¹¹⁶ betimlenmiş sahnede görülmektedir. Kabartmada çok sayıda ağaçla doldurulmuş olan sahnede iki kürekçi tarafından çekilen bir kayığa yüklenmiş üç at nehirde bir kıyıdan diğer kıyıya götürülürken resm edilmiştir (Lev. XII/Çiz. 35).

Kabartmalardan hayvanların yanı sıra mimaride kullanılacak taş ve kerestelerin de iki tekerlekli taşıtlar, kayıklar ve sallarla taşındığını bilmekteyiz. Ninive Güneybatı Sarayı¹¹⁷ ve Ninive’den kabartmada¹¹⁸ işlenmiş sahnelerde mimaride kullanılacak taş malzemenin sal ve kayıklarla taşınması resm edilmiştir (Lev. VII/Çiz. 21; Lev. VIII/Çiz. 22-23). Görsel sanatların yanında II. Şarru-kin dönemine ait üç metinde taş plakalar ve gözetleme kuleleri için getirilecek eşik taşlarının kayıklarla taşındığına dair verilerde bulunmaktadır.

İlk yazılı kaynağın orijinal metni ve çevirisi;

Metin

.....

¹¹⁵ A.y., *a.g.e.*, bkz. Katalog 106/XXX; Bu tip kazanların ganimet olarak getirilmesi için bkz., Barnett - Lorenzini, *a.g.e.*, 1975, Fig. 31; *Assurbanipal kampında bu tip kazanların kullanımı için bkz.*, A. Cohen – S. Cangas, *Assyrian Reliefs from the Palace of Ashurnasirpal II*, London, 2010, Fig. 7.8.

¹¹⁶ <http://www.metmuseum.orgtoahworks-of-art32.143.4>, Pl. XXIX/Fig. 4.

¹¹⁷ Sevin, *a.g.e.*, 2010, 164, Res. 195.

¹¹⁸ <http://www.metmuseum.orgtoahworks-of-art32.143.4>, Pl. LXII/Fig. 2; Köroğlu, *a.g.e.*, 2006, 28.

- 1) .....[xxxxxxxxx] ^li^l [x]
- 2) [xxxxxxxx] NA₄.I.[DIB.MEŠ]
- 3) [xxxxxxxxna]-me-r[i]
- 4) [NA₄.I.DIB.MEŠ] ša [ina] ^lU^lGU ÍD
- 5) [ka-ra-a-ni] ú-še-ba-ra
- 6) [xxxx] dul₆-lu ša GIŠ.MÁ.MEŠ
- 7) e-pa-áš mi]- ^li^l-nu ša LUGAL be-lí
- 8) [i-qa-bu-n]i

Çeviri

“.....Nehir kıyısında biriktirilmiş ve gözetleme kulesi için hazırlanmış olan taş eşikleri, karşıdan getireceğim ve bu işi kayıklarla yapacağım. Kralım, lordum ne yapar, ne söyler?”.¹¹⁹

İkinci yazılı kaynağın orijinal metin ve çevirisi;

Metin

- 1) ^lLÚ*. GAL - x^l-x[xx]
- 2) GIŠ.MÁ.MEŠ a-na ra-ma- ^lni^l-[šú-nu^l]
- 3) ú-ka-lu LUGAL EN
- 4) liš-pu-ra šúm-mu
- 5) TA*LÚ*.NIGÍR. É.[GAL-xxx]
- 6) šúm-mu TA*LÚ*. G[AL-xxx]
- r.1) lu-u-qar-ri-b [u]
- 2) NA₄.I.DIB.^l MEŠ^l
- 3) l[u^l-še]-bir

Çeviri

“.....saray habercisi ve başı [...] köleler için kayıkları tutmaktadır. Benim taş plakaları karşıya geçirebilmem için Kralım, lordum ya da saray habercisi benim için onlar kayıkları getirmeli kelimesini göndermeli”.¹²⁰

Üçüncü yazılı kaynağın orijinal metin ve çevirisi;

Metin

- 1) [a]-na LUGAL EN-ia
- 2) [AR]AD-ka ^mDÚG-IM-aš-šur

¹¹⁹Lanfranchi - Parpola, a.g.e., 1990, yazıt no. 290. Ayrıca metnin İngilizce şöyledir; “[.....] the stone thres [holds] [..... for the wa] tchtower I shall bring across [the thresholds] which [have been deposited on] the river bank, [and ... do] the work on the boats. [Wh]at does the king, my loard, [say]?”.

¹²⁰Parpola, a.g.e., 1987, yazıt no. 139. Ayrıca metnin İngilizcesi şöyledir; “.....the Palece Herald and] the Chief [...] are keeping the boats for [them]selves. Let the king, my lord, send word that they bring (boats) [to me] either from the Palace Herald or from the Ch[ief ...]so that I can get the stone slabs across”.

- 3) [I]u DI-mu a-na LUGAL EN-ia
- 4) š]a LUGAL be-lí iš-pur-an-ni
- 5) [m]a-a GIŠ.MÁ GIBIL-tú
- 6) [š]a TA* URU.ŠÁ-URU tal-lak-a-ni
- 7) i-ba-áš-ši-i GIŠ.MÁ ša i-si-šá
- 8) tu-qar-ra-bu-ni 6 ši-na GIŠ.MÁ.MEŠ
- 9) [aš]-šur'-a-a-te ša ina ÍD kar-ra-ni
- 10) uk-ta-li-im a-na LÚ*.MÁ.DU.DU.MEŠ
- 11) iq-ṭi-bi-u ma-a la-áš-šú
- 12) la ni-qar-ri-bi ú-ma-a
- 13) GIŠ.MÁ.MEŠ an-na-te
- 14) 2 TA* ŠÁ-bi-ši-na ^lú^l-qar-rab ú-ta-^lra^l
- 16) .mí-il-[a-ni]
- r.1) NA₄.I.DIB.MEŠ [ša a-na]
- 2) na-me-ri ^lú²-[qar-ra-ba]
- 3) a-di GIŠ.MÁ.MEŠ[re-ha-te]
- 4) ú-šak-šá-du-ni [xx]
- 5) hi-ṭu ša mu-a-ti ^lx^l [xx]
- 6) LUGAL be-lí u[b-t]a-li-ṭa-ni
- 7) ^lú an ^lni-tú^l ú-ma-a
- 8) a-na LUGAL [EN-Í]a' aq - ^lṭi-bi^l
- 9) LUGAL be-lí ZI-šú ^lú-x^l-ki
- 10) a-di GIŠ.MÁ.MEŠ an-na-te
- 11) a-ga-mar-u-ni pu-tu-hu
- 12) [NA₄].^[d]ALAD.^dLAMA.MEŠ an-nu-te
- 13) [ša ina] URU.a-di-a na-ša-ku
- 14) [a-na bat]-^lte^l an-ni-te
- 15) [xxx]x-šú-nu ina bat-te an-ni-te
- 16) [xxx]x-šú-nu

Çeviri

“Kralım, lordum: hizmetkârınız Tab-šar-Aššur. Kralıma, Lorduma iyi sağlıklar! Lordum bana yazdı: Inner şehirden yeni bir kayık getirilecektir, buna ek olarak başka kayıklar da getirilecektir. 6 Assur kayığı nehrin kenarına demirlendi. Kayıkçılara onları gösterdim, ama onlar söyledi ki: biz onların yakınına gidemeyiz. Şimdi ben ileri ve geri gidebilen bu kayıkların ikisini getireceğim. Kayıkları elde edene kadar, taş plakalar ve gözetleme kulelerinin eşik taşlarının taşınmasında bunları kullanacağım. Kayıklar hazır olana kadar, ben Adia’da taş heykel için sorumluluğu üstleneceğim”.¹²¹

¹²¹Parpola, a.g.e., 1987, yazıt no: 56. Ayrıca metnin İngilizcesi şöyledir; “To king, my lord: your servant Tab-šar-Aššur. Good health to the king, my lord! As to what the king, my lord, wrote to me: “The new boat which is coming from the Inner City – is there any (Other) boat you are bringing in addition to it” – Six Assyrian boats have been launched on the river. I showed them to the boatmen, but they said: “We won’t go near them.” Now, I am going to bring two of these boats and, going back and forth, [use them to transport] the stone steps and thresholds [of] the wathtowers, until I can make [the remaining] boats available. [I once committed] a deadly sin, but the king my lords jet me live. And th[is one]now, I suggested it to the king, the king my lord has[...]ed his soul. Until I have

Ayrıca Ninive Güneybatı Sarayı¹²², Dur-Şarru-kin Sarayı kabartmalarında¹²³ ve II. Aşşur-bani-pal dönemi kabartmasında¹²⁴ kereste nakline dair veriler bulunmaktadır. Dur-Şarru-kin sarayı kabarmasında keresteler ya kayıkların ön ve arka taraflarında bulunan yükseltilere ya da kış kısmına bir halatla bağlanarak taşınırken (Lev. IV/Fot. 8; Lev. VII/Çiz. 19; Lev. XIII/Çiz. 37), Ninive Güneybatı Sarayı (Lev. XIII/Çiz. 36) ve II. Aşşur-bani-pal dönemi kabartmasında (Lev. IV/Çiz. 12; Lev. IV/Fot. 9) kerestelerin iki tekerlekli taşıtların kasalarına üst üste yatay bir pozisyonda yüklenerek taşındığı götürülmektedir. Kabartmalarla birlikte Sin-ahhe-riba dönemine ait bir yazıttan ormandan kesilen ağaçların sallarla taşındığına dair veri de bulunmaktadır. Yazıt; “.....*Kayıkların yapımı için onlar arazilerinde bulunan ormanlardaki ağaçları kesmeli. Airu’da bahar sellerinin düzenli bir zamanında, onlar salların bir kenarında büyük bir zahmetle keresteleri getirdi. Onlar, rıhtım duvarını geçtikten sonra büyük kayıklar aşağı indi. Onların mürettebatı gergin ve yaralıydı, ama zorlukla da olsa onlar, ağaçları karaya indirdi ve kapılarının tarafına onları yerleştirdiler.....*”¹²⁵

Yukarıdaki verilerin yanı sıra Ninive Güneybatı Sarayı kabartmalarında işlenmiş sahnelerde kapı girişlerinde koruyucu güç olarak kullanılan anıtsal yontuların (Lamaşşu) kızaklarla taşındığını da görmekteyiz.¹²⁶ Kabartmaların birinde anıtsal yontu tüm detaylarıyla işlenmişken diğer kabartmada yontu ham haliyle betimlenmiştir (Lev. XIII/Çiz. 36; Lev. XIV/Çiz. 38). Görsel sanatların yanı sıra II. Şarru-kin dönemine ait iki ve Sin-ahhe-riba dönemine ait bir metinde anıtsal yontuların (boğa, yaban koyunu) kayıklarla nakline dair ibareler geçmektedir.

İlk yazılı kaynağın orijinal metin ve çevirisi (II. Şarru-kin);

Metin

2) [*ša LU*] *GAL EN iš-pur-a[n-ni]*

3) [*ma*]-^[a]*pi-it-t[i]*

---

these boats ready, I will bear the responsibility for the stone colossi in Adia. [I will ...] them [...] this[...] and [bring] them [over to] this bank (of the river)”.

¹²² Sevin, *a.g.e.*, 2010, 164, Res. 195.

¹²³ A.y., *a.g.e.*, 2010, 123, Res. 146.

¹²⁴ Parpola, *a.g.e.*, 1990, Fig. 3.

¹²⁵ Luckenbill, *a.g.e.*, 1968, yazıt no. 384.

¹²⁶ Sevin, *a.g.e.*, 2010, 164-165, Res. 195-196.

- 4) [x] ^lNA₄ . ^dALAD . ^dLAMA [ša]
- 5) [^mdu[?]-i]a-nu-si te-pa-[áš]
- 6) [ina p]i-it-ti e-[pa-áš]
- 7) [du]l-lu pa-ni-šu d[a-an-qu]
- 8) [du]l lu-šá in-né-[pa-áš]
- 9) [ŠÁ-b]u šá LUGAL EN -[ia]
- 10) [lu] DÚG.GA NA₄ . ^dALA[D . ^dLAMA]
- 11) [ša] [^mdu[?]]-ia-nu-si[ga-mur]
- 12) [ina ŠÁ] GIŠ.MÁ nu-[sar-kib-šú]
- 13) [mi-nu] šá LUGAL EN [i-qa-bu-ni]
- 14) [liš-p]a- [ru-u-ni]
- 15) [xxxxx]x [xxx]

Çeviri

“Kralım, lordum yapılacak iş hakkında bana yazdı: Sen Duyanusı'nın boğa heykelinin kalıbıyla onu düzenlemelisin, ben buna göre yapıyorum. Çalışma iyi görünüyor; o yapılıyor. Kralım, lordum memnun kalabilir. Duyanusı'nın boğa heykeli bitti ve biz bir kayık üzerine onu yükledik”.¹²⁷

İkinci yazılı kaynağın orijinal metin ve çevirisi (II. Şarru-kin);

Metin

- 1) a-na LUGAL EN-ia
- 2) ARAD-ka ^maš-šur-ba-ni
- 3) lu-DI-mu a-na LUGAL EN_ia
- 4) ^maš-šur-MU-ki-in
- 5) ik-ta-at-ra-an-ni
- 6) NA₄ . ^dALAD . ^dLAMA
- 7) ina ŠÀ-bi GIŠ.MÁ.MEŠ
- 8) ú-sa-ar-ki-pi
- 9) GIŠ.MÁ.MEŠ la e-mu-qa-ši-na
- 10) la in-tu-ha

Çeviri

¹²⁷ Lanfranchi - Parpola, a.g.e., 1990, yazıt no. 299. Ayrıca metnin İngilizce çevirisi şöyledir; “As to the work to [be done about which the king, my lord, wrote [me]: “You shall execute] it by the pette[rn] of the [...]bull colossus [of Du]yanusi” - I am do[ing acco]rdingly. [The w]ork looks [good]; [i]t is being done. The king, [my]lord, [can]be glad. The bull colo[ssus of] Duyanusı [is finished] and we have l[oaded] it [on] a boat. [Let them w]ri[te me wh]at the king my lord's [orders are”.

“Kralıma, Lorduma: Hizmetkârınız Aşşurbani. Kralıma, lorduma iyi sağlıklar. Aşşur-şumu-ke'in kayık üzerine boğa heykelini yüklemek ve yardım için beni çağırđı. Ama kayık yükü taşıyamadı ve battı”.¹²⁸

Üçüncü yazılı kaynağın orijinal metin ve çevirisi (Sin-ahhe-riba);

Metin

- 79) UDU.MEŞ šad-di ^dLAMMA ša NA₄pi-i-li
 80) pe-še-e i-na URU.ta-as-ti-a-ti
 81) ša e-ber-tan ÍD.IDIGNA
 82) ib-tu-qu a-na mu-kil KÁ.MEŞ-ši-in
 83) a-na šu-pu-uš GIŠ.MÁ.MEŞ qé-reb GIŠ.TIR.MEŞ
 Col. Vi
 1) GIŠ.MEŞ GAL.MEŞ ú-qé-ru i-na nap-ħar KUR- šú-un
 2) i-na ITI.GU₄ u₄-mu a-dan-ni e-de-e pa-an- šat-ti
 3) i-na GIŠ.MÁ.MEŞ ši-ra-a-ti a-na a-ħa-an-na-a
 4) ú-šeb-bi-ru-ni mar-ši-iš
 5) i-na né-ber ka-a-ri GIŠ.MÁ.GU.LA.MEŞ
 6) ú-te-eb-bu-ú ba-ħu-la-te-šú-un
 7) ú-šá-ni-ħu ú-lam-me-nu ka-ras-si-in
 8) i-na da-na-a-ni ú šup-šu-qí
 9) mar-ši-iš ú-bi-lu-nim-ma
 10) ú-šá-aş-bi-tu KÁ.MEŞ-ši-in

Çeviri

“.....Onlar sarayın avlusunun kapısında koruyucu olarak kullanılacak olan ve Tastiata şehrindeki ocaklarda bulunan beyaz kireçtaşından dev dağ koyunu heykellerini, Dicle ırmağından karşıya geçirecekler. Büyük ağaçların tükendiği ormanların bulunduğu arazi boyunca kayıklar inşa ettiler. Ayyāru ayında, bahar seli zamanında, dev heykelleri muhteşem bir kayıkla zorlukla da olsa nehrin karşısına geçirdiler. Büyük kayıklar rıhtımda battı ve mürettebat hem çabaladı hem de gergindi. Güç ve kudretle, dev heykelleri taşımak için çabaladılar ve bu heykelleri sarayın kapılarına yerleştirdiler.....”.¹²⁹

¹²⁸ Parpola, a.g.e., 1987, yazıt no. 119. Ayrıca metnin İngilizcesi şöyledir; “To the king, my lord: your servant Aşşurbani. Good health to the king, my lord! Aşşur-şumu-ke'in called me to help and loaded the bull colossi on the boats, but the boats could not carry the the load (and sank)”.

¹²⁹ Grayson – Novonty, a.g.e., 2012, 119, yazıt no. V79-vi10. Ayrıca metnin İngilizcesi şöyledir; “.....They quarried mountain sheep colossi of white limestone in the city Tastiata, which is across the Tigris River, to be their (the palatial halls') gate keepers. (vi 1) Throughout their entire land they depleted forests of large trees to have boats built. In the month Ayyāru (II), the time of spring floods, they brought (the colossi) across to this side (of the river) with difficulty in magnificent boats. (vi 5) They sank large boats at the quay dock (and them) made their crews struggle (and) strain. With might and main, they struggled to transport (the colossi) and install (them) in their Gates.....”.

Yeni Assur devleti tarımsal ürünlerin sevkiyatında da yük taşıtlarından istifade etmiş olmalıdır. Bunun en güzel örneğini II. Şarru-kin dönemine ait iki metinden bilmekteyiz. Söz konusu metinlerde kayıklarla yem, saman gibi hububatların taşındığına dair ibareler geçmektedir.

İlk yazılı kaynağın orijinal metin ve çevirisi;

Metin

- 1) a-na LUGAL EN-ia
- 2) ARAD-ka ^mDÚG.GA-şil-É.ŞÁR.RA
- 3) lu DI-mu a-na LUGAL EN-ia
- 4) aš-şur ^dNIN.LÍL a-na LUGAL EN-ia
- 5) lik-ru-bu
- 6) GIŞ.MÁ ši-i ia-a-tú
- 7) LÚ*IGI.DUR kas-pu ina ŠÀ-bi
- 8) ú-se-ri-da
- 9) i-na URU.KÁ-bit-qi
- 10) ta-za-az-za
- 11) ú GIŞ.MÁ ša LÚ*.EN.NAM
- 12) ša URU.arrap-ha ina ŠÁ URU.ú-pi-a
- 13) né-bu-ru tú-pa-áš
- 14) LUGAL EN ú-da
- 15) ki-i ŠE.IN.NU ŠE.ki-su-tú
- 16) TA¹ba-te am-me-te
- 17) nu-še-bar¹-[u-ni]
- r.1) [ú-m]a-a GIŞ.MÁ
- 2) [ša] LÚ*.EN.NAM ša URU.arrap-ha
- 3) lu-u ta-li-ik
- 4) i-na URU.KÁ-bit-qi
- .....

Çeviri

“.....Kralıma, Lorduma: Hizmetkârınız Tab-[şill-Eşarra. Kralıma, Lorduma iyi sağlıklar. Lordum Assur ve Mullissu'ya şükredebilir! Bab-bitgi'de akıntı yönünde demirlemiş olan saymana ait bir tekne para taşımak için kullanıldı ve Arrapha yöneticisinin kayığı Opis'de taşımacılık yapıyor. Kralım, lordum bilir ki biz diğer kıyıda saman ve yem getireceğiz. Şimdi Arrapha'nın kayığı geldi ve Bat-bitgi'de feribot olarak çalışacak ve böylelikle biz onu kullanarak Opis'de saman ve yem getirmek için kullanabiliriz.....”¹³⁰

¹³⁰Parpola, a.g.e., 1987, yazıt no. 94. Ayrıca metnin İngilizcesi şöyledir; “.....To the king, my lord: your servant Tab-[şill-Eşarra. Good health to the king, my lord! May Aššur and Mullissu bless the king, my lord! A boat of mine which the Treasurer used for carrying money downstream is anchored

İkinci yazılı kaynağın orijinal metin ve çevirisi;

Metin

- 1) a-na LUGAL EN - ia
  - 2) ARAD - ka^{md}UTU – EN – PAB
  - 3) lu-u DI - mu a-na LUGAL EN - ia
  - 4) LUGAL be lí ú' - da'
  - 5) ŠE.ki - su - tú TA* na-ak
  - 6) a - na KUR..am'' - pi-ha-a-bi ni-za-bi-lu-ni
  - 7) GIŠ.MÁ ši-i la-bir-tú
  - 8) ša ti-ib-nu ŠE.ki-su-tú''
  - 9) mí-i-nu ša i-ba-šu-u-ni
  - 10) ina ŠÁ-bi nu še-ba-lu-u-ni
  - 11) i-x[xxxxxxx]
- rest destroyed
Rev. beginning broken away
1)šúm-m[a ta-ri-iş]
2)TA*LUGAL EN-i[a 0]
3)lu-u ta-li-ki
.....

Çeviri

“.....Kralım, Lordum: Hizmetkarınız Šamaş-bel-uşur. Kralıma, Lorduma iyi sağlıklar. Kralım, Lordum bilirki, biz buradan Ampihabi'ye yem taşıyacağız. Burada, yem, saman ve bu tür şeylerin tüm türlerini nakliye etmek için eski bir kayık vardır [.....]”.¹³¹

Yukarıdaki verilerin yanı sıra Ninive Güneybatı Sarayı kabartmalarında halat ve büyük boyutlu kazanların da iki tekerlekli taşıtlarla naklinin yapıldığı görülmektedir¹³² (Lev. XIII/Çiz. 36; Lev. XIV/Çiz. 38).

4.4.4. Dini

Yeni Assur dönemi kabartmalarında dini yaşamda yük taşıtlarının kullanıldığına dair şimdilik elimizde veri bulunmamaktadır. Ancak kral II. Şarru-kin

---

at Bab-bitqi, and a boat of the governor of Arrapha is doing ferry service at Opis. The king, my lord, knows that we have to bring over straw and fodder from the other bank. Now, let the governor of Arrapha's boat go and serve as a ferry at Bat-bitqi, and let mine come so we can use it to bring straw and fodder over at Opis.....”.

¹³¹Lanfranchi - Parpola, a.g.e., 1990, yazıt no. 233. Ayrıca metnin İngilizcesi şöyledir; “To the king, my lord: your servant Šamaş-bel-uşur. Good health to the king, my lord. The king, my lord, knows that we transport fodder from here to Ampihabi. There is an old boat we use for shipping straw, fodder and all sorts of things[.....]”.

¹³²Sevin, a.g.e., 2010, 164-165, Res. 195-196.

dönemine ait bir metinde Assur tapınağına kayıklar vasıtasıyla altın getirildiğinden söz edilmektedir.

Yazılı kaynağın orijinal metin ve çevirisi;

Metin

- 1) a-na LUGAL be-li-ia
- 2) ARAD-ka ^mDÜG-IM-aš-šur
- 3) Lu-DI-mu a-na LUGAL EN-ia
- 4) UD-I-KAM ša TA* É.GAL nu-ši-ni
- 5) İna URU.ú-ba-se-e-bé-da-ni
- 6) GIŠ.MÁ.MEŠ DI-mu UD-2-KAM
- 7) DINGIR. MEŠ [ša L]UGAL i-na-šur ina ša-li-in-te
- 8) İna' [URU.ŠÀ-URU²]ni-qar-rip
- 9) qa[r-ba-te-ia² Ú-ma-ma]-niKUG.GI
- 10) x[xxx ina]^{l É¹} – aš-šur ú-še-rab.....

Çeviri

“Kralım, lordum hizmetkârınız Tab-šar-Aššur. Kralıma, lorduma iyi sağıklar. Saraydan ayrıldıktan sonraki ilk gün, biz geceyi Ubasê’de geçirdik. Tüm kayıklar tamamdı. Bir sonraki gün, kralı gözetken koruyan tanrılar eşliğinde güvenli bir şekilde şehre ulaşabildik ve ben Assur tapınağına altın getirebildim.....”¹³³

¹³³Parpola, a.g.e., 1987, yazıt no. 54. Ayrıca metnin İngilizcesi şöyledir; “To the king, my lord; your servant Tab-šar-Aššur. Good health to the king, my lord! The first day after we left the Palace, we stayed overnight in Ubasê. The boats are all right. On the next day, the gods of the king guarding, we shall safely arrive in [the Inner City], and I shall bring the golden [.....]s into the temple of Aššur.....”.

5. DEĞERLENDİRME

Yeni Assur devleti Irak sınırları içinde kalan ve Musul havzası boyunca uzanan topraklarda egemenlik kurmuştur. Ancak Assur krallarının izlemiş olduğu genişleme politikası neticesinde devletin sınırları batıda Halep, doğuda Zağros Dağları ve güneyde Basra Körfezi'ne kadar uzamıştır. Böylesi geniş bir coğrafyada hâkimiyet kurmuş olan Yeni Assur devleti askeri, siyasi, ekonomi ve din gibi birçok alanda başarı göstermiştir. Bu başarılarını ürettikleri malzemeler ve eserlerde de görmek mümkündür. Nitekim bu başarılarını krali, askeri, dini ve sivil yaşamlarında önemli bir yer tutan yük taşıtlarında da göstermişlerdir.

Kabartmalar ve yazılı metinler ışığında, Yeni Assurda kara ile nehir ya da denizde kullanılan yük taşıtları tespit edilmiştir. Bunlardan karada kullanılanlar dört ve iki tekerlekli yük taşıtları ile kızıklardır. Dört tekerlekli yük taşıtları ve kızıklar sadece kabartmalardan, iki tekerlekli yük taşıtları ise hem kabartmalar hem de yazılı kaynaklardan bilinmektedir. İki ve dört tekerlekli yük taşıtları teçhizat olarak kasa, tekerlek, dingil, taşıt oku ve boyunduruktan oluşmaktadır. Nitekim bu teçhizatlar kendi içerisinde farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkları boyunduruk ucu başlıklarında, taşıt ok ucu başlıklarında, tekerlek parmaklıklarında ve kasaların biçimlerinde görebilmek mümkündür. Boyunduruk ucu başlıkları zaman zaman sade iken zaman zaman koç başı şeklinde sonlanmaktadır (Lev. II/Çiz. 4). Taşıtların ok ucu başlıkları boyunduruk ucu başlıklarında olduğu gibi hem sade hem de at başı şeklindedir (Lev. I-II/Çiz. 2-4). Tekerlek parmaları ise sayısal olarak dört, altı, sekiz ve oniki arasında değişmektedir. Kasalar ise süslemeleri ve formları (kare, dikdörtgen, taht) açısından birbirlerinden ayrılmaktadır. Kabartmalar ve yazılı metinler ışığında nehir veya denizde kullanılan yük taşıtları ise tekneler, kayıklar ve salllar (kelekler) olarak sınıflandırılmıştır. Bunlardan yük taşımada kullanılan tekneler ve salllar birer örnekle bilinmekle birlikte kayıklar ile ilgili birçok veri söz konusudur. Söz konusu bu yük taşıtlarından kayıklar kendi içinde biçim olarak fazla derin olmayan, hafif ovalimsi ve oldukça derin kayıklar olarak çeşitlilik göstermektedir (Lev. VI-VIII/Çiz. 17-22). Bütün bu veriler ışığında Yeni Assur devletindeki sosyal sınıf farkının yük taşıtlarında yansıdığı söylenebilir.

Yük taşıtlarında kullanılan teçhizatların bir bölümünde tarihsel bir gelişimi de görmek mümkündür. Örneğin Assurun erken dönemlerinde görülen altı ve sekiz parmaklı tekerleklere ek olarak geç dönemlere doğru 12 parmaklı tekerleklerde eklenmiştir. Yine at başlı taşıt ok uçları, koçbaşı boyunduruklar, tekerlek kelepçeleri ve taht biçimli kasalar şimdilik II. Şarru-kin dönemi yük taşıtlarında kullanılan teçhizatlar olarak tespit edilmiştir. Yine kabartmalar ve yazılı metinlerden kızaklarında Sin-ahhe-riba döneminde kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca kayıklarda da tarihsel gelişimi görmek mümkündür. Özellikle II. Assur-nasir-apli döneminde derin olmayan ve uçları küt sonlandırılmış kayıklar kullanım görmüştür. Ancak II. Şarru-kin dönemi ile birlikte derin olmayan ve uçları hayvan başı şeklinde sonlandırılmış kayıkların yanı sıra oldukça derin işlenmiş kayıklarda kullanılmaya başlanmıştır. Bunların yanı sıra küt ve kare formlu kürekler hemen hemen her dönemde kullanılırken çengel biçimliler özellikle Sin-ahhe-riba döneminde yoğun kullanım görmüştür.

Söz konusu taşıtların hareket edebilmesi için mutlaka bir gücede gereksinim duyulmuştur. Assur devleti bu güç gereksinimini insan ve hayvanlardan istifade ederek sağlamıştır. Nitekim insanlardan haremağaları, kralın kullandığı iki tekerlekli yük taşıtında; köleler halat, kazan, kereste gibi malzemelerin taşındığı iki tekerlekli yük taşıtında; piyadeler çeşitli malzemelerin yüklü olduğu dört ve iki tekerlekli yük taşıtlarında ve kürekçiler kayık, tekne, sal gibi yük taşıtlarında çekici olarak kullanılmıştır. Eldeki bu verilerden taşıt çekicileri arasında bir hiyerarşinin olduğuda anlaşılmaktadır. Nitekim bunun en güzel örnekleri kralın kullandığı yük taşıtlarının haremağaları (Lev. I-II/Çiz. 2-5) geri kalanların ise köleler (Lev. III/Çiz. 7) ve piyadeler (Lev. I/Çiz. 1; Lev. II/Çiz. 6) tarafından çekiliyor olması verilebilir. Bunların yanı sıra iki tekerlekli yük taşıtlarına at (Lev. V/Çiz. 14), katır (Lev. V/Çiz. 13) ve öküzlerde (Lev. III-IV/Çiz. 8-12) koşulmuştur. İki tekerlekli yük taşıtlarına koşulan bu hayvanların sayıları da değişiklik göstermektedir. Bunlardan, özellikle öküzlerin sayısı bir ile iki arasında değişmektedir. At ve katırlar ise tek olarak taşıtlara koşulmuştur. Yük taşıtları ile koşum hayvanları arasındaki bağlantı taşıt oku ile sağlanmıştır. Bu hayvanların kontrolü ise yanlarında yürüyen ya da kasada oturan insanlar tarafından kamçı veya üvendire ile yapılmaktadır. Söz konusu hayvanlardan iki boğada yakalık ve bir katırda omuz süsü kullanılmıştır. Bunların dışında

hayvanlarda herhangi bir koşum takımı kullanımı söz konusu değildir. Halbuki, kabartmalardan ve duvar resimlerinden Yeni Assur'da iki tekerlekli savaş taşıtlarına koşulan hayvanlarda yoğun bir koşum takımı kullanımının olduğunu bilmekteyiz. Bu durumda Assur devletinde taşıtlar ve taşıtlara koşulan hayvanlar arasında bir statü farkının olduğu düşünölebilir.

Arkeolojik verilerden Yeni Assur sosyo-költürel yaşamında yük taşıtlarının önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Bu önemi krali, askeri, sivil ve dini yaşamlarında görmek mümkündür. Krali yaşamlarında iki tekerlekli yük taşıtları kral tarafından kullanılmaktaydı. Keza kral ülkesinde yapılan günlük işleri izlemek (Lev. IX/Çiz. 25) (anıtsal yontuların taşınması gibi) ve huzura kabul törenlerinde (Lev. VIII/Çiz. 24) iki tekerlekli yük taşıtlarını kullanmıştır. Yeni Assur devletinde avlanmanın krali açıdan önemli bir yer tuttuğu ve avlanan hayvanların Assur ülkesine getirildiği bilinmektedir. Bu hayvanların nasıl nakil edildiğine dair en güzel veri Nimrud Kuzey Sarayı kabartmasında işlenmiştir. Söz konusu kabartmada avlanmış olan aslan bir kayıkla taşınırken resm edilmiştir (Lev. VII/Çiz. 20).

Yeni Assur devletinin askeri açıdan oldukça güçlü bir devlet olduğu ve genişleme politikası neticesinde çevre bölgelere düzenli askeri seferler yaptıkları bilinmektedir. Assurlular yapmış oldukları bu seferler neticesinde birçok kenti yakmış, yıkmış ve yağmalamıştır. Bunların neticesinde de çok sayıda ganimet veya haracı ülkesine getirmiştir. Kabartmalardan ve metinlerden seferler sonucunda elde edilen pitos (Lev. I/Çiz. 1), metal ya da pişmiş toprak kazanlar (Lev. II-/Çiz. 6; Lev. IIIÇiz. 9; Lev. IV/Çiz. 11) ile savaş esiri kadın ve çocukların (Lev. III/Çiz. 8; Lev. IV/Çiz. 10; Lev. V/Çiz. 13-14; Lev. VI/Çiz. 16) dört - iki tekerlekli taşıtlar ve teknelerle sevkiyatının sağlandığı anlaşılmaktadır. Söz konusu yük taşıtlarında taşınan kadınların hemen hemen hepsinin başında başörtüsü vardır. Başörtüsünün Yakındoğu'da soyluluk göstergesi olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda Assurluların bu tip yük taşıtlarında ganimet olarak aldığı soylu kadınları taşıdığı söylenebilir. Bunların yanı sıra askeri sefer de kullanılacak olan savaş arabaları ve atlarda kayıklarla taşınmıştır (Lev. XI/Çiz. 33).

Dönemin kabartmaları ve metinlerinden yük taşıtlarından dört – iki tekerlekli ile kayıklar ve kızakların krali ve askeri yaşamları kadar sivil

yaşamlarında da önemli bir yeri olduğunu öğrenmekteyiz. Assur'un kurulduğu coğrafya'da taş ve kerestenin az olduğu ve bunların çevre bölgelerden ticaret, ganimet ya da vergi olarak temin edildiği bilinmektedir. Bu tür malzemelerin taşınmasında iki tekerlekli yük taşıtları (Lev. XIII/Çiz. 36), kayıklar (Lev. XIII/Çiz. 36-37) ve sallar (Lev. VIII/Çiz. 23) kullanılmıştır. Taş ve kerestenin yanı sıra Assur devleti tarımsal ürünleri de çoğunlukla çevre bölgelerden temin etmiştir. Nitekim II. Şarru-kin dönemine ait iki metinden kayıklarla yem ve saman gibi hububatların taşındığını öğrenmekteyiz.¹ Bunların yanı sıra günlük hayatta kullanılan halat ve büyük boyutlu kazanlarda iki tekerlekli yük taşıtları ile taşınmıştır (Lev. XIII/Çiz. 36).

Yeni Assur toplumunda dinin önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Nitekim Assur ülkesinde küçük şapellerin yanı sıra büyük tapınak kompleksleri inşa edilmiştir. Büyük tapınak komplekslerinde hediyelerin konulduğu mekânlarında varlığı bilinmektedir. Bu malzemeler olasılıkla Assur ülkesi içinden tapınağa hediye olarak sunulmaktaydı. Ancak kral II. Şarru-kin dönemine ait bir metinden Assur tapınağına altın getirildiğine dair ibareler geçmektedir.² Nitekim bu altınların taşınmasında kayıklardan istifade edilmiştir.

Yeni Assur devletinin egemenlik kurduğu coğrafyada iki büyük önemli nehir olan Fırat ve Dicle bulunmaktadır. Yine Assur'un kuzey, güney ve batı ile bağlantısını sağlayan önemli yol güzergahlarında söz konusudur. Assur devleti söz konusu coğrafyayı en iyi şekilde değerlendirmiştir. Nitekim coğrafyanın etkisini yük taşıtlarında da görmek mümkündür. Keza kabartmalarında ve yazılı metinlerde bahsi geçen kayıklar, sallar, tekneler ile dört – iki tekerlekli taşıtlar ve kızaklar bunun önemli kanıtlarıdır.

Bugüne dek gerçekleştirilen arkeolojik ve filolojik çalışmalar, Yeni Assur'da krali yaşamdan dini yaşama kadar yük taşıtlarının önemli bir yeri olduğunu ortaya koymaktadır.

¹ Parpola, *a.g.e.*, 1987, yazıt no. 94; Lanfranchi – Parpola, *a.g.e.*, 1990, yazıt no. 233.

² Parpola, *a.g.e.*, 1987, yazıt no. 54.

6. SONUÇ

Yeni Assur devleti birçok alanda gösterdiği başarıyı yük taşıtlarında da ortaya koymuştur. Bugüne kadar yapılmış olan kazı çalışmalarında yük taşıtlarına dair orijinal bir kalıntı ele geçmemiştir. Ancak dönemin kabartmaları ve yazılı metinlerinden Yeni Assur'da hem karada hem de nehir ya da denizde kullanılan yük taşıtlarının olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan karada kullanılanlar dört – iki tekerlekli taşıtlar ile kızaklar; nehir ya da denizde kullanılanlar tekne, kayık ve sallardır. Yük taşıtları teçhizat olarak genellikle Assur dönemi özellikleri sergilemektedir. Ancak at biçimli taşıt ok ucu başlıklarının benzerleri Assur'un çağdaşı Urartu devletinden de bilinmektedir. Bu durumda bu tip taşıt ok uçlarının üretiminde Assur ve Urartu arasında bir etkileşimin olduğu söylenebilir.

Güçlü merkezi bir devletin varlığı ve genişleme politikası göz önüne alındığında Assur'da yük taşıtlarının önemi anlaşılmaktadır. Ayrıca kabartma, duvar resimleri ve yazılı metinlerinden hemen hemen her alanda güç göstergesinde bulunan Assur devletinin bu durumu yük taşıtlarında da gösterdiği ileri sürülebilir.

Yeni Assur krallığında yük taşıtları krali, askeri, sivil ve dini amaçlar için kullanılmıştır. Krali yaşamlarında kral tarafından huzura kabul törenleri, günlük gezintiler ve av esnasında yük taşıtlarından iki tekerlekli ve kayıklardan istifade edilmiştir. Askeri yaşantılarında teçhizatların taşınmasında ve ganimet olarak malzeme ve insanların sevkiyatında dört – iki tekerlekli taşıtlar, tekneler ve kayıklardan faydalanılmıştır. Sivil hayatlarında ise hayvanların, inşaat malzemeleri ve tarımsal ürünlerin naklinde kayıklar, sallar ve tekerlekli taşıtlar kullanılmıştır. Bunların yanı sıra dini yaşantılarıyla bağlantılı malzemelerin taşınmasında kayıklardan istifade edilmiştir. Bu veriler Yeni Assur sosyo-kültürel yaşamında yük taşıtlarının önemini ortaya koymaktadır.

Arkeolojik verilerden Yeni Assur devletinde inşaat işlerinde, tarımsal faaliyetler gibi birçok alanda insan ve hayvan gücünün kullanıldığı bilinmektedir. Aynı durum yük taşıtları içinde geçerlidir. Nitekim Assur devletinde yük taşıtlarında kullanıcı/çekici olarak insanlar ve hayvanlar da kullanılmıştır. İnsanlar arasında haremağaları, köleler, piyadeler ve kürekçiler; hayvanlar içerisinde öküz başta olmak

üzere at ve katır gelmektedir. Bu taşıt çekicileri/kullanıcıları arasında da bir hiyerarşi söz konusudur. Özellikle bu durum taşıt çekmede kullanılan insanlar arasında görülmektedir. Örneğin haremağalarının sadece krali yük taşıtını çekerken betimlenmiş olması bu duruma örnek olarak verilebilir. Eldeki verilerden şimdilik yük taşıtlarına koşulan hayvanlardan ise çoğunlukla öküzlerin tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Yük taşıtları konusunda önemli kaynaklardan biri olan betimleme sanatında görülen kabartmalar ve yazılı metinler arasındaki uyum, dikkat çekicidir. Yazılı metinlerdeki yük taşıtlarında dair geçen pasajlar, kabartmalardaki tasvirleri çoğunlukla doğrular niteliktedir. Bu da kabartmaların Yeni Assur kültürü için önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

- Albenda, P. :*The Palace of Sargon, King of Assyria: Monumental Wall Reliefs at Dur-Sharrukin, from Original Drawings Made at the time of their Discovery in 1843-1844 by Botta and Flandin*, Paris.
- _____ : *The Palace of Sargon King of Assyria*, Paris, 1986.
- Anlağan, T. :“Sadberk Hanım Müzesin’deki Bir Urartu Kemerı”, *Palmet II*, 1998, 51-74.
- Ateşlier, S. :“Pers Ölü Gömme Geleneğinde “Cenaze-Harmamaksa’ları”, *Olba V*, 2002, 77-97.
- Bakır, T. :*Die Satrapre in Daskyleion, Achaemenid Anatolia*, Pihans 92, Proceedings of the First International Symposium on Anatolia in the Akhaemenid Period, Bandırma, 1997, Leiden, 2001.
- Barnett, R. D. :*Assyrische Palastreliefs: Auswahl Der Abbildungen und Aufnahmen: Werner Forman*, Artia, 1960.
- Barnett, R. D. – Falkner, M. :*The Sculptures ofr Aššur-nasir- apli II (883-859 B.C.), Tiglath – Pileser III (745-727 B.C.), Esarhaddon (681-669 B.C.), from the Central and South-West Palaces at Nimrud*, British Museum: London, 1962.
- Barnett, R. D. – Lorenzini, A. :*Assyrische Sculpturen in the British Musuem*, Bongers, 1975.
- Botta, M. :*Discoveries at Nineveh*, III-IV, London, 1850.
- Cohen, A. - Cangas, S. :*Assyrian Reliefs from the Palace of Ashurnasirpal II*, London, 2010.
- Collins, P. :*Assyrian Palace Sculptures*, The British Museum Press., London, 2008.
- Curtis, J. :*An Examination of the Late Assyrian Metalwork with Special Reference to Nimrud*, Oxbow, Oxford/UK, 2013.

- Curtis, J. - Tallis, N. :*The Balawat Gates of Ashurnasirpal II*, British Museum Press: London, 2008.
- Çevik, N. :“Hayat Ağacı’nın Urartu Kült Törenlerindeki Yeri ve Kullanım Biçimi”, *Anadolu Araştırmaları XV*, 1999, 335-367.
- Dangin, F. T.- Barrois, A.
Dossin, G., Dunand, M. : *Arslan-Tash*, Geuthner 1931.
- Dangin, F. T. – Dunand, M. :*Til-Barsib*, 1936.
- Danzing, D. : “Roads and Mass Deportations in the Neo-Assyrian Empire”, *Paper for Graduate Course on the Neo-Assyrian Empire with Prof. Eckart Frahm*, 2011, 1-16.
- Derin, Z. :*Demir Çağı’nda Doğu Anadolu’da Ölü Gömme Gelenekleri*,(Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İzmir, 1993.
- Dezsö, T. :*The Assyrian Army I. The Structure of the Neo-Assyrian Army 1. Infantry*, Eötvös University Press, Budapest, 2012.
- _____ :*The Assyrian Army/I. The Structure of the Neo-Assyrian Army/2. Cavalry and Charioty*, Budapest 2012.
- Fales, F. M. :“Notes On Some Nineveh Horse Lists”, Undena Publications, 1974.
- Fales, F. M. - Postgate, J. N. :*Imperial Administrative Records, Part II/Provincial and Military Administration*, State Archives of Assyria Volume XI, Helsinki University Press, Helsinki, 1995.
- Fıratlı, N. : “Uşak-Selçikler Kazısı ve Çevre Araştırmaları”, *TAD 19/2*, 1970, 121-122.
- Florioti, H. H. D. :“Yeni Assur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri”, 2012, *Tarih İncelemeleri Dergisi XXVII/2*: 359-379.
- Gabriel, R. A. :*The Ancient World*, London, 2007.

- Gadd, J. :*The Stones of Assyria: The Surviving Remains of Assyria Sculpture, their Recovery, and their Original Position of Assyria*, Chatto & Windus: London, 1936.
- Galil, G. :*The Lower Stratum Families in the Neo-Assyrian Period*, Leiden-Boston, 2007.
- Gökce, B. :“Urartu Uygarlığı’nda İki Tekerlekli Yük Taşıtları”, *Toplumsal Tarih* 215, 2011a, 80-86.
- _____ : “Urartu Uygarlığı’nda Dört Tekerlekli Taşıtlar”, *Arkeoloji ve Sanat* 138, 2011b, 21-29.
- _____ : B. Gökce, *Arkeolojik Buluntular Betimleme Sanatı ve Yazılı Kaynaklar Işığında Urartu Krallığı’nda Tekerlekli Taşıtlar*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Van, 2011c.
- Graeve, M. C. : *The Ships of the Ancient Near East (c. 2000-500 B.C.)*, Leuven, 1991.
- Grayson, A. K. :*Assyrian Royal Inscriptions I-II*, 420, 433, Wiesbaden 1972-76.
- _____ : “Eunuchs in Power: Their Role in the Assyrian Bureaucracy”, *Vom Alten Orient zum Alten Testament*, (Eds., M. Dietrich and O. Loretz), 1995.
- _____ :*Assyrian Rulers of the Early First Millennium B.C.: (858-745 BC)*, 3. Cilt, University of Toronto Press, 1996.
- Grayson, A. K. – Novotny, J. :*The Royal Inscriptions Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC), Part 1*, The Royal Inscriptions of the Neo Assyrian Period, Volume 3/1, Eisenbrauns, 2012.
- Hauptmann, H. :*Assyrien Im wandel Der Zeiten/Heidelberger Studien Zum Alten Orient Band 6*, Heidelberg, 1992.
- Karageorghis, V. :*Excavations in the Necropolis of Salamis, I*, Nicosia, 1967.
- Kessler, K. :*Untersuchungen zur Historischen Topographie Nordmesopotamiens*, 1980.

- _____ : “Royal Roads’ and Other Questions of the Neo-Assyrian Communication System,” in *Assyria 1995: Proceedings of the Symposium of the Neo-Assyrian Text Corpus Project* (Eds. S. Parpola and R. M. Whiting; Helsinki), Neo-Assyrian Text Corpus Project, 1997, 129-136.
- King, L. W. : *The Bronze Reliefs From the Gates Of Shalmaneser*, London, 1915, 22; M. Riemschneider, *Das Reich Am Ararat*, Heiderberg, 1956.
- Köroğlu, K. : *Üçtepe I: Yeni Kazı ve Yüzey Bulguları Işığında Diyarbakır/Üçtepe ve Çevresinin Yeni Assur Dönemi Tarihi Coğrafyası*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998.
- _____ : *Eski Mezopotamya Tarihi/Başlangıcından Perslere Kadar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- Kwasman, T. - Parpola, S. : *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III through Esarhaddon*, State Archives of Assyria, Volume VI, Helsinki, 1991.
- Lanfranchi, G. B. – Parpola, S. : *Letters from the Northern and Northeastern Provinces*, State Archives of Assyria, Vol. 5, The Correspondence of Sargon II, Pt. II, Helsinki University Press: Helsinki, 1990.
- Layard, A. H. : *Nineveh and its Remains*, London, 1849.
- _____ : *The Monuments of Nineveh: From Drawings made on the Spot*, London, 1849.
- Littauer, M. A. – Crouwel, J. H. : *Wheeled Vehicles and Ridden Animals in the Ancient Near East*, Leiden/Köln, 1979.
- _____ : “Ceremonial Threshing in the Ancient Near East”, *Selected Writings on Chariots and Other Early Vehicles, Riding and Harness*, (Eds. M. A. Littauer, J. H. Crouwel) Leiden/Köln-Boston, 2002, 325-336.

- Littauer, M. A. :“Rock Carvings of Chariots in Transcaucasia, Central Asia and Quter Mongolia”, *Selected Writings on Chariots and Other Early Vehicles, Riding and Harness*, (Eds. M. A. Littauer, J. H. Crowel) Leiden/Köln-Boston, 2002 , 106-136.
- Loftus, W. K. :*Travels and Researches in Chadaea and Lusiana*, 1857.
- Luckenbill, D. D. :*Ancient Records of Assyria and Babylonia I*, Chicago 1926-27.
- _____ : *Ancient Records of Assyria and Babylonia II*, Chicago 1968.
- Nolle, M. :*Denkmäler vom Satrapensitz Daskyleion*, 1992.
- Mallowan, M.E.L. :*Nimrud and Its Remains*, Dodd, Mead, 1966.
- Mallowan, M. –
Davies, L. G. : *Ivories from Nimrud (1949-1963) Fascicule II/Ivories in Assyrian Style/Commentary, Catalogue and Plates*, The British School of Archaeology in Iraq Press: London.
- Mellink, M. J. :“Excavations at Karataş-Semahöyük and Elmalı, Lycia, 1970”, *American Journal of Archaeology* 75, 1971 , 245-255.
- Parpola, S. :*The Correspondence of Sargon II Part I Letters from Assyria and the West*, Helsinki Univeristy Press: Helsinki, 1987.
- _____ :*Letters from the Northern and Northeastern Provinces/The Correspondence of Sargon II, Part II*, Helsinki University Press, Helsinki, 1990.
- Piotrovskii, B. B. :*Il Regno Di Van Urartu*, Incunabula Graeca Vol. XII, Roma, 1966.
- Rassam, H. :*Asshur and the Land of Nimrod*, General Books, 2013.
- Reade, J. E. : Reade, “The Neo Assyrian Court and Army: Evidence from the Sculptures”, 1972, *Iraq* 34: 87-112.

- _____ :*Assyrian Sculpture*, British Museum Press: London, 1983.
- Riemschneider, M. :*Das Reich Am Ararat*, Heiderberg, 1956.
- Roaf, M. :*Mezopotamya ve Eski Yakındoğu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
- Roux, G. :*Ancient Iraq*, 1964.
- _____ : *Ancient Iraq*, Penguin Books Press., 1992.
- Russel, J. M. :*Sennacherib's Palace without Rival at Nineveh*, The University of Chicago Press: Chicago, 1991.
- Salvini, M. :“Inscriptions on Clay”, *Ayanis I: Ten Years' Excavations at Rusaşinili Eiduru-kai 1989-1998* (Eds. Çilingiroğlu, A.-Salvini, M.), Rome, 2001, 279-321.
- _____ :*Corpus Dei Testi Uratei Vol. I-II-III*, Istituto di Studi Civiltà Dell'eGeo e Del Vicino Oriente, Rome, 2008.
- Seid, U. :*Bronzekunst Urartus*, Mainz Am Rhein, 2004.
- Sevin, V. :*Yeni Assur Sanatı I/Mimarlık*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.
- _____ :*Assur Resim Sanatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara, 2010.
- Stillman, N. - Tallis, N. :*Armies of the Ancient Near East 3000 BC to 539 BC*, England, 1984.
- Strommenger, E. :*The Art of Mesopotamia*, Thames and Hudson, London, 1964.
- Tappeiner, M. :“Ein Beitrag zu den Wagenzügen auf den Stelen aus Daskyleion”, *EpigrAnat.* 7, 1986, 81-95.
- Thompson, R. C – Hutchinson, R. W. : *A Century of Exploration at Nineveh*, Luzac,& Company, 1929.
- Yalçın, Ü. :*Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, Ege Yayınları, İstanbul, 2006.

Waterman, L. :*Royal Correspondence of the Assyrian Empire Vol. I*, Ann Arbor 1930-36.

Waetzoldt, H. –

Wilson, J. W. K. :*The Nimrud Wine Lists*, London, 1972.

Elektronik Kaynaklar

[http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=9270&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=9270&html=ages_detail_t.html&layout=web).

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Cubit>

<http://www.metmuseum.orgtoahworks-of-art32.143.4>

ÖZET

Bu tezin araştırma konusu “Yeni Assur’da Yük Taşıtları”dır. Yük taşıtları hem Anadolu hem de diğer Önasya uygarlıklarının askeri, krali sivil ve dini gelişmesinde etkin bir rol oynamıştır. Çalışmada tezin ana konusuna geçmeden önce Yakındoğu’da yük taşıtlarının tarihsel gelişimi verilmiştir. Böylece Yeni Assur devletine kadar olan süreç izlenebilmiştir. Yeni Assur devletinin hüküm sürdüğü topraklarda yapılmış olan kazı çalışmalarında yük taşıtları ele geçmemiştir. Ancak Yeni Assur’a ait kabartmalarda yük taşıtları betimlenmiştir. Nitekim dönemin yazılı kaynaklarında bunlar hakkında bilgi vermektedir. Yeni Assur devletinde yük taşıtları karada, nehir ya da denizde kullanılmıştır. Karada kullanılanlar dört ve iki tekerlekli taşıtlar ile kızaklardır. Nehir veya denizde kullanılanlar ise tekne, kayık ve sallardır. Söz konusu yük taşıtlarına koşum hayvanı olarak çoğunlukla öküz ve nadiren de olsa at ve katır koşulmuştur. Hayvanların yanı sıra insanlardan haremağaları, piyadeler, köleler ve kürekçilerde taşıt çekme işinde istifade edilmiştir. Yeni Assur sosyo-kültürel yaşamında yük taşıtları krali, askeri, sivil ve dini alanlarda kullanılmıştır.

ABSTRACT

The research subject of this thesis is “The Load Vehicles in Neo-Assyria”. Load vehicles have played a significant role in the military, royal, civilian and religious progress of the civilizations in both Anatolia and Minor Asia. Before the main subject of the study is mentioned, the historical progress of the load vehicles in the Near East is presented. So the period until Neo-Assyria has been traced back. There has been no load vehicles found during excavations carried out on lands where Neo-Assyrian Empire ruled. However, load vehicles were portrayed in the reliefs of Neo-Assyria. Furthermore, written sources of the era provides data about the load vehicles. The load vehicles in Neo-Assyria were used on land, in sea and in river. Two or four wheeler load vehicles and the sled were used on land while vessel, boat and raft were used in the sea or river. These load vehicles were pulled mostly by oxen and rarely horses and mule. Apart from animals, eunuches, infantry, slaves and rowers were utilised to carry the load vehicles. Load vehicles functioned in royal, military, civilian and religious areas in the socio-cultural life of Neo-Assyria.

ÇİZİM LİSTESİ

- Çizim 1: Dört Tekerlekli Yük Taşıtı (Riemschneider, *a.g.e.*, 25-26)
- Çizim 2: İki Tekerlekli Yük Taşıtı (Sevin, *a.g.e.*, 2010, 153, Res. 179)
- Çizim 3: İki Tekerlekli Yük Taşıtı (Curtis - Tallis, *a.g.e.*, 2008, 169, Fig. 68)
- Çizim 4: İki Tekerlekli Yük Taşıtı (Sevin, *a.g.e.*, 2010, 125, Res. 149)
- Çizim 5: İki Tekerlekli Yük Taşıtı (Russell, *a.g.e.*, Fig. 54)
- Çizim 6: İki Tekerlekli Yük Taşıtı (Sevin, *a.g.e.*, 2010, 207, Res. 247)
- Çizim 7: İki Tekerlekli Yük Taşıtı (Sevin, *a.g.e.*, 2010, 164, Res. 195)
- Çizim 8: İki Tekerlekli Yük Taşıtı (Barnett - Falkner, *a.g.e.*, 1962, Pl. XXXIII)
- Çizim 9: İki Tekerlekli Yük Taşıtı (Sevin, *a.g.e.*, 2010, 191, Res. 221)
- Çizim 10: İki Tekerlekli Yük Taşıtı (Sevin, *a.g.e.*, 2010, 207, Res. 247)
- Çizim 11: İki Tekerlekli Yük Taşıtı (Mallowan - Davies, *a.g.e.*, Pl. XXX/106)
- Çizim 12: İki Tekerlekli Yük Taşıtı (Parpola, *a.g.e.*, 1990, Fig. 3)
- Çizim 13: İki Tekerlekli Yük Taşıtı (<http://www.metmuseum.orgtoahworks-of-art32.143.4>, Pl. XXXII/Fig. 2)
- Çizim 14: İki Tekerlekli Yük Taşıtı (Sevin, *a.g.e.*, 2010, 207, Res. 247)
- Çizim 15: Kızak (Sevin, *a.g.e.*, 2010, 164-165, Res. 195-196)
- Çizim 16: Tekne (Sevin, *a.g.e.*, 2010, 157, Res. 184)
- Çizim 17: Kayık (<http://www.metmuseum.orgtoahworks-of-art32.143.4>, Pl. XXIX/fig. 4)
- Çizim 18: Kayık (Waetzoldt - Hauptmann, *a.g.e.*, 1992, Taf. 32/Figs. 17-18)
- Çizim 19: Kayık (Sevin, *a.g.e.*, 2010, 123, Res. 146)
- Çizim 20: Kayık (Graeve, *a.g.e.*, 1981, Pl. XXXII/67)
- Çizim 21: Kayık (Sevin, *a.g.e.*, 2010, 164, Res. 195)
- Çizim 22: Kayık (Waetzoldt - Hauptmann, *a.g.e.*, 1992, Taf. 32/Figs. 17-18)
- Çizim 23: Sal (Kelek) (<http://www.metmuseum.orgtoahworks-of-art32.143.4>, Pl. LXII/Fig. 2)
- Çizim 24: Yeni Assur Kralı'nın Suhu'dan gelen Ganimetleri Kabulü (Curtis - Tallis, *a.g.e.*, 2008, Fig. 68)
- Çizim 25: Yeni Assur Kralı Boğa Heykelinin Taşınışı İzlerken (Russell, *a.g.e.*, 1991, Fig. 54)

Çizim 26: Dört Tekerlekli Taşıt Üzerinde Taşınan Pitos (Riemschneider, *a.g.e.*, 25-26)

Çizim 27: Metal ya da Pimiş Toprak Yapımı Kazanlar ile İnsan Taşımada Kullanılan İki Tekerlekli Yük Taşıtları (Sevin, *a.g.e.*, 2010, 207, Res. 247)

Çizim 28: Metal ya da Pişmiş toprak Yapımı Kazan Taşımada Kullanılan İki Tekerlekli Yük Taşıtı (Sevin, *a.g.e.*, 2010, Res. 221)

Çizim 29: İnsan Taşımacılığında Kullanılan İki Tekerlekli Yük Taşıtı (Barnett, *a.g.e.*, 1960, Fig. 45)

Çizim 30: İnsan Taşımacılığında Kullanılan İki Tekerlekli Yük Taşıtı (<http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/32.143.4>, Pl. XXXII/ Fig. 2)

Çizim 31: İnsan Taşımacılığında Kullanılan İki Tekerlekli Yük Taşıtı (Barnett - Falkner, *a.g.e.*, 1962, Pl. XXXIII)

Çizim 32: İnsan Taşımacılığında kullanılan Tekne (Sevin, *a.g.e.*, 2010, 157, Res. 184)

Çizim 33: Askeri Teçhizat ve Atların Sevkiyatında Kullanılan Kayıklar (Barnett – Lorenzini, *a.g.e.*, 1975, Figs. 21-22)

Çizim 34: Kazan Taşımada Kullanılan İki Tekerlekli Yük Taşıtı (Mallowan - Davies, *a.g.e.*, Pl. XXX/106)

Çizim 35: Atların Kayıklarla Taşınışı (<http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/32.143.4>, Pl. XXIX/ Fig. 4)

Çizim 36: Taş, Kereste ve Halatların İki Tekerlekli Yük Taşıtlarıyla Nakli; Lamaşşu'nun Kızakla Taşınması; İnşaat Malzemelerinin Kayıklarla Sevkiyatı (Sevin, *a.g.e.*, 2010, 164, Res. 195)

Çizim 37: Kerestelerin Kayıklarla Nakli (Sevin, *a.g.e.*, 2010, 123, Res. 146)

Çizim 38: Anıtsal Yontunun (Lamaşşu) Kızakla Nakli (Sevin, *a.g.e.*, 2010, 164, Res. 196)

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1: Yeni Assur Kralı'nın Suhu'dan Gelen Ganimetleri Kabulü (Curtis - Tallis, *a.g.e.*, 2008, 169, Fig. 68)

Fotoğraf 2: Dört Tekerlekli Taşıtlarla Pithosun Taşınması (Riemschneider, *a.g.e.*, 1956, Fig. 26)

Fotoğraf 3: İnsan Taşımacılığında Kullanılan İki Tekerlekli Yük Taşıtı (Barnett, *a.g.e.*, 1960, Fig. 45)

Fotoğraf 4: İnsan Taşımacılığında Kullanılan İki Tekerlekli Yük Taşıtı (Barnett - Falkner, *a.g.e.*, 1962, Pl. XXXIII)

Fotoğraf 5: Askeri Teçhizatların ve Atların Kayıkla Taşınması (Barnett - Lorenzini, *a.g.e.*, 1975, Figs. 21-22)

Fotoğraf 6: Ganimet Olarak Getirilen Kulplu Kazanlar (Barnett ve Lorenzini, *a.g.e.*, 1975, Fig. 31)

Fotoğraf 7: Aşur-bani-pal Kampında Kulplu Kazan Kullanımı (Cohen - Cangas, *a.g.e.*, 2010, Fig. 7.8)

Fotoğraf 8: Kerestelerin Kayıklarla Nakli (Sevin, *a.g.e.*, 2010, 123, Res. 146).

Fotoğraf 9: Kerestelerin İki Tekerlekli Yük Taşıtıyla Nakli (Parpola, *a.g.e.*, 1990, Fig.)

HARİTALAR

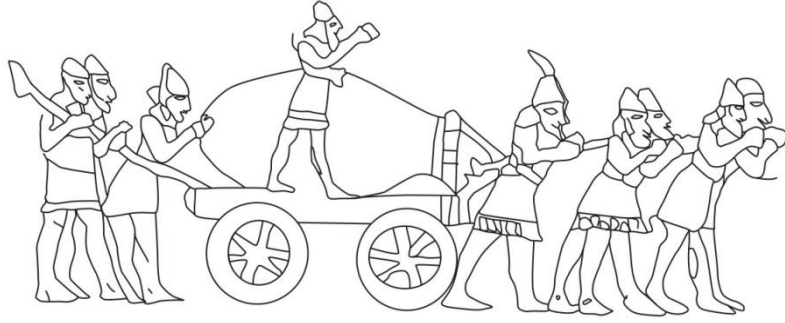

Harita 1: Mezopotamya ve Çevresi (Sevin, *a.g.e.*, 1991, Çiz. 4'den Düzenlenerek)

Harita 2: Yeni Assur Devleti Coğrafyası ve Tarihsel Gelişimi (Sevin, *a.g.e.*, 1991, Çiz. 3'den Düzenlenerek)

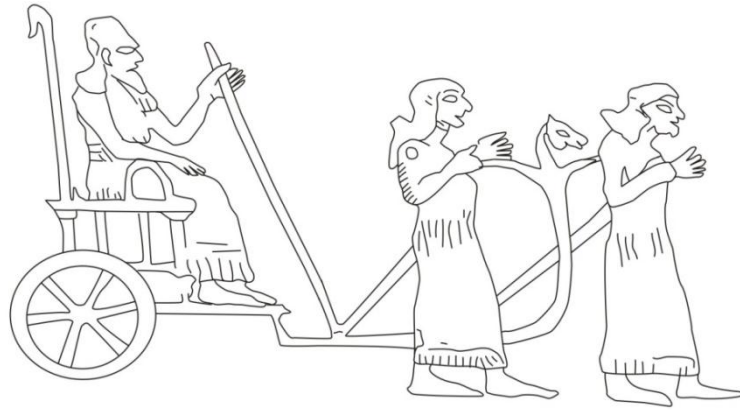
LEVHALAR (ÇİZİMLER)

Çizim 1

Çizim 2

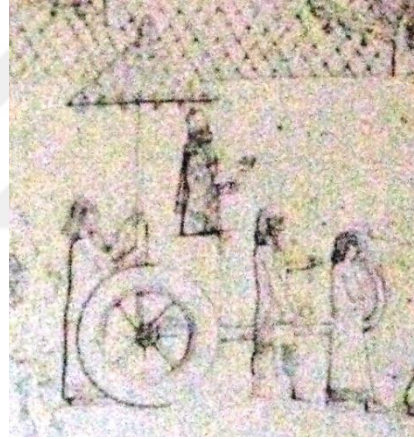

Çizim 3

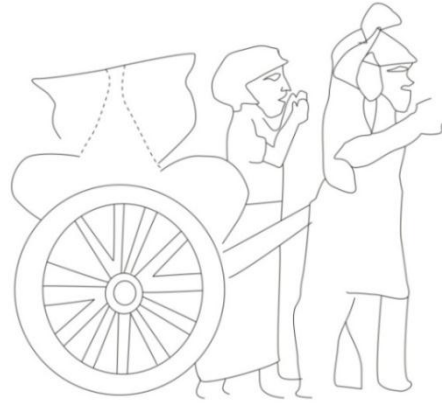

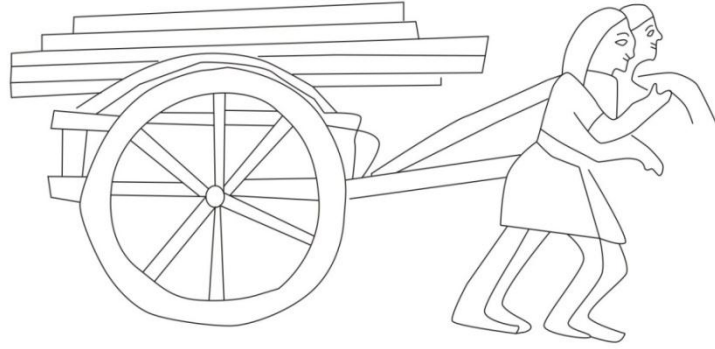
Çizim 4

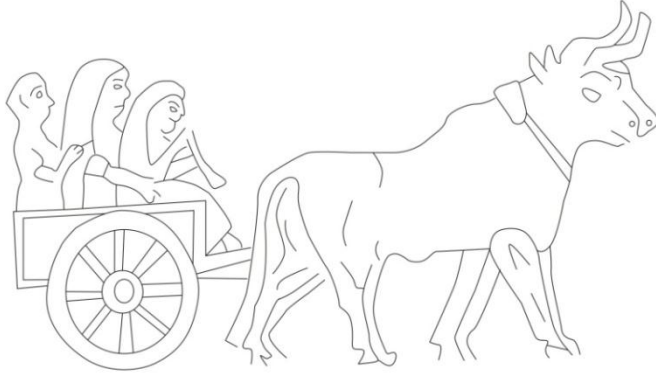
Çizim 5

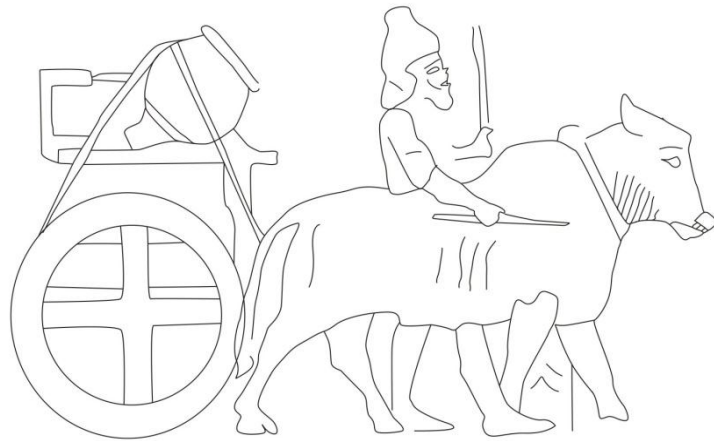
Çizim 6

Çizim 7

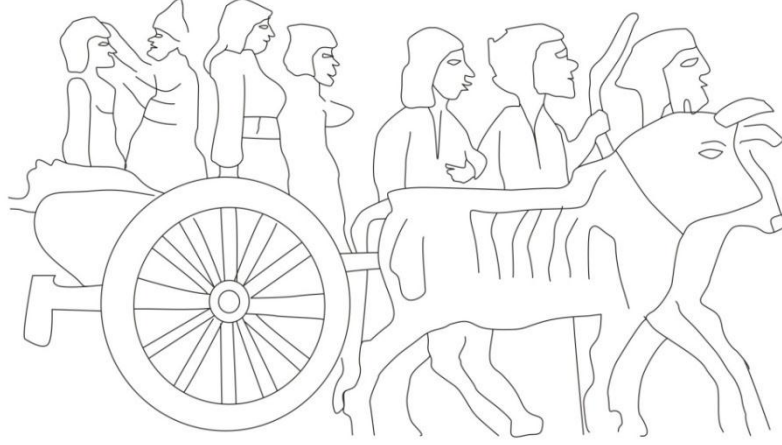

Çizim 8

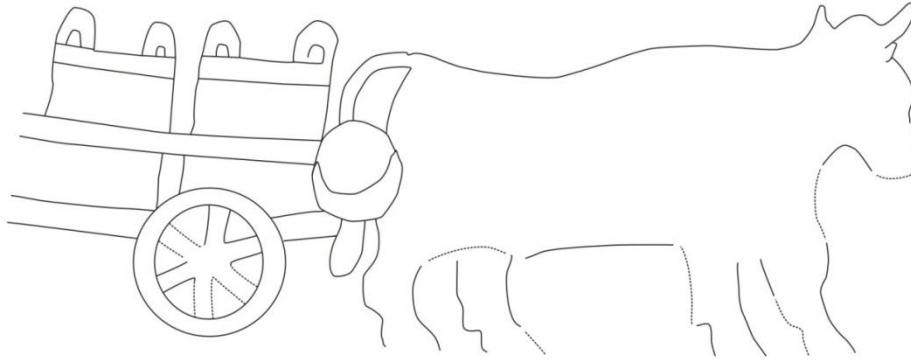

Çizim 9

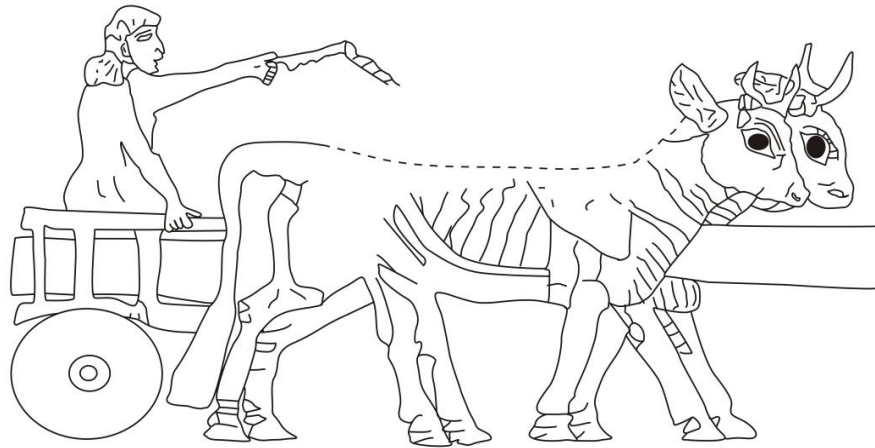
LEVHA IV

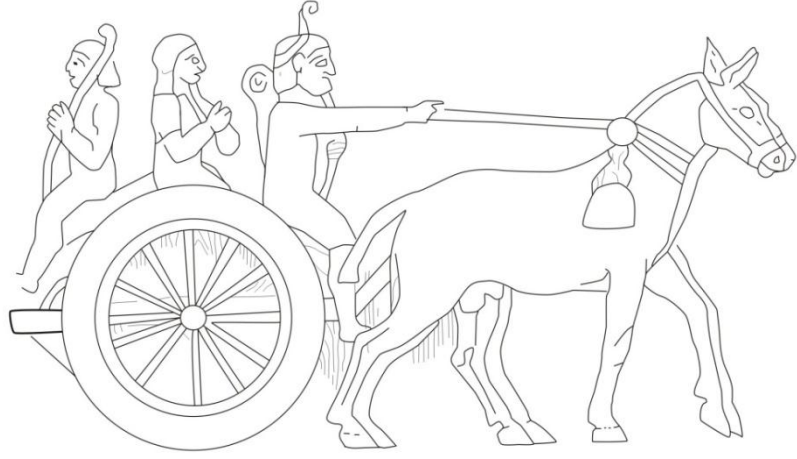
Çizim 10

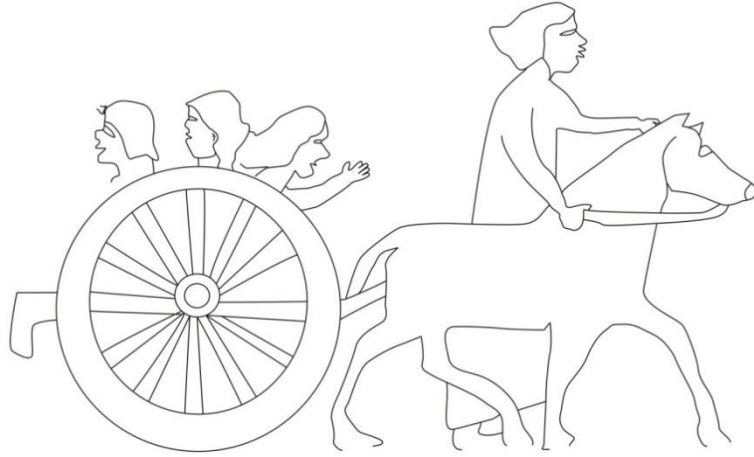
Çizim 11

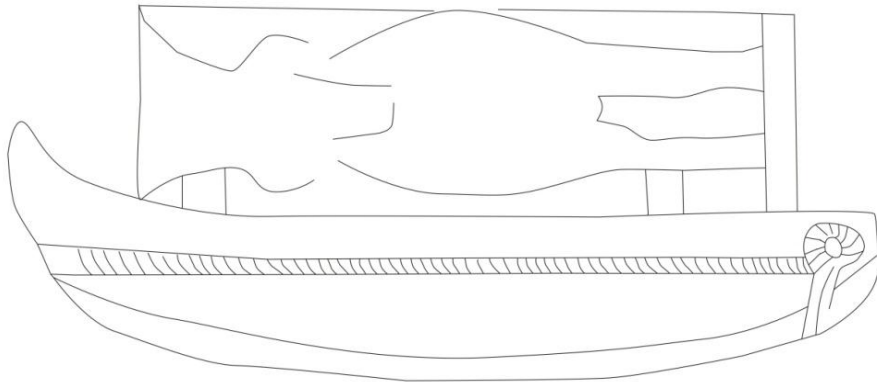
Çizim 12

Çizim 13

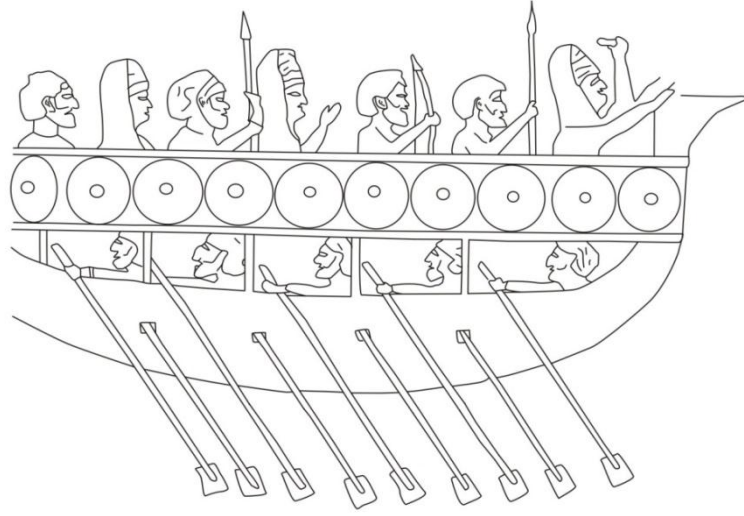

Çizim 14

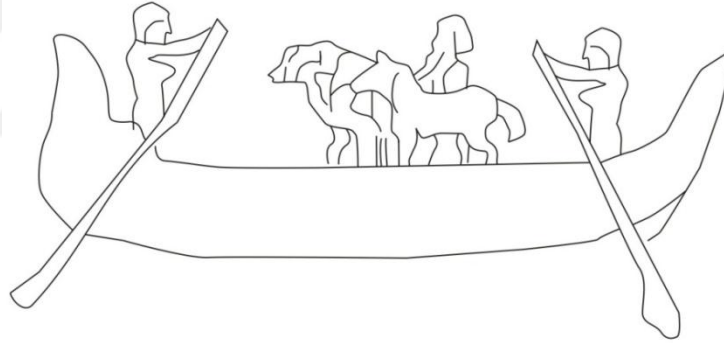

Çizim 15

LEVHA VI

Çizim 16

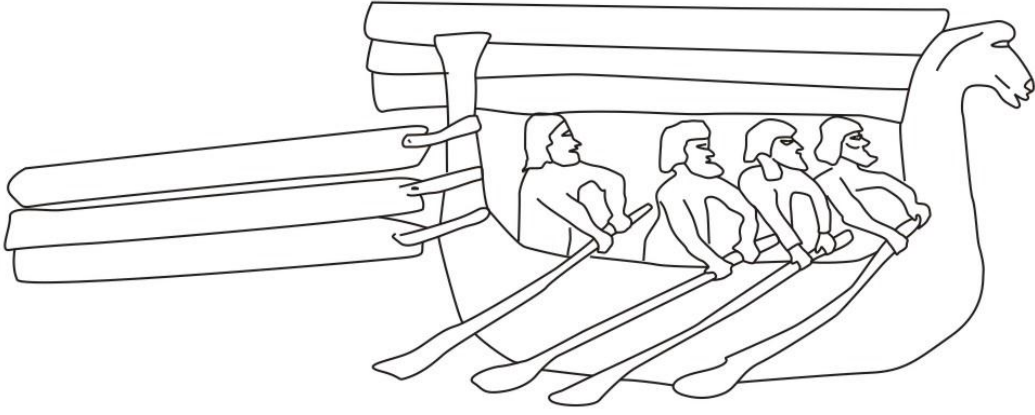

Çizim 17

Çizim 18

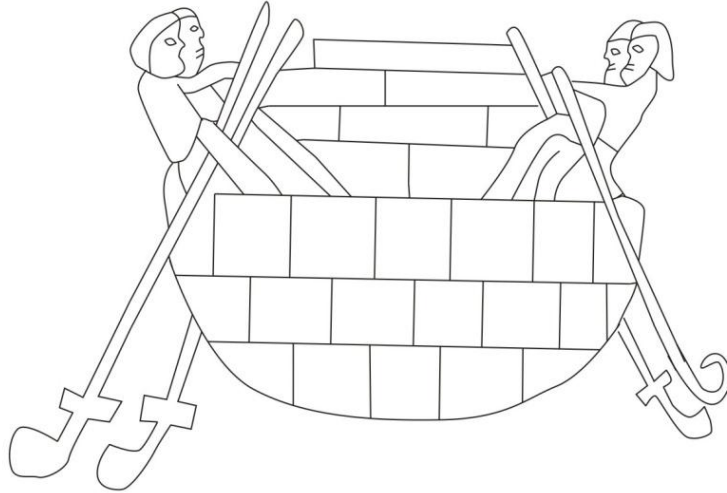
LEVHA VII

Çizim 19

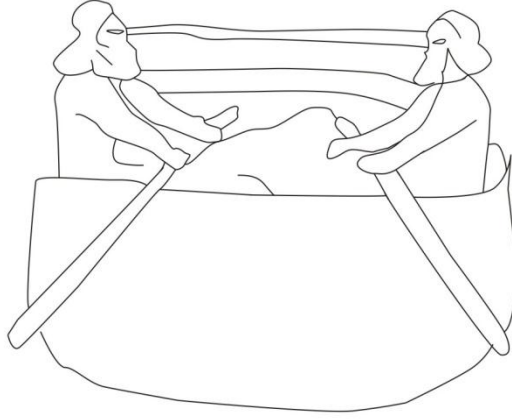

Çizim 20

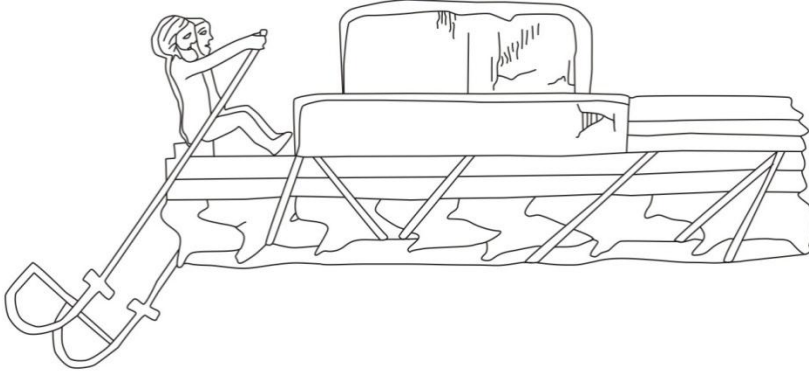

Çizim 21

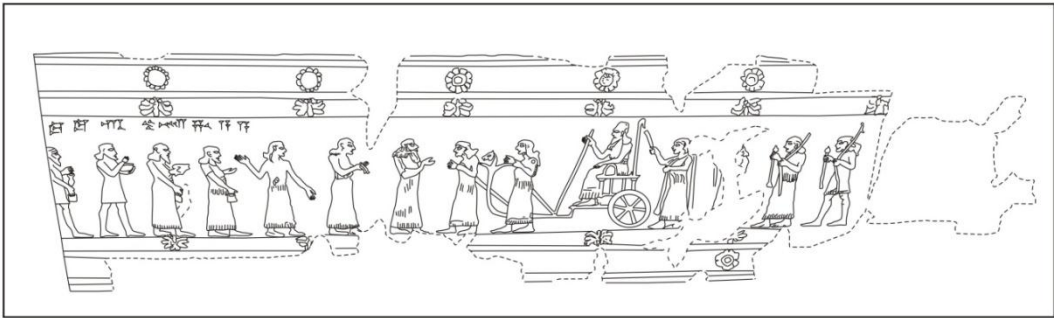

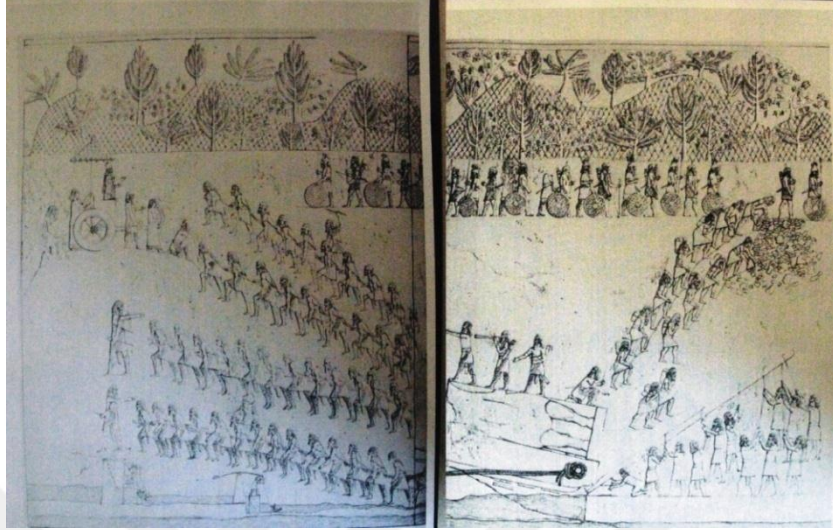
Çizim 22

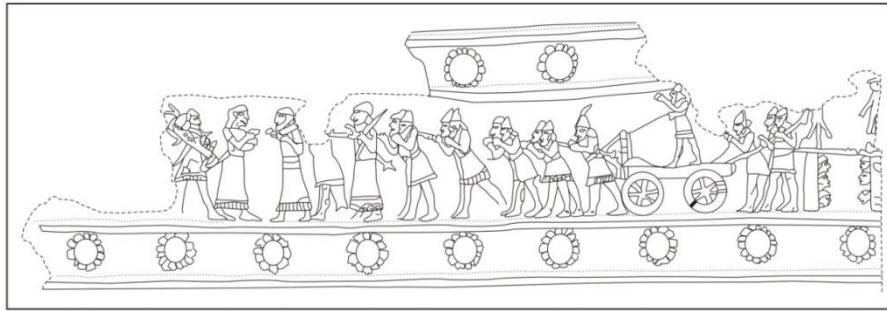
Çizim 23

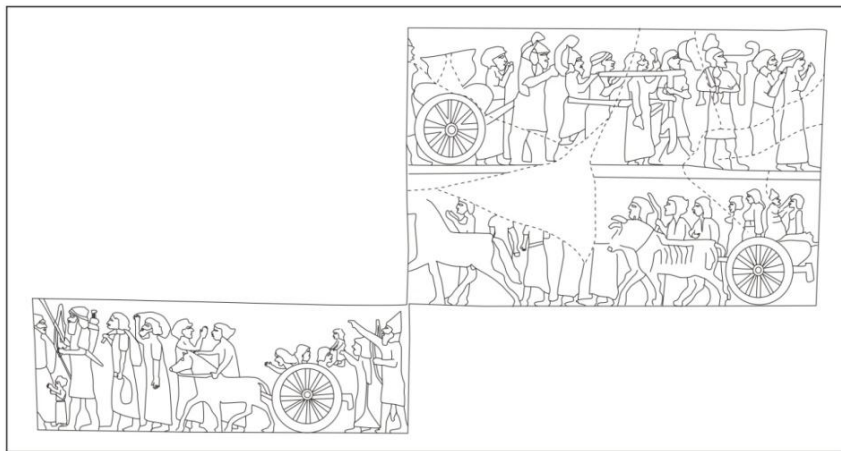
Çizim 24

Çizim 25

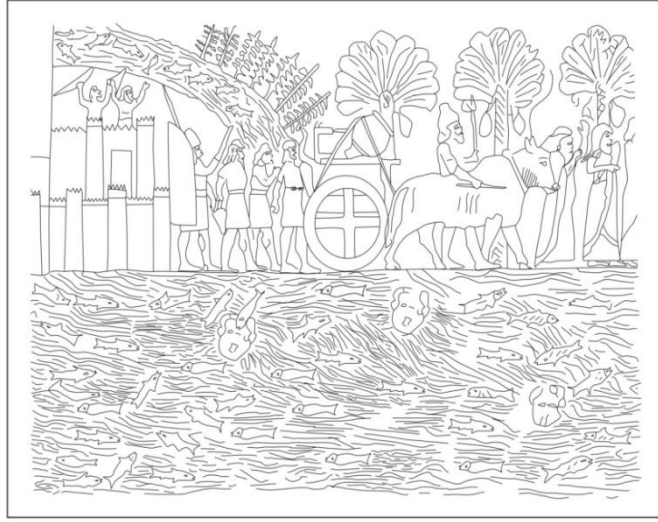

Çizim 26

Çizim 27

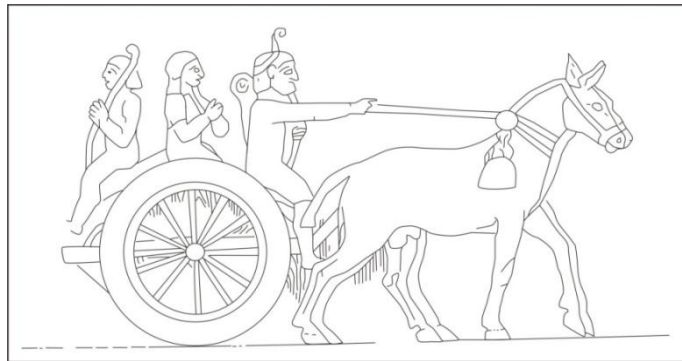

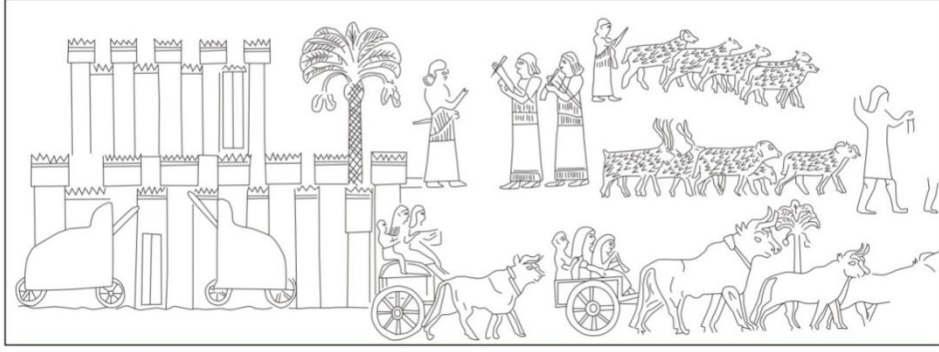
Çizim 28

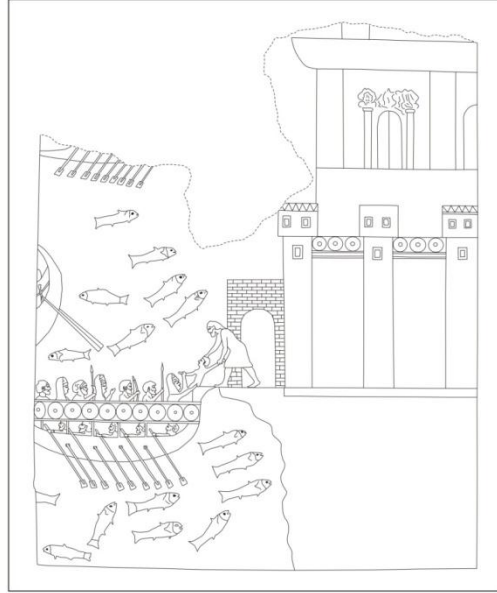
Çizim 29

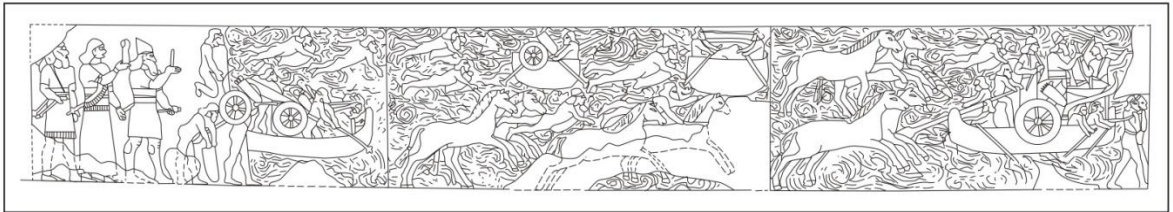
Çizim 30

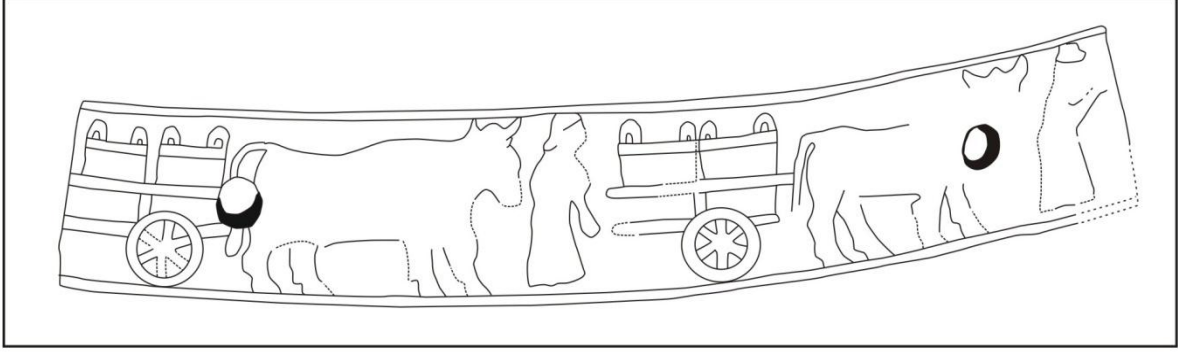
Çizim 31

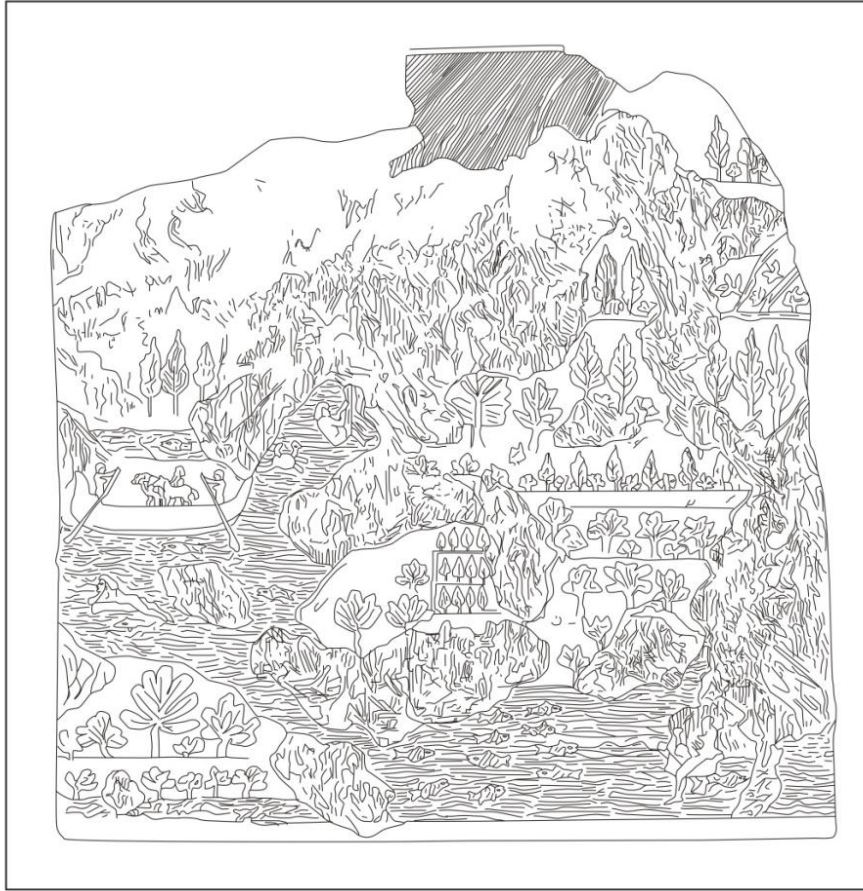
Çizim 32

Çizim 33

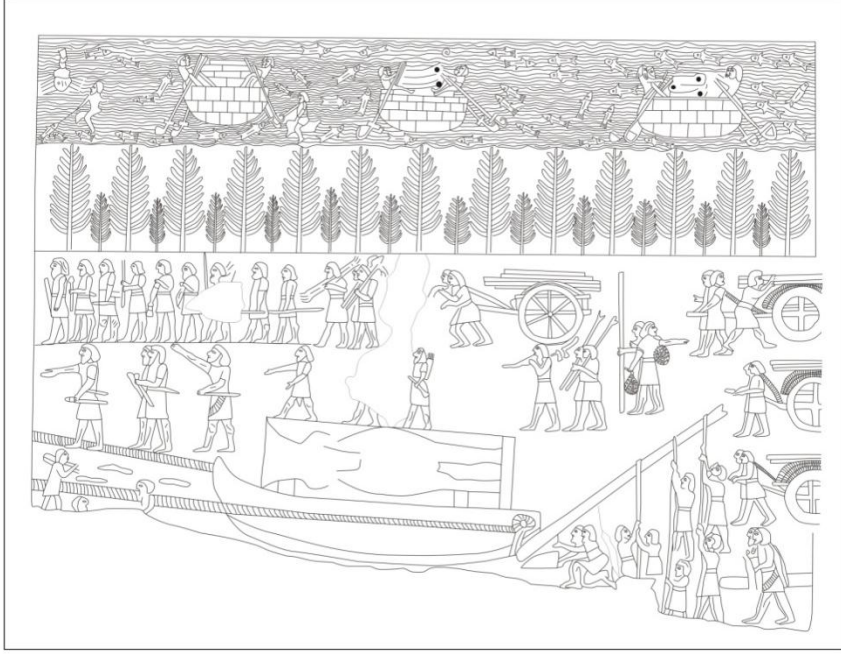

Çizim 34

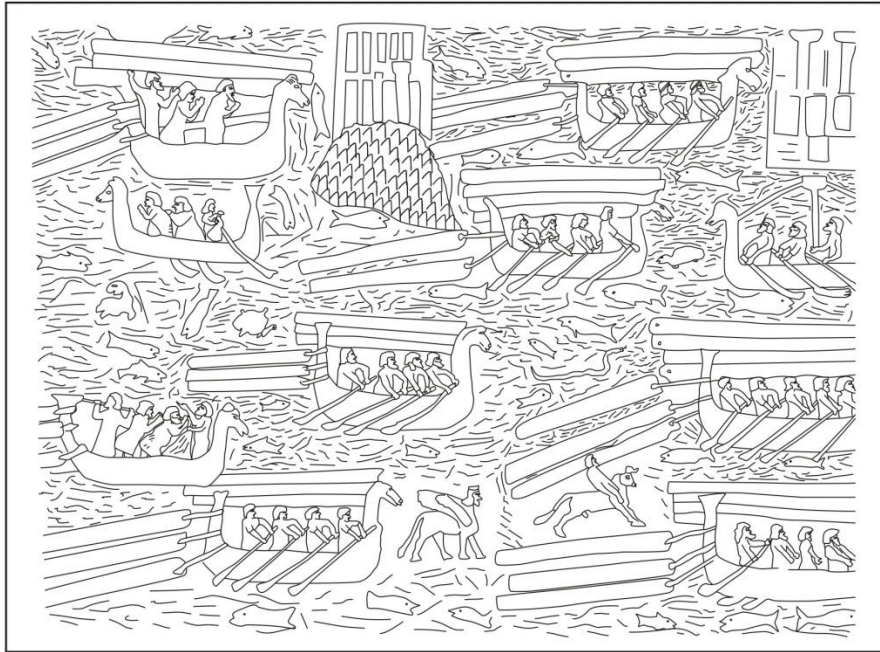

Çizim 35

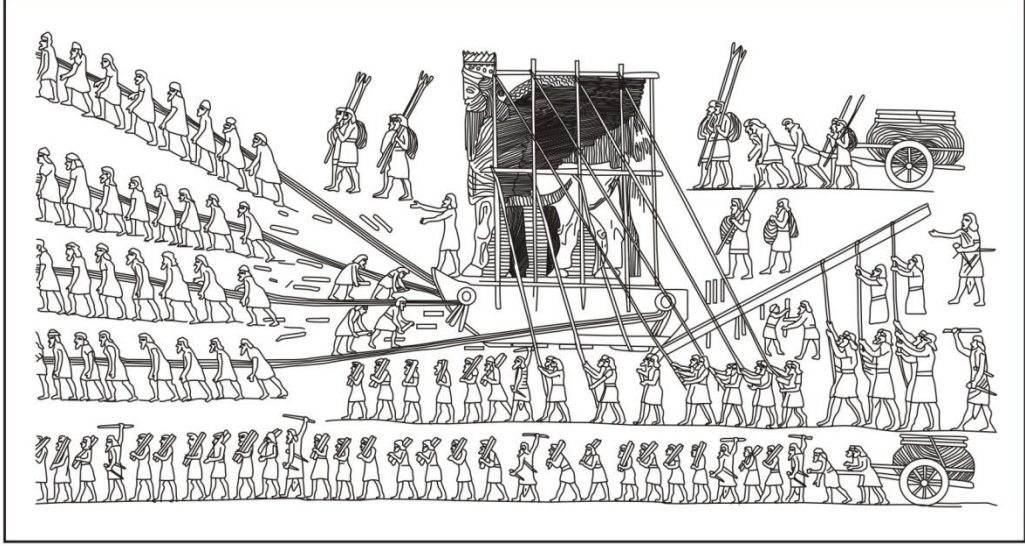

Çizim 36

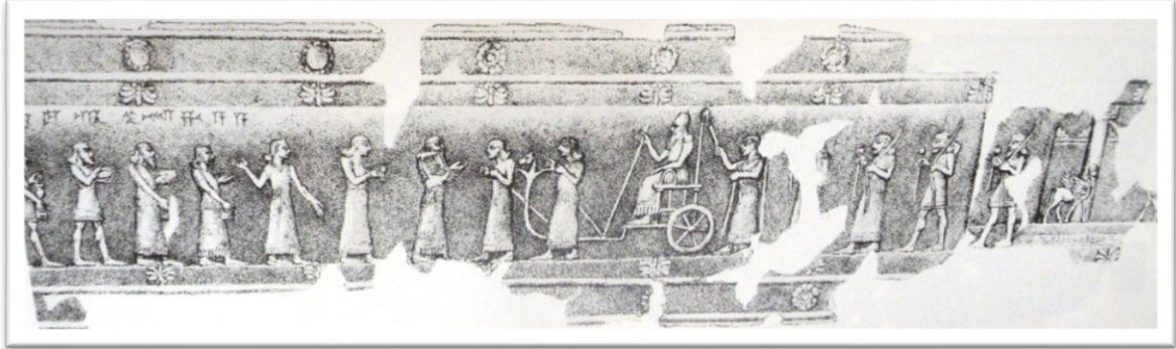

Çizim 37

Çizim 38

LEVHALAR (FOTOĞRAFLAR)

Fotoğraf 1

Fotoğraf 2

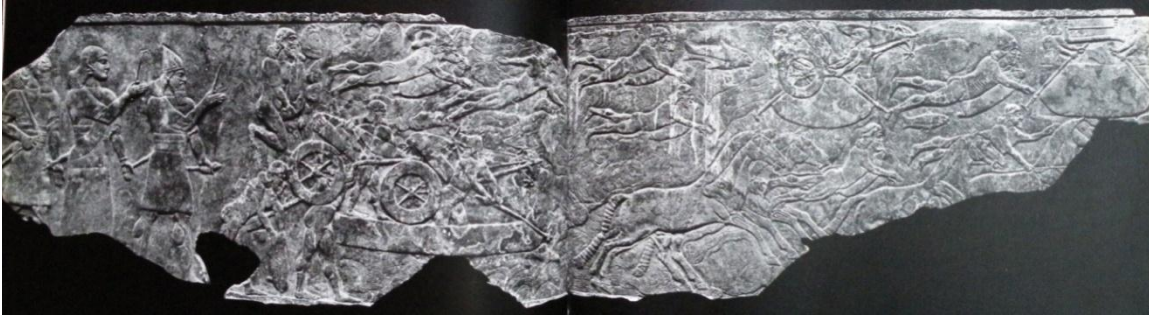

Fotoğraf 3

Fotoğraf 4

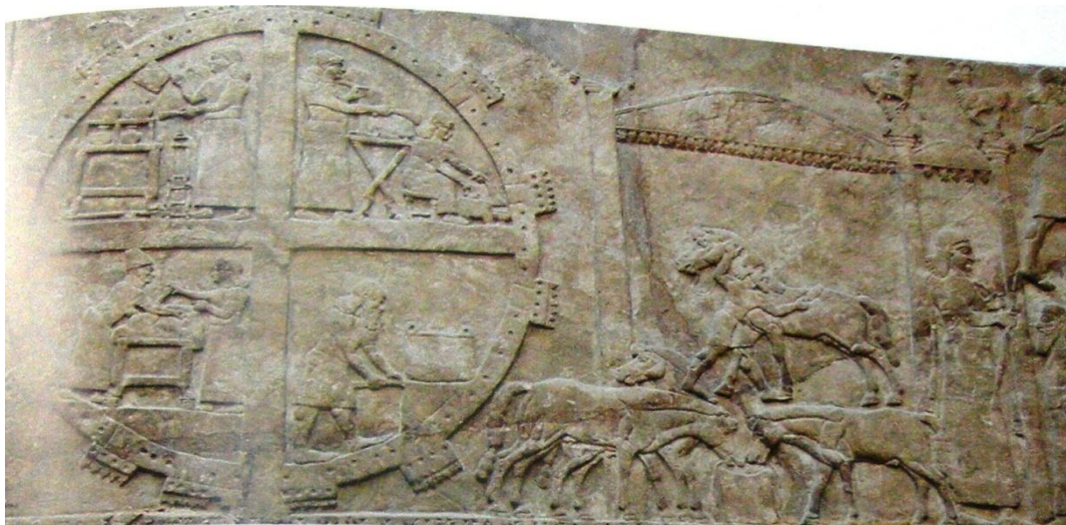

Fotoğraf 5

Fotoğraf 6

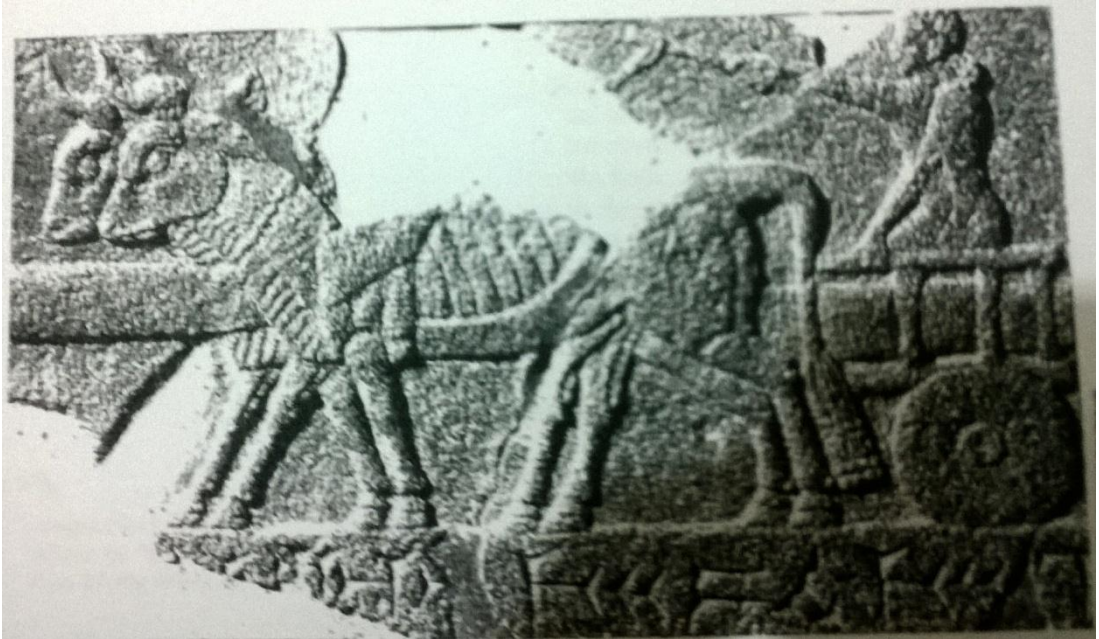

Fotoğraf 7

Fotoğraf 8

Fotoğraf 9